

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra kulturních a náboženských studií

Diplomová práce

Dar, humanitární pomoc a mezilidský vztah: „Adopce na dálku“ v transkulturní perspektivě

Autor: Králíková Pavlína

Studijní program: N0288A100001 Humanitní studia

Obor: Transkulturní komunikace

Vedoucí práce: Mgr. Jana Karlová, Ph.D.

Hradec Králové 2021

Zadání diplomové práce

Autor: Pavlína Králíková

Studium: P19P0716

Studijní program: N0288A100001 Transkulturní komunikace

Studijní obor:

Název diplomové práce: **Dar, humanitární pomoc a mezilidský vztah: "Adopce na dálku" v transkulturní perspektivě**

Název diplomové práce AJ: The Gift, Humanitarian Aid and Interpersonal Relationship: "Long-distance Adoption" in Transcultural Perspective

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce je teoreticko-empirickou analýzou humanitárního projektu „Adopce na dálku“. Zacilena je zejména na fenomén daru, který je (1) v návaznosti na socio-kulturní antropologii koncipován jako závazek vůči druhému, (2) v perspektivě antropologie rozvoje jej lze vnímat jako lidskou sounáležitost ale i důsledek špatného svědomí Západního světa, (3) v rámci transkulturního konceptu jako fenomén sebedarování. Studie je zakotvena v odborné literatuře, pracuje s velkým množstvím empirických dat týkajících se projektu „Adopce na dálku“, a v kvalitativních rozhovorech usiluje o načrtnutí hlubšího vhledu do motivace dárců.

BURDA, František. *Za hranice kultur*, Brno: CDK, 2016.

EASTERLY, William. *Břímě bílého muže: Proč pomoc Západu třetímu světu selhává?*, Praha: Academia, 2010.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál, 2005.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, Praha: SLON, 1999.

MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*, Praha: SLON, 1999.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jana Karlová, Ph.D.

Oponent: ThLic. David Bouma, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci s názvem „*Dar, humanitární pomoc a mezilidský vztah: „Adopce na dálku“ v transkulturní perspektivě*“ vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Hradci Králové dne 15. 04. 2021

Podpis:

Poděkování

Děkuji především Mgr. Janě Karlové, Ph.D. za její pomoc a přístup, se kterým mě trpělivě doprovázela při psaní diplomové práce. Zvláštní poděkování patří také vedoucímu projektu Adopce na dálku Mgr. Vojtěchu Homolkovi a dalším kolegům, kteří mi poskytli všechny potřebné dokumenty, otevřené prostředí a „volnou ruku“ při zpracování diplomové práce. Velké díky patří také všem dárcům, kteří participovali na výzkumné části projektu, a to s velkou ochotou a otevřeností. Závěrem bych ráda poděkovala všem vyučujícím na katedře Kulturních a náboženských studií, jejichž rozmanité přístupy a různorodé perspektivy pro mě byly inspirací.

Anotace

KRÁLÍKOVÁ, Pavlína. *Dar, humanitární pomoc a mezilidský vztah: „Adopce na dálku“ v transkulturní perspektivě*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 83 s. Diplomová práce.

Práce je teoreticko-empirickou analýzou humanitárního projektu Adopce na dálku. Zacílena je zejména na fenomén daru, který lze vnímat (1) jako závazek vůči druhému, klíč lidské sounáležitosti ale i důsledek špatného svědomí Západního světa, (2) s odkazem k podstatě člověka jako osoby ve své přirozené otevřenosti, sebe-sdílení a sebe-darování, (3) v souvislosti s eticky problematickými momenty, které se dotýkají jak dárce, tak i příjemce daru. Studie je zakotvena v odborné literatuře, pracuje s velkým množstvím empirických dat týkajících se projektu Adopce na dálku a v kvalitativních rozhovorech usiluje o načrtnutí hlubšího vhledu do motivace dárců.

Klíčová slova: Adopce na dálku, dar, solidarita, dobročinnost, charita, rozvojová pomoc, transkulturní dialog

Anotace

KRÁLÍKOVÁ, Pavlína. *The Gift, Humanitarian Aid and Interpersonal Relationship: "Long-distance Adoption" in Transcultural Perspective*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021. 83 pp. Master's Degree Thesis.

The thesis concerns a theoretical-empirical analysis of a Czech humanitarian project "Adopce na dálku" (i.e. "Long-distance Adoption"; in India, the project is called "Child Sponsorship Programme"). The study is focused mainly on the phenomenon of gift, which can be perceived (1) in terms of a commitment to another, a key to human belonging, and also a consequence of a guilty conscience of the Western world, (2) with reference to the essence of humanity: the study aims to show a person in his or her natural openness, self-sharing and self-giving, (3) the study examines ethically problematic aspects that affect both the donor and the recipient of the gift. The study is based on analysis of special literature, works with a large amount of empirical data related to the "Long-distance Adoption" project. Plus, in qualitative interviews it seeks to outline a deeper insight into the motivations of donors.

Klíčová slova: Long-distance Adoption/ Child Sponsorship Programme, gift, solidarity, philanthropy, charity, development aid, transcultural dialogue

Obsah

Úvod.....	9
1. Empirická část.....	11
1.1. Metodologie	11
1.2. Výzkumné metody	12
1.3. Výzkumný vzorek	13
1.4. Cíl výzkumu a dílčí výzkumné otázky	15
1.5. Etika výzkumu.....	15
1.6. Reflexe a specifika výzkumu	15
1.7. Metodický postup pro analytickou část.....	17
1.7.1. Zakotvená teorie	17
1.7.2. Kódování	17
1.8. Sociální konstrukce reality – Peter L. Berger, Thomas Luckmann	18
1.8.1. Konstrukce reality	18
1.8.2. Realita každodenního života	19
1.8.3. Jazyková objektivizace a vědění v každodenním životě	19
1.8.4. Habitualizace, institucionalizace, legitimizace a příslušné role	20
1.8.5. Sociální interakce, typizační schémata a anonymita	21
1.9. Grafické znázornění analýzy dat pomocí kódovacích technik zakotvené teorie.....	23
2. Fenomén darování	25
2.1. Darování od archaických společností k modernitě.....	25
2.2. „Dávám, abys dal“ - Egoistické motivace k darování.....	27

2.2.1.	Dobry pocit a radost z pomoci	28
2.2.2.	Utilitarni motivace.....	28
2.3.	Nezištny dar: Altruistické motivace k darování	30
2.4.	Egoismus, altruismus a mezilidský vztah	31
2.4.1.	Vzájemná interakce, typizační schémata a anonymita v projektu Adopce na dálku...	32
2.4.2.	Institucionalizace vděčnosti, role příjemce daru a paradoxní povaha dopisů	34
2.4.3.	Role podporovaného dítěte v životě dárce: „Adoptivní rodič“ a konstruování virtuálního vztahu	36
2.5.	Dát, darovat a vztahovat se k druhému: aneb co znamená být člověkem v transkulturní perspektivě	37
2.5.1.	Co znamená být osobou: sebe-vlastnictví, sebe-sdílení a sebe-transcendence	38
2.5.2.	Význam křesťanského pojetí osoby pro projekt Adopce na dálku.....	41
3.	Západní společnost ve vztahu k rozvojovému světu, aneb výpověď o nás samotných ...	43
3.1.	Křesťanské kořeny ve vztahu k pomoci	44
3.2.	Chudoba v dějinných proměnách Západní společnosti	45
3.2.1.	Princip rozlišování v péči o druhého	46
3.2.2.	Rozvoj sociálního citění na úrovni primární a sekundární socializace	49
3.3.	Život v blahobytu a rozvojová pomoc jako odpověď na „černé svědomí Západu“.	51
3.3.1.	Sociální zásoba vědění odrážející úroveň života v našem kulturním kontextu.....	52
3.4.	Rozvojová pomoc mezi kulturním relativismem, etnocentrismem a univerzalismem lidských práv	53
3.4.1.	Efektivní rozvojová pomoc založena na lokálních podnětech	54
3.4.2.	Vzdělávání: efektivní cesta rozvojové pomoci, nebo západocentrický model směřující k modernitě?	55
3.4.3.	Genderová stereotypizace: kulturní relativismus, nebo univerzalizace lidských práv?	

4.	Kulturní dialog a rozvojová pomoc v projektu Adopce na dálku	60
4.1.	Představení královehradeckého projektu diecézní charity: Adopce na dálku	60
4.2.	Česká a indická kooperace projektu v dialogu kultur	61
4.2.1.	Jazyková objektivizace a etymologie názvu projektu	61
4.2.2.	Proces předcházející podporu dítěte.....	61
4.2.3.	Průběh podpory a specifika vzdělávání v Indii	65
4.2.4.	Ukončení podpory	67
4.3.	Etická dilemata a potenciální dopady na rodiny podporovaných dětí	68
4.3.1.	Paternalistický vztah	68
4.3.2.	Závist, žárlivost	69
4.3.3.	Závislost na pomoci	69
4.4.	Kulturní dialog z perspektivy transkulturní komunikace	71
5.	Shrnutí empirického zkoumání	74
	Závěr.....	76
	Literatura a prameny	78
	Přílohy	84
	Příloha č. 1: otázky pro rozhovor s participanty	84
	Příloha č. 2: znění informovaného souhlasu	85
	Příloha č. 3: karta vystavená při vstupu dítěte do projektu	86
	Příloha č. 4: vysvědčení dítěte.....	88
	Příloha č. 5: dopis od dítěte	89

Úvod

Předkládaná diplomová práce je zacílena na fenomén darování, jež v různých formách existuje snad v každém lidském společenství. Dar je neodmyslitelnou součástí naší každodennosti i výjimečných chvil. Darování je vázáno celou řadou sociálních pravidel a etických kodexů, které patří k základům lidského života ve společnosti. Nezpochybnitelná role darování v životě člověka dosahuje až k samotnému jádru našich vzájemných vztahů a lidské pospolitosti. Je možné jednoznačně poukázat na prostý fakt, a to že darujeme. Složitost tématu se ale jasněji ukáže ve chvíli, kdy se pokusíme podrobněji vysvětlit, proč tomu tak je. Antropologické, filozofické, teologické, psychologické i ekonomické bádání již tuto otázku do jisté míry reflektuje a vytváří jakousi mozaiku různých teorií, které se pokoušejí vykreslit obraz daru a dárcovských motivací. Odhalení dárcovských motivací ve své celistvosti však považujeme v této diplomové práci za téměř nemožné. Motivace k darování jsou velmi složité, komplexní a často nevědomé, či nereflektované. To však není důvod pro rezignaci nad zkoumáním této problematiky, naopak. Otevíráme problematiku dárcovských motivací, do kterých se pokoušíme hlouběji ponořit s vědomím, že se na pozadí tohoto náčrtu skrývá jisté neodhalitelné tajemství. Nahlížíme do tématu za pomoci „mikroskopu“, který zaměříme k fenoménu charitativního darování v projektu Adopce na dálku Diecézní charity Hradec Králové. Tato forma darování má zajímavá specifika, která vyplývají z podstaty humanitárních projektů: často darujeme finanční prostředky lidem v nouzi na druhé straně zeměkoule, s nimiž se dost možná nikdy nesetkáme. Fenomén daru je zde podroben zkoumání ve třech rovinách, které kombinují témata vyplývající z rozhovorů v konfrontaci s odbornou literaturou: (1) darování založené na altruistických motivacích bez očekávání návratu, nebo dar založen na reciprocitě jako závazek vůči druhému ve smyslu „dávám, abys dal“? (2) Dar jako reakce na „špatné svědomí Západního světa“ nebo vědomí lidské sounáležitosti? A konečně (3) dar jako fenomén kulturní nebo bytostně lidský?

Téma diplomové práce jsem si zvolila ze třech různých důvodů. Prvotní motivace vyplývá jednoduše z toho, že jsem zaměstnaná na pozici koordinátorky projektu Adopce na dálku. To mi umožňuje hlubší vhled, který může být velmi přínosný stejně tak jako limitující. Druhým důvodem je těsná propojenost tématu s oborem Transkulturní komunikace. Na jednu stranu lze nahlížet tento fenomén z perspektivy antropologické, filozofické i etické a zároveň přicházíme do kontaktu s dialogem, jež překračuje kulturní hranice. Tím se dostáváme až ke třetímu

aspektu, který mě motivoval k zaměření na danou problematiku. Domnívám se, že je předkládané téma diplomové práce velmi aktuální, vzhledem k současné podobě globalizovaného a stále více propojeného lidstva. Dobročinnost, solidarita a komunikace přes hranice kultur jsou stále naléhavější skutečnosti v realitě „zmenšujícího se světa“.

Diplomová práce je členěna do čtyř částí: (1) představení empirické části projektu a teoretických východisek, na kterých je zkoumání založeno. Empirická část nahlíží fenomén daru v projektu Adopce na dálku skrze rozhovory se samotnými dárci projektu. V další části se dostáváme k (2) fenoménu darování, který konfrontujeme s různými pohledy autorů, kteří se touto problematikou zabývají. Zároveň reflektujeme dar v kontextu filozofických otázek po člověku, které jsou založeny na křesťanském pojetí člověka jako osoby. Následující kapitola se věnuje (3) vztahu Západní společnosti k tzv. rozvojovému světu na pozadí témat globální nerovnosti, kulturní odlišnosti a jednotné lidskosti. Poslední kapitola s názvem (4) kulturní dialog a rozvojová pomoc v projektu Adopce na dálku konkretizuje jednotlivé problematické aspekty této konkrétní iniciativy.

Královehradecký projekt Adopce na dálku zprostředkovává humanitární pomoc se zvláštním potenciálem pro dialog mezi dárcem a příjemcem pomoci. Projekt spočívá v individuální podpoře, při které je konkrétnímu indickému dítěti hrazena školní docházka konkrétním českým dárcem/ popř. více dárci, mezi nimiž vzniká prostor pro vzájemnou interakci prostřednictvím ručně psaných dopisů. Dotýkáme se zde velmi specifické formy vztahu (dá-li se tomu říkat vztah), který poukazuje na silný rozměr individuální podpory humanitárního projektu. To znamená, že projekt nefunguje pouze na bázi převodu peněz, ale zároveň participuje na křehkém poli mezilidské blízkosti a interakce.

1. Empirická část

1.1. Metodologie

Následující studie je založena na kvalitativní metodě, která byla zvolena s ohledem na charakter práce a povahu metody umožňující proniknout hlouběji do problému, dotknout se jevů, které by kvantitativními metodami byly obtížně uchopitelné. Prostřednictvím výzkumu se zaměřuji na to, jakým způsobem konkrétní lidé vnímají danou problematiku, zejména na obraz reality, kterou dárce ve svém vztahu k dítěti vnímá.

Kvalitativní výzkum pracuje s indukcí, takže nejprve sbírá data a posléze formuluje vztahy. Zkoumá mnoho aspektů u malého množství jedinců a snaží se nalézt hloubku v dané problematice. Tato metoda má určité limity, ale skýtá i řadu výhod. Výpovědi se nemohou kvantifikovat, jsou jedinečné, obrazné a partikulární vůči dané skupině, takže se nemohou generalizovat, což je do jisté míry limitující. Na druhou stranu jsou výpovědi velmi validní, takže odpovídají realitě a tedy tomu, co daná problematika pro participanty opravdu představuje.¹ Prostřednictvím kvalitativního výzkumu hledáme určité porozumění sociálnímu problému a zkoumáme jej v co nejhlubší a nejkompexnější podobě.²

Podle Jeana-Clauda Kaufmanna se pohled na tyto metody v humanitních a sociálních vědách historicky proměňuje, avšak nyní rezonuje tendence přikládat větší význam participantovi. Rozhovor vedený pomocí dotazníků tak v těchto oborech postupně nahrazuje pozornější naslouchání mluvčího.³ Například Kirstin Hastrup jde při formulování vztahu mezi participantem a výzkumníkem ještě o něco dál, když definuje jejich vzájemnou interakci jako

¹ Kvantitativní výzkum pracuje na základě dedukce, takže nejprve formuluje hypotézy, vztahy mezi proměnnými a až poté se soustředí na samotný sběr dat, který danou hypotézu potvrdí anebo vyvrátí. Zkoumá několik aspektů u velkého množství jedinců a svým zaměřením se spíše ptá na „povrchní data“ než na hloubku zkoumané problematiky. Data ovšem kvantifikuje, takže je unifikace těchto výsledků vysoká, umožňuje tak zobecnění a je do velké míry reprezentativní (Srov. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 41).

² Kvantitativní výzkum oproti tomu vychází z předpokladu, že jsou fenomény sociálního světa svým způsobem měřitelné, tříditelné a je možné je do jisté míry uspořádat. Dostáváme se tak k informacím v kvantifikované podobě, které je možné vzájemně porovnávat. Následná analýza kvantitativního výzkumu se zakládá na metodách statistických (Srov. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 40).

³ Srov. KAUFMANN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: SLON, 2010, s. 21

dialogickou. Obě strany jsou tak symetricky zapojeny do vytváření daných smyslů a významů.⁴ Výsledný obraz tedy vzniká interpersonálně, takže je ovlivněn jak pohledem participanta, tak pohledem výzkumníka.

1.2. Výzkumné metody

Výzkum je realizován prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s dárci projektu Adopce na dálku. Polostrukturované rozhovory sestávají z okruhu otázek nebo témat, které jsou na základě výzkumníkova teoretického i praktického předporozumění považována za podnětná a významná. Tento typ rozhovoru nám zajistí, že se v rámci interview ke všem těmto podstatným bodům dostaneme. Polostrukturovaný rozhovor disponuje i určitou mírou otevřenosti, při které je možné některé otázky upravit. V průběhu prvních „pilotních“ rozhovorů tak zjišťujeme, do jaké míry jsou naše otázky relevantní, a v případě nesrovnalostí je možné do otázek zasahovat. Zároveň je zde i relativní volnost, v rámci které, je možné přizpůsobit konkrétní formulace a pořadí otázek dané situaci. To napomáhá udržet linii rozhovoru, ale zároveň dotazovanému dovoluje uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti.⁵ Polostrukturovaný rozhovor zároveň umožňuje reagovat na odpovědi participanta dalšími doplňujícími otázkami, čímž se lze dostat hlouběji do studované problematiky a nalézt další vztahy mezi jednotlivými proměnnými. Oproti tomu strukturované rozhovory s jasně danými otázkami a pevně řízené rozhovory berou výzkumníkovi určitou svobodu v reagování na konkrétní danou situaci vznikající při rozhovoru. Nestrukturované rozhovory je naopak mnohdy těžké analyzovat v celkovém kontextu ostatních rozhovorů, které se často ubírají každý trochu jiným směrem, a zachovává se jen základní téma celistvého zkoumaného problému. Varianta polostrukturovaného rozhovoru podle Jiřího Reichela kombinuje výhody a minimalizuje nevýhody obou krajních forem rozhovoru. Patříčná volnost je vhodná k vytvoření přirozenějšího a důvěrnějšího kontaktu s informátorem, ale na stranu druhou nepostrádá jasnou a pevně danou strukturu pro utřídění veškerých údajů.⁶

Na počátku každého rozhovoru je participant seznámen se zněním informovaného souhlasu (viz. příloha č. 2), které ho mimo jiné obeznamuje s účelem výzkumu, s jeho právy ve vztahu k diplomové práci a celkově upravuje vztahy mezi ním a výzkumem. Zároveň je obeznámen s

⁴ Srov. HASTRUP, Kirsten. *A passage to anthropology: between experience and theory*. New York: Routledge, 1995, s. 47

⁵ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 174

⁶ Srov. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 112

nahráváním audio-záznamu, který je posléze přepisován pro analytické účely. Podepsáním tohoto dokumentu je souhlas participanta stvrzen. Informovaný souhlas je pro výzkum velmi podstatný, ale z mého úhlu pohledu i částečně problematický. U některých participantů se mi nepodařilo získat souhlas s nahráváním rozhovoru, a to hlavně kvůli tomu, že jim to bylo z nějakého důvodu nepříjemné. V těchto případech jsem musela vše přepisovat během rozhovoru. Ze své zkušenosti bych shrnula, že jakkoli rozumím důvodům k získávání informovaného souhlasu, staví mezi participanta a výzkumníka jakousi bariéru a zatěžuje celý rozhovor příliš formální podobou.

1.3. Výzkumný vzorek

Se souhlasem vedení projektu Adopce na dálku a z pozice projektového koordinátora jako výchozí materiál využívám interní databázi dárců. Na základě předběžné znalosti tématu a ve snaze zajistit široký vzorec participantů, volím různé kategorie dárců, které se zdá být vhodné v rámci šetření kontaktovat: jsou osloveni jak dárce, jejichž kontaktní adresa odkazuje k Hradci Králové, tak dárce z menších měst. Dále zohledňuji i délku podpory projektu a zastoupení mužů i žen. Některé kategorie, které považuji za potenciálně důležité či přínosné pro analýzu, je s ohledem na povahu databáze poněkud problematické identifikovat: nejvyšší dosažené vzdělání (při výběru participanta zajištěno zastoupením osob, které ne/uvádějí vysokoškolský titul, což bylo později ověřeno během rozhovoru); finanční zaopatřenost (existují data o tom, zda dárce využil možnost navštívit dítě přímo v Indii; podporuje několik dětí; či naopak, zda žádal o rozložení splátek svého příspěvku). I některé další charakteristiky, které jsou pro téma zásadní, nebylo možné ověřovat předem. Například téma charity – a církevní charitativní organizace – vyvolává otázku, zda se okruh dárců nebude omezovat jen na ty, kdo se identifikují s katolickou církví. Participantů byli v závěru rozhovoru dotazováni na souvislost dárcovství s vírou, což nám umožnilo alespoň základní orientaci. V rámci možností usiluji o zastoupení různých typů dárců, snažím se vyhnout situaci, v níž bych zachytila například jen vysokopříjmové dárce z Hradce Králové. Následně jsou v rámci výše zmíněných kategorií náhodným výběrem zvoleni konkrétní participantů.

Přehled dotazovaných participantů

Participant	Věk	Délka podpory	Nejvyšší dosažené vzdělání	Víra	Dárcovský tým/ jednotlivec	Podrobnosti
č. 1 - žena	neuveden	7 let	VŠ titul Ing.	ano	manželé	
č. 2 – žena	ženy 70 +	13 let	bez VŠ vzdělání	ano (Českoobratrská církev evangelická)	dárcovský tým	farní sbor ČCE za Dámský klub při církvi
č. 3 – žena	53	13 let	bez VŠ vzdělání	ne	jednotlivec	žila 2 roky v Indii
č. 4 - žena	36	11 let	bez VŠ vzdělání	ano (dárkyně křesťanka, manžel buddhista)	zpočátku jako jednotlivec, nyní podporují s manželem	rozložené splátky – slabší finanční zázemí
č. 5 - žena	25	1 rok	VŠ titul Bc. (VŠ ekonomická, účetnictví)	ne	podpora s matkou (č. 7)	v době rozhovoru zatím neobdržela žádný dopis
č. 6 - žena	49	19 let	VŠ titul MUDr. (lékařka FN HK)	vychována v křesťanství, příklon k buddhismu	rodinná podpora (s manželem oba lékaři)	participant z oboru lékařství: k 2/2021 je v AnD 97 (z 1361) dárců, kteří uvádějí před jménem MUDr.
č. 7 - žena	46	1 rok	SŠ ekonomická	ne	podpora s dcerou (č. 5)	v době rozhovoru zatím neobdržela žádný dopis
č. 8 - žena	27	1 rok	VŠ titul Bc.	neurčitá odpověď	jednotlivec	absolvovala roční pobyt v USA, bezdětná
č. 9 - žena	neuveden	12 let	VŠ titul Mgr. oba manželé právníci	ano	manželé	podpora psaná na manžela (odkázal na svou ženu)
č. 10 - žena	neuveden	2 roky	VŠ titul Mgr.	ano	dárcovský tým ŘKF + škola (náboženská výchova)	podpora za ŘKF Police nad Metují, ale sama dárkyně podporuje i soukromě od r. 2016
č. 11 - žena	33	10 let	VŠ titul Mgr. (vyučující za ZŠ)	ne	jednotlivec	vyučuje na ZŠ, ale ti jako škola nepodporují
č. 12 - muž	56	13 let	VŠ titul Ing.	ano	rodinná podpora	již vyřazený dárcé od r. 2020
č. 13 - žena	29	14 let	VŠ titul Mgr.	ne	podpora za SŠ Obchodní akademie	podpora žáků k předmětu občanská nauka
č. 14 - muž	39	2 roky	vyučen	křesťanské rodinné zázemí, alternativní spiritualita (cesta osobního rozvoje)	jednotlivec	mimořádně štědrý dárcé
č. 15 - muž	44 let	12 let	vysokoškolské vzdělání (neuvádí titul)	ano	rodina	

1.4. Cíl výzkumu a dílčí výzkumné otázky

Cílem výzkumu je komplexní teoreticko-empirická analýza projektu Adopce na dálku, zaměřená na fenomén darování. Analýza je teoreticky uchopená prostřednictvím teorie sociální konstrukce reality s ohledem na koncept transkulturního dialogu. Ústřední téma a hlavní výzkumná otázka této diplomové práce zní: „Co lze prostřednictvím analýzy českého humanitárního projektu Adopce na dálku zjistit o fenoménu daru“. Dílčí výzkumné otázky jsou rozděleny do tří rovin. (1) V první řadě zjišťuji, jaká jsou specifika (humanitárního) daru a dárcovské komunity (2) Dále se zaměřuji na specifika humanitární pomoci poskytované tzv. rozvojovému světu a v neposlední řadě se soustřeďuji na (3) možnosti a limity transkulturního dialogu v projektu Adopce na dálku.

1.5. Etika výzkumu

Participantů byli před začátkem výzkumu informováni o zajištění anonymity. O této strategii bylo rozhodnuto pro všechny participanty, a to i pro ty, kteří anonymitu zcela nevyžadovali. Věřím, že díky tomu přistupovali k rozhovoru s větší mírou otevřenosti. Zároveň měli možnost neodpovídat na otázky, které by jim připadaly jakkoli nepříjemné. Vzhledem k citlivosti některých témat a vysoké pravděpodobnosti, že by se participantů v rozhovorech mohli stylizovat, jsou určité otázky cíleny k sociální konstrukci reality, nikoli k nim samotným. Jedná se zejména o otázky týkající se motivace dárců pro podporu dítěte (např. „Představte si ideálního dárce Adopce na dálku. Jaké jsou jeho motivace a očekávání?“) Tato strategie by měla participantům umožnit hovořit volněji, s nižší mírou sebestylizace právě z toho důvodu, že vlastně nemusejí mluvit přímo o sobě. Otázky pro participanty byly tedy utvářeny tak, aby následné výpovědi odrážely intersubjektivně konstruovaný a institucionalizovaný obraz „objektivní“ reality, která výzkumu poskytuje rámec pro klasifikační a orientační schémata.

1.6. Reflexe a specifika výzkumu

Výzkum probíhal v letech 2020/2021, tedy v době, kdy byl kvůli koronaviru značně omezen sociální život. První varianta empirické části práce zahrnovala terénní výzkum v Indii, ale

v důsledku nepříznivé situace byla zamítnuta. Kvůli nemožnosti studovat indickou stránku věci přímo v terénu, bylo ovlivněno detailní zacílení studie a výzkum se proto zúžil na konkrétní dárcovskou problematiku v českém prostředí.

Díky šťastnému načasování byla tato nepříjemnost jediná a pandemická situace průběh výzkumu v ničem dalším neovlivnila. Samotné rozhovory probíhaly v létě roku 2020, tedy v období mezi první a druhou vlnou omezení. Tato doba byla velmi rozvolněná a rozhovory bylo možné uskutečňovat osobně. Rozhovory probíhaly převážně v kavárnách, ale i na méně obvyklých místech. Některé rozhovory se uskutečnily venku na lavičce, jiné v kancelářích, u dárců doma, nebo dokonce v ordinaci. V tomto ohledu jsem vždy vyhověla přání konkrétního účastníka. Pouze dva rozhovory neprobíhaly při osobním setkání, ale byly nahrazeny Skype rozhovorem. Nebyla však na vině aktuální pandemická situace, ale šlo o jednotlivá přání konkrétních účastníků, kteří chtěli uskutečnit rozhovor touto formou.

Pro plnohodnotné rozumění výzkumu je třeba nahlédnout i mou vlastní pozici jakožto výzkumníka. Zásadním faktorem, který jistě do velké míry ovlivňuje průběh celého výzkumu, je moje pracovní pozice koordinátorky projektu Adopce na dálku. V projektu pracuji od srpna roku 2019 na plný úvazek. Při dokončování této diplomové práce se tedy dá hovořit o praxi přesahující rok a půl. Pro orientaci v projektu je to doba určitě dostatečná, ale zároveň mám ještě stále možnost nahlížet projekt i očima relativního „nováčka“.

Z toho důvodu je třeba zdůraznit, že má pozice není nestranná a skýtá objektivně mnohá úskalí, ale i zajímavé příležitosti. Limitující faktory lze vnímat ve dvou rovinách, a to (1) můj vztah k organizaci a (2) dárcův vztah ke mně jakožto výzkumníkovi a zaměstnanci organizace. Co se týče té první roviny, jako zaangażovaný pracovník disponuji určitým předporozuměním problému, které by mohlo být do jisté míry problematické. Počínaje spoluprací na projektu spolu s různými sociálními vazbami, které v projektu mám, a konče například přirozenou loajalitou vůči zaměstnavateli. Z tohoto ohledu se po celou dobu výzkumu snažím o maximální otevřenost vůči tématu. V rovině druhé zde vnímám svázanost, a tedy nedostatečnou otevřenost účastníků při jakékoliv možnosti otevřené kritiky. Je možné, že by v rozhovoru tváří v tvář někomu nezaangażovanému nastavili i kritičtější zrcadlo projektu. Do určité míry však vidím i velké množství otevřených dveří, které mi má pozice zaměstnance nabízí. Práce v projektu mi umožňuje znalost prostředí, ve kterém se každodenně pohybuji. Těžištěm mé práce je komunikace s dlouholetými dárci, jejichž podporované dítě ukončilo studium a také zajišťují

rozesílání dopisů od indických dětí. Mám tedy bohatý vhled jak do perspektivy dárců projektu, tak i do zpětné vazby od malých školáků, což vnímám jako velkou výhodu.

1.7. Metodický postup pro analytickou část

1.7.1. Zakotvená teorie

Empirická část této diplomové práce je založena na tzv. zakotvené teorii (grounded theory). Podle Anselma L. Strausse a Juliet Corbinové je kvalitativní výzkumnou metodou, která používá systematický soubor postupů k tvorbě induktivně odvozené zakotvené teorie o nějakém jevu.⁷ Interpretace výsledků analytické části prostřednictvím zakotvené teorie spočívá ve vytváření samotné teorie. Údaje z empirického výzkumu musí být konceptualizovány, tedy převedeny do pojmů, a mezi těmito pojmy je třeba hledat relevantní vztahy pro vytvoření teoretického zpodobení reality. Nezačínáme tedy s teorií, kterou bychom ověřovali, ale začínáme naopak zkoumanou oblastí, čímž dáváme prostor k následnému vynoření teorie.⁸

Zakotvená teorie pracuje se třemi základními prvky. Prvním z nich jsou koncepty, tedy teoretické pojmy, jakožto základní jednotky analýzy. V zakotvené teorii pracujeme směrem od konceptualizace dat až k výsledné teorii. Druhým prvkem jsou kategorie, které jsou na abstraktnější rovině než koncepty. Kategorie představují základní stavební kameny dané teorie. Posledním prvkem jsou propozice, které představují zobecněné vztahy mezi koncepty a kategoriemi.⁹ Hlavním nástrojem analýzy textu v zakotvené teorii je kódování.

1.7.2. Kódování

Kódování rozkrývá data směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci. Zakotvená teorie pracuje se třemi druhy kódování. Jedná se o kódování otevřené, axiální a selektivní.¹⁰ Nejefektivnější je začít s otevřeným kódováním a končit analýzu s kódováním selektivním. Otevřené kódování je vhodné ve chvíli, kdy se prvně prochází nasbíraná data a pracuje na nízké úrovni abstrakce. Otevřené kódování se soustřeďuje na lokalizaci témat v textu

⁷ Srov. STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999, s. 15

⁸ Srov. Tamtéž, s. 14

⁹ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 244

¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 246

a přiřazování příslušných označení.¹¹ Dále je z těchto témat třeba vytvořit určité osy, které propojují jednotlivé kategorie, a to za pomoci axiálního kódování. Uvažují se zde příčiny, důsledky, podmínky, interakce a zkoumání jednotlivých strategií a procesů.¹² V závěrečné fázi se dostáváme k selektivnímu kódování, ve kterém hledáme případy ilustrující jednotlivá témata a provádíme kontrasty a porovnání. Pro tento druh kódování je důležitá integrace výsledků v návaznosti na identifikaci hlavních témat. Selektivní kódování vychází z axiálního, kterým jsme získali obraz o vztazích mezi jednotlivými kategoriemi.¹³

1.8. Sociální konstrukce reality – Peter L. Berger, Thomas Luckmann

1.8.1. Konstrukce reality

Teoretické ukotvení analytické části této diplomové práce spočívá v konceptu sociální konstrukce reality podle Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna. Objektivní a subjektivní realita zde není striktně oddělována a stejně tak není oddělován ani jedinec od společnosti.¹⁴ Podle Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna je vztah mezi člověkem a sociálním světem vztahem dialektickým. „*Společnost je výtvorem člověka. Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvorem společnosti.*“¹⁵ Ocitáme se v pomyslném kruhu, ve kterém člověk vytváří společnost jakožto objektivní realitu, ale zároveň je touto společností utvářen. Jedná se o pojetí reality, která existuje tzv. „sama o sobě“ a je považována za odraz této reality.¹⁶ Neklademe si však ambice hodnotit, zda je sociální konstrukce reality „objektivní“ ve smyslu přesného popisu „skutečné“ podoby světa kolem nás. Objektivita v tomto směru znamená, že ji lidé považují za nadindividuálně, objektivně platnou, a jako taková zásadním způsobem ovlivňuje naše životy i jednání.

Sociální konstrukce reality i zakotvená teorie usilují o kvalitativní porozumění a zároveň maximální založení na empirických „tvrdých“ datech. Jsou zde však jisté limity konceptu, a to zejména v teorii Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna, kde je jednotlivec koncipován v duchu sociální determinace: člověk je v tomto pojetí ovlivněn společenskými vlivy do takové míry, jako by nezbýval prostor pro něho samotného. Bez reflexe individuální podstaty lidství

¹¹ Srov. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, s. 247

¹² Srov. Tamtéž, s. 248

¹³ Srov. Tamtéž, s. 251

¹⁴ Srov. KAUFMANN, Jean-Claude. Chápající rozhovor. Praha: SLON, 2010, s. 69

¹⁵ BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 64

¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 69-70

by však mohlo být nazírání na zkoumaný problém nekomplexní. Z toho důvodu se zde pokusíme otevřít i prostor pro člověka v konceptu vnímání jedince jako svébytné osoby.

1.8.2. *Realita každodenního života*

Peter L. Berger a Thomas Luckmann pracují s konceptem mnoha různých realit, ve kterých se naše vědomí pohybuje. Pro každého člověka však existuje jedna nadřazená realita, tedy realita par excellence, kterou je každodennost. Každodenní realita života je soustředěna kolem osy „tady“, kterou představuje mé tělo a „ted“, kterou představuje právě přítomný okamžik. To, co nás potkává „tady a ted“ v každodenním životě, považujeme za tu nejreálnější realitu. Zároveň jsme si vědomi intersubjektivního charakteru této reality, jakožto sdíleného světa s ostatními. To znamená, že i druzí vnímají svět kolem svého „tady a ted“, které se od našeho vnímání do jisté míry liší. Stále však předpokládáme, že sdílíme tentýž svět, jež nás prostřednictvím objektivní reality nasměruje ke společné vizi.¹⁷

1.8.3. *Jazyková objektivizace a vědění v každodenním životě*

Prostředkem pro orientaci v každodenním životě je jazyk, který nám neustále poskytuje nezbytné prostředky k objektivizaci a zároveň stvrzuje existenci řádu, v jehož rámci dávají tyto objektivizace smysl.¹⁸ Velmi důležitým případem objektivizace je označování, čímž se myslí lidské vytváření znaků. Znaky jsou všem přístupné, srozumitelné a objektivně známé mimo rámec „tady a ted“.¹⁹ Jazyk se zároveň „vznáší“ do oblastí, které jsou každodenní zkušenosti nepřístupné. „*Vytváří mohutnou stavbu symbolických znaků, jež jako by se tyčily nad realitou každodenního života coby obrovité postavy z jiného světa*“.²⁰ V této souvislosti výzkumem sledujeme, co pojmenování rámcově vypovídá o aktérech a projektu. Zde je například zajímavá už samotná etymologie názvu projektu „Adopce na dálku“, která a priori deklaruje, nebo minimálně evokuje existenci určitého vztahu. V anglickém překladu, který používá indická strana, se oproti tomu uvádí název „Child sponsorship“, který je spojen primárně s převodem peněz. Vliv symbolické stránky jazyka na porozumění dárcovství v projektu Adopce na dálku bude podrobně rozpracován v souvislosti s tematikou jazykové objektivizace v kapitole čtvrté.

¹⁷ Srov. BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 27-29

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 27

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 41

²⁰ BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 45

Jazyk však není to jediné, co pro orientaci v každodenním životě a sociální interakci potřebujeme. Je to také společensky sdílená účast na sociální zásobě vědění, která neustále ovlivňuje naši vzájemnou interakci. Za pomoci sociální zásoby vědění je umožněno například „umístění“ jedinců ve společnosti, podle čehož se k druhým také příslušným způsobem chováme.²¹ Součástí sociální zásoby vědění je tedy dané vědění o mé vlastní situaci, praktické návody na rutinní činnosti a typizační schémata, které nám umožňují klasifikaci. Je třeba si uvědomit, že samotné pojmy související s projektem jako například chudoba, blahobyt, almužna, nebo dokonce Indie jako taková (navzdory své rozmanitosti), v naší konkrétní sociální zásobě vědění už nesou určité symbolické významy a představy, které většinově sdílíme. Tato sociální zásoba vědění do jisté míry determinuje naše jednání. Kromě toho je naše jednání ovlivňováno také předávaným sociálním řádem, který vychází z teorie institucionalizace.

1.8.4. Habitualizace, institucionalizace, legitimizace a příslušné role

Veškerá lidská často opakovaná činnost podléhá habitualizaci, tedy procesu, ve kterém se ustálí ve stabilní vzorec. Tímto vzorcem se člověk v budoucnu řídí, aniž by byl nucen přemýšlet nad jinými procesy a možnostmi provedení dané činnosti.²² Nejrůznější situace jsou zahrnuty do předem daných definic a není třeba definovat každou situaci stále znovu a znovu. Habitualizace tohoto zvyku často vyústí v institucionalizaci.

Institucionalizace zvyku vzniká při vzájemné typizaci habitualizovaných činností, které jsou vykonávány určitým typem činitelů. Každá taková typizace se stává institucí, která řídí lidské chování předem stanovenými vzorci, které lidskému jednání předurčují jeden konkrétní směr ze všech možných směrů. Ve chvíli, kdy je tento druh lidské činnosti institucionalizován, podléhá sociální kontrole.²³ Jednoduše řečeno, činnost typu x vykonává aktér typu x, což také znamená, že je konkrétní typ lidí „nucen“ dělat určité vzorové činnosti. Člověk je tak determinován tlakem objektivního světa, což se ve zkušenostech jedince projevuje prostřednictvím rolí. Hraním těchto rolí se jedinec účastní sociálního světa, který se pro něj stává subjektivně reálným.²⁴ Institucionální řád je následně ospravedlňován procesem legitimizace, který přisuzuje jeho objektivizovaným významům kognitivní a normativní

²¹ Srov. BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 46

²² Srov. Tamtéž, s. 56

²³ Srov. Tamtéž, s. 58

²⁴ Srov. BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 76

hodnotu. Legitimizace je tedy jak záležitostí „hodnot“, tak i „vědění“ a slouží jako mechanismus k udržení stability symbolického světa.²⁵ Díky tomu jsou zřejmá jasná odůvodnění, proč jednat právě způsobem, který je v souladu s legitimizací. Tímto způsobem mohou vzniknout různé verze symbolického světa, které si jsou vzájemně výzvou. Daná tematika je spíše mimo rámec této práce: kromě toho, že pohled českých dárců nemůže být zcela harmonický/jednotný, tak máme také indicie o tom, že indická perspektiva není v jistých ohledech zcela souznivá s českou. K tomuto tématu se vrátím v souvislosti s problematikou genderové stereotypizace.

Ve společnosti je dále legitimizována například dělba práce, díky čemuž předpokládáme, že určité specializované činnosti patří do rukou specialistů. Dostáváme se k sociální distribuci vědění, která pracuje s tím, co je ve společnosti relevantní obecně a co je relevantní jen pro určité role. Sociální konstrukce reality týkající se role (se všemi symboly, jazykem apod.) reálně ovlivňuje to, jakým způsobem žijeme. V souvislosti s projektem Adopce na dálku se například nabízí otázka, zda nebo jak, může mít např. role, která nám říká, že jsme dobročinným dárcem, reálný dopad na to, jak žijeme? A pokud ano, pravděpodobně existuje i reálné ovlivnění toho, jak žije indický student v roli dítěte sponzorovaného dárcem z České republiky. Tyto náměty sice přesahují rámec odpovědí, které může diplomová práce nabídnout, ale naznačují zajímavou tematiku sebeuvědomění či seberealizace osobnosti dárce.

1.8.5. Sociální interakce, typizační schémata a anonymita

Kontakt s druhým je v každodenním životě podřízen typizačním schématům, a to ve dvojitě slova smyslu. Nejenže v interakci vnímám svůj protějšek jako určitý typ, ale zároveň s ním jednám v situaci, která také odpovídá určitému typu. Tyto typizace neustále ovlivňují mé chování k druhému i to, jak jej vnímám a jak o něm přemýšlím. Pravděpodobně nebude překvapivé, že také v případě projektu Adopce na dálku je typizace výrazným tématem. V rámci této studie má například smysl se ptát, jaká typizační schémata spojujeme s podporovanými indickými dětmi případně indickými dětmi obecně. Typizujeme-li je jako chudé, bezmocné, nebo dokonce beznadějně, do značné míry tím formujeme naše vnímání i následné jednání. Stejný mechanismus funguje i obráceně ve smyslu typizačních schémat, které jsou utvářeny dětmi o svých dárcích.

²⁵ Srov. BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 94

Pro téma typizačních schémat v sociální interakci je velmi důležitý prvek anonymity. Do jaké míry vnímáme druhého člověka na úrovni anonymní abstrakce, závisí na třech různých faktorech. Za prvé je důležité, jak vzdálené jsou typizované sociální interakce situaci tváří v tvář.²⁶ To znamená, že se dotyčný vymaňuje z počáteční anonymity prostřednictvím toho, jakým způsobem ho poznám jako osobitého, a proto netypického jedince v kontaktu tváří v tvář. Druhým faktor se týká toho, zda jsou naše společné kontakty přímé, nebo nepřímé. Při přímých kontaktech o druhém přemýšlíme a uvažujeme, zatímco při nepřímých kontaktech se druhým příliš nezabýváme. Hraje zde roli četnost našich setkání a pravděpodobnost setkání budoucích. Ti, u kterých je pravděpodobnost budoucích setkání nižší, zaujímají v našem vědomí spíše abstraktnější postavení. Třetím důležitým faktorem při určování míry anonymity není jen četnost, ale i náš zájem o druhého a blízkost. S některými lidmi se setkáváme denně, ale naše vztahy spočívají na úrovni anonymní, naopak jiní lidé nám jsou velmi blízcí. Sociální realita každodennosti je tedy nepřetržitým sledem typizací, které jsou tím více anonymní, čím jsou vzdálenější od našeho „tady a teď“.²⁷ Myšlenka související s anonymní představou o druhém, nebo vizí konkrétního (blízkého) člověka, je velmi důležitá pro analýzu vztahu mezi dárce a dítětem. Setkáváme se zde s jakýmsi virtuálním vztahem a samotný fakt, že je dítě zeměpisně naprosto vzdálené a nežije vedle nás, ještě stále neznamena, že zde nedochází k vzájemnému intenzivnímu ovlivňování životů, které může přerůst ve vytváření vztahů a pout.

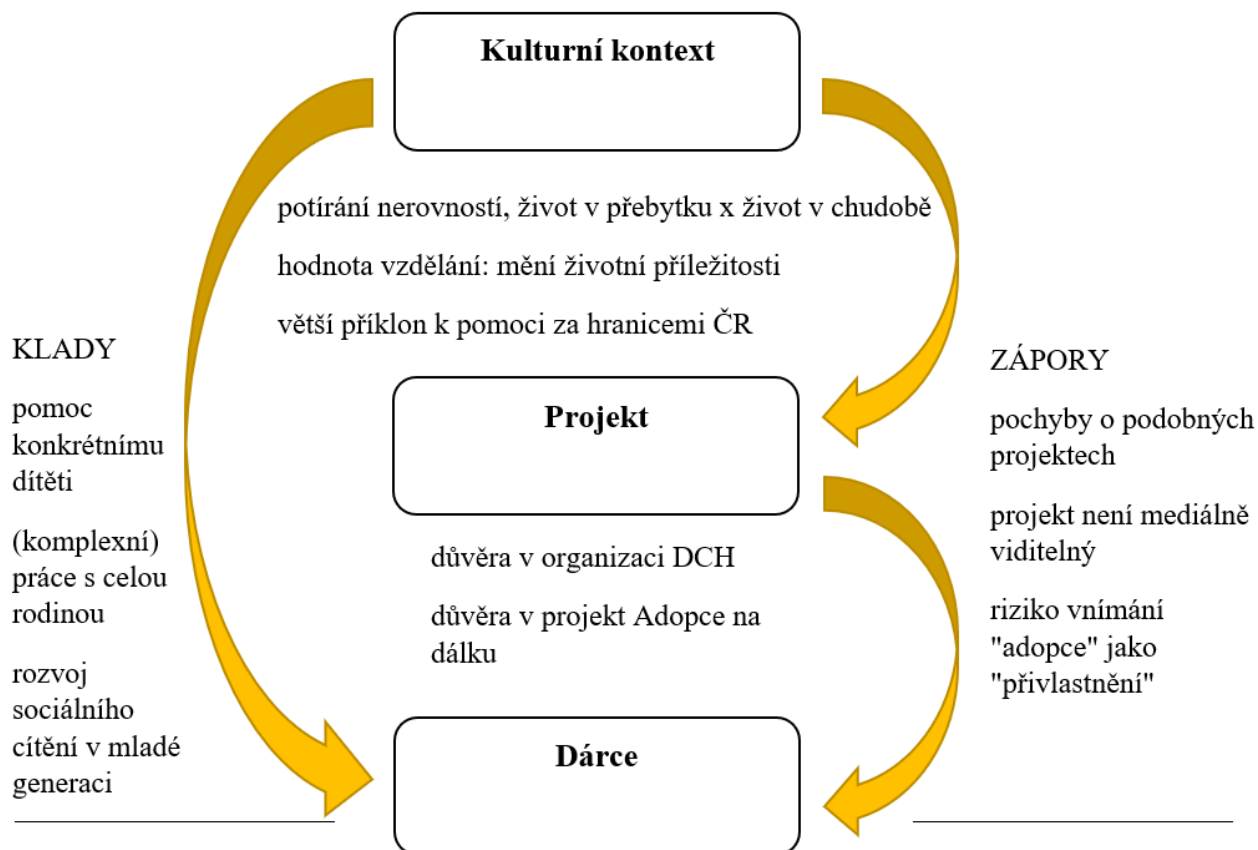
²⁶ Srov. BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 36

²⁷ Srov. Tamtéž, s. 37-38

1.9. Grafické znázornění analýzy dat pomocí kódovacích technik zakotvené teorie

V této kapitole jsou vyobrazeny jednotlivé kódy, které přináší výzkumná část diplomové práce. Kategorie a vztahy, které byly analyzovány na základě rozhovorů s participanty, budou v následujících kapitolách rozpracovány a dány do souvislostí s odbornou literaturou.

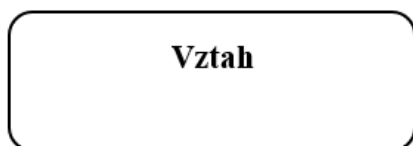
Axiální kódování (subkategorie)		Selektivní kódování (popis pravidelností)	Četnost výskytu
Postoje dárců k podpoře	<i>vize egoistických motivací</i>	osobní prestiž, sebe prezentace	5/15
		každá motivace je dobrá, když vede k dobrému činu	4/15
	<i>vize altruistických motivací</i>	čistá pomoc bez očekávání	6/15
		zaměření od sebe na druhého (podporované dítě)	4/15
	<i>otevřenost ke vztahovosti</i>	vize podporovaného dítěte jako součást vlastní rodiny	7/15
Západní společnost a rozvojová pomoc	<i>v čem pomoci</i>	vzdělání: mění životní příležitosti	10/15
	<i>proč pomoci</i>	potírání nerovností, život v přebytku x život v chudobě	9/15
	<i>komu pomoci</i>	větší příklon k pomoci za hranicemi ČR	3/15
Pomoc konkrétnímu člověku	<i>výběr na základě jednotlivých parametrů</i>	gender	9/15
		představa dítěte o budoucím zaměstnání	5/15
		podpora "nejpotřebnějšího"	4/15
		vzhled dítěte	4/15
		výběr odvozen od jistého nedostatku v rodině vlastní	3/15
		podpora křesťanských dětí	3/15
Mezilidská interakce v dialogu kultur	<i>problematické aspekty</i>	pro dáorce: riziko vnímání "adopce" jako "přivlastnění"	3/15
		pro příjemce daru: závislost na pomoci, nesamostatnost	2/15
	<i>příležitosti</i>	pro příjemce daru: vzdělání, vymanění z chudoby, nové šance a životní příležitosti	10/15
		pro dáorce: rozvoj sociálního citění v mladé generaci skrze konkrétní kontakt s potřebným	8/15
Lidská přirozenost	<i>pomoc vnímána jako přirozená</i>	dobry pocit/radost z pomoci	8/15
		vyjádření potřeby pomáhat druhým	5/15

ALTRUISMUS

čistá pomoc bez očekávání

zaměření od sebe na druhého (podporované dítě)

anonymní představa o dítěti

kvůli neosobním dopisům

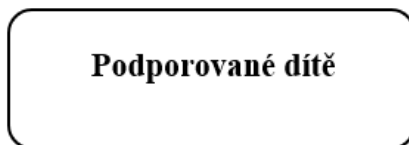
dopisy však nepostradatelné

přesto je dítě jako člen rodiny (otevřenost, vztahovost)

dobry pocit/radost z pomoci

potřeba pomáhat druhým

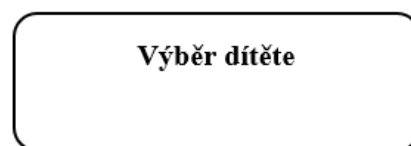
vzdělání, vymanění z chudoby, nové šance a životní příležitosti

závislost na pomoci, nesamostatnost

EGOISMUS

osobní prestiž, sebeprezentace

každá motivace je dobrá, když vede k dobrému činu

gender

představa dítěte o budoucím zaměstnání

podpora "nejpotřebnějšího"

vzhled dítěte

výběr odvozen od jistého nedostatku v rodině vlastní

podpora křesťanských dětí

2. Fenomén darování

Dárek, dar, darování. Slova již sama o sobě do značné míry ambivalentní. Anglický slovník pod slovem „gift“ zobrazí český překlad „dar/dárek“, ale německý slovník pod stejným výrazem „gift“ skrývá slova „jed/zloba“. Má toto etymologické přirovnání něco společného s podstatou daru jako takového? Může být něco tak dobrého jako je dar dokonce i jedem? Olli Pyyhtinen na příkladu pohádky bratří Grimmů ukazuje, že si pojmy dar a jed mohou být paradoxně velmi blízké. V obecně známém příběhu Sněhurka se samozřejmě přijímá dar, neboť ten se z podstaty věci neodmítá. V jejím případě je však darem otrávené jablko.²⁸ Ačkoliv je to zdánlivě hraniční příklad, v této části diplomové práce se pokusíme nastínit různé pohledy na fenomén darování, které nepochybnou ambivalenci pojmu dar potvrzují.

V první kapitole se zaměříme na podněty spojené s darem v archaických společnostech v porovnání s darováním dnešní doby. Tato kapitola bude do velké míry reflektovat práci Marcela Mausse, jakožto největšího průkopníka zkoumání, které se zaměřuje na samotnou podstatu a funkci daru. Jeho teorie utvořila půdu pro prakticky všechny následné studie o daru. Pozdější teorie darování do svého bádání studii Marcela Mausse zařazují, ať už z ní čerpají, nebo se proti ní vymezují. Dále se zaměříme na problematiku egoistických a altruistických dárcovských motivací s odkazem na bádání současných autorů zkoumajících darování z ekonomické, antropologické a psychologické perspektivy. Proti těmto dichotomiím altruistického a egoistického dělení se následně kriticky vymezíme v kapitole reflektující jakýsi „přesah“ egoismu a altruismu s návazností na mezilidský vztah. Závěrem se přiblížíme k teologické a filozofické podstatě pojmu osoby, pro kterou je samotná povaha darování bytostně přirozená.

2.1. Darování od archaických společností k modernitě

„Marcel Mauss začal uvažovat o výměně darů jako o přirozeně lidském společenském aktu. Sociální život je podle něj v centru lidských myšlenek, tužeb a vzpomínek. Nastolil tak otázku, která uchopuje celistvost společenského života: totiž proč se lidé cítí povinni dávat zpět, když

²⁸ Srov. PYYHTINEN, Olli. *The Gift and its paradoxes: beyond Mauss*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2014, s. 2

*něco dostanou?*²⁹ Karen Sykes zde představuje dvě základní myšlenky z dílny Marcela Mause, které jsou pro tuto diplomovou práci stěžejní. Za prvé mluví o daru, který stojí na počátku tvorby vzájemných vztahů a za druhé pojednává o reciprocitě neboli závaznosti darů. Obě vlastnosti daru slouží k udržování celistvosti společenského života.

Rysem společenských jevů v archaických společnostech je podle Marcela Mause darování, jakožto dobrovolná, zdánlivě nezištná a nenucená činnost. Za tím vším však stojí závazek a ekonomický zájem, takže se povaha darování ve výsledku ukazuje jako nucená a zištná.³⁰ Zatímco v archaických společnostech se často jednalo o jakousi duchovní podstatu daru, při které člověk nabízenou věcí daroval i něco ze sebe sama, v současné společnosti to může být naplněno jakýmsi morálním pravidlem.³¹ V obou případech se jedná o to, že obdarovaný, společně s přijatým darem, přijal i závazek k obdarování původního dárce. Ať je to duchovní síla, nebo morální závazek, existuje zde něco, co člověka nutí za přijatý dar nabídnout jiný. Člověk, který dary neoplácí, se cítí dlužný a ztrácí tvář.³² Dar je zároveň velmi těžké, nebo téměř nemožné odmítnout. Odmítnutí daru by v mnoha archaických společnostech mohlo znamenat odmítnutí samotného spojení. Jedná se často o dary, který plní společenskou funkci a slouží k rodovému spojení jako např. sňatky. V souhrnu se dostáváme ke třem základním prvkům, které definují povahu daru: (1) povinnost dary poskytovat, (2) povinnost dary přijímat a (3) povinnost dary oplácet.³³

I v dnešní době je neoplačený dar často problémem. Ten, kdo dar přijal a nereagoval na něj protidarem, se ocitá v podřadném postavení. Pro tuto diplomovou práci je to velmi zásadní z hlediska darování charitativního, kde existuje jen darování, ale protidaru se již (zdánlivě) nedočkáme. Z toho důvodu se Marcel Mauss odkazuje na text Koránu, který říká, že je to právě almužna, která neustále zraňuje toho, kdo ji přijímá.³⁴ Navracíme se k ambivalentní povaze daru, kdy může mít dar charakter opravdového daru, stejně tak jako jedu. Příliš štědrý dar, kterým dar v projektu Adopce na dálku nepochybně je, často uvádí příjemce daru do pozice trvalé vděčnosti a odpovědnosti, ze které se nemůže osvobodit vlastními prostředky. Kvůli

²⁹ SYKES, Karen. *Arguing with anthropology: An introduction to critical theories of the gift*. London: Routledge. 2009, s. 4

³⁰ Srov. MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: SLON, 1999, s. 9

³¹ Srov. Tamtéž, s. 16

³² Srov. Tamtéž, s. 82

³³ Srov. Tamtéž, s. 24

³⁴ Srov. MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: SLON, 1999, s. 33; srov. *Korán, súra II*, 265 (české vyd.), 1991, s. 474

neschopnosti příjemce dary oplácet se může zdát, že zde hovoříme o dávání bez návratu, a tedy v čisté ztrátě. Na druhou stranu však není možné říci, že by byl dárci ponechán bez náhrady, protože získává jistou kontrolu nad příjemcem. V tom Olli Pyyhtinen spatřuje temnou stránku daru.³⁵

2.2. „Dávám, abys dal“ - Egoistické motivace k darování

Následující kapitola popisuje nejčastější argumentace autorů pro zachycení daru v recipročních vazbách. Na základě těchto teorií člověk daruje, aby něco dostal nazpátek. Zavazuje tak příjemce daru k navrácení určité protihodnoty. Následkem toho mohou vzniknout dvě možnosti: (1) pokud je dar a protidar nerovný, pak tu vzniká „vítěz“ a „poražený“, kdy na jedné straně stojí štědrý (nadřazený) dárci a na straně druhé trvale vděčné (podřazené) podporované dítě. V případě, že je (2) protidar rovný, pak zjevně neexistuje žádný rozdíl mezi darem a racionální obchodní burzou, což ve výsledku znamená, že žádný dar neexistuje.³⁶ Společně s Godboutem a Cailléem se pokusíme tuto tezi popřít. Nejdříve se však podívejme na jednotlivé argumenty, které k egoistickým dárcovským motivacím směřují.

Pokud bychom předpokládali, že člověk daruje, aby něco dostal nazpátek, pak se musíme ptát, co je tím protidarem. Temná stránka daru Olliho Pyyhtinena poukazuje na absenci „protidaru“ v charitativních organizacích. Dárci získává automaticky převahu nad příjemcem daru, který není schopen službu oplatit.³⁷ Godbout a Caillé však varují před zkoumáním daru jako obchodní transakce. Mnozí autoři se podle nich nakonec spokojí s kvantitativní důležitostí jevu a výpočtem peněžní ekvivalence darování. Jedná se o určování „vítězů“ a „poražených“, a to pouze na základě peněžní hodnoty, což je do značné míry problematické.³⁸ Není tedy dost dobře možné souhlasit s absencí protidaru v charitativních organizacích a tím pádem i následnou mocenskou nerovností. Dar totiž nemusí být vyvážen hmotným, ani peněžním protidarem a přeci se dá mluvit o něčem, co dárci na oplátku získávají. Pokusíme se nahlédnout případné protidary, které jsou prezentovány mnohými autory v souvislosti se sponzorskými programy a případně je konfrontovat s výsledky výzkumu s dárci projektu Adopce na dálku. Zkoumané kategorie zachycují konstatování, které vypluly na povrch během rozhovorů. Jednotliví

³⁵ Srov. PYYHTINEN, Olli. *The Gift and its paradoxes: beyond Mauss*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2014, s. 102

³⁶ Srov. GODBOUT, Jacques, CAILLÉ, Alain. *The world of the gift*. Montreal: McGill-Queen's Univ. Press, 1998, s. 5

³⁷ Srov. PYYHTINEN, Olli. *The Gift and its paradoxes: beyond Mauss*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2014, s. 102

³⁸ Srov. GODBOUT, Jacques, CAILLÉ, Alain. *The world of the gift*. Montreal: McGill-Queen's Univ. Press, 1998, s. 24

participanti s těmito kategoriemi operují, proto budou podrobeny hlubšímu zkoumání v porovnání s odbornou literaturou.

2.2.1. *Dobry pocit a radost z pomoci*

Lesley Mansford považuje „dávání druhým“ za jeden ze tří nejsilnějších faktorů, které v nás vyvolávají dobrý pocit, což považuje za hlavní důvod a motivaci, která nám ukazuje, proč lidé darují.³⁹ Z tohoto pohledu by se mohlo jednat o výrazný „protidar“. Oplácení daru je v tomto případě obsaženo už v samotném aktu darování v podobě dobrého pocitu, zadostiučinění až osobní transformace. Cirkulace materiálních věcí je nahrazena okamžitým návratem energie, kterou je dárci obohacen.⁴⁰

V průběhu výzkumu se o dobrém pocitu z darování vyjádřilo 8 z celkových 15 participantů, aniž by k tomu směřovala některá z otázek. Dobry pocit a radost z podpory vyjádřila také participantka č. 4: „*Už jsem to měla delší dobu v hlavě, ale pak jednou jsem dostala 7.000Kč přeplatek za vodu, a tak jsem to vzala a šla jsem hnedka do Adopce to přispět. Když jsem pak odcházela, tak jsem byla hrozně šťastná...*“. V návaznosti na rozhovory lze tedy konstatovat, že dobrý pocit z dávání v dárcích nepochybně rezonuje. Podle mého názoru však není možné říci, zda se jedná o „protidar“, který by dárci motivoval k podpoře, nebo spíše o pocit, který solidaritu přirozeně doprovází.

2.2.2. *Utilitární motivace*

Základem utilitární motivace je očekávání návratu, tedy odplaty za poskytnutý dar charakteru recipročního. Jedinec sice dar dává bez nároku na okamžitou satisfakci, což ale neznamená, že žádný protidar neočekává. Příkladem může být poskytnutí peněz kvůli možnosti odpočtu daní, sociální prostředek sebe prezentace, nebo očekávání, že se mu v případné nouzi také dostane patřičné pomoci.⁴¹ Na jednotlivé utilitární motivy se nyní podíváme podrobněji v návaznosti na konkrétní autory.

³⁹ Srov. MANSFORD, Lesley. *Giving to Others. It just makes you feel good*. Leadership Excellent Essentials, 2013, s. 14

⁴⁰ Srov. GODBOUT, Jacques, CAILLÉ, Alain. *The world of the gift*. Montreal: McGill-Queen's Univ. Press, 1998, s. 94

⁴¹ Srov. Chci pomoci.info. *Motivace dárcovství*, s. 6. [vid. 2021-03-14] Dostupné z: <http://www.chcipomoci.info/upload/1357092318.pdf>

První věc, která se k dárcům opravdu vrací, je část peněz z daňového odpočtu.⁴² V souvislosti s motivací k darování však považují tuto formu protidaru za příliš vágní, než aby přiměla člověka peníze darovat. Jedná se možná spíše o „přidanou hodnotu“, kterou dárci vítají.

Mnohem zajímavější motivace se jeví darování jako prostředek sebe prezentace za účelem zvýšení osobní prestiže ve společnosti. Na tomto místě odkazují k tezi Petera Oveho, který ve své studii *Change a Life. Change Your Own* konstatuje, že díky zjevně zázračné schopnosti darů navždy změnit život nějakého chudého dítěte, jsou sponzoři schopni dosáhnout statusu mimořádné osoby, což je v Západní kultuře tak žádoucí.⁴³ Můžeme se tedy domnívat, že právě zvýšení osobní prestiže v očích druhých je pro daného dárce tím protidarem a motivací k podpoře. Pro tuto potřebu krásně poslouží dárcovský certifikát s nápisem „daroval jsem“, který si štedrý dárce vystaví ve svém domě, nebo kanceláři. Charita může v daném případě posloužit jako významný sociální prostředek, jak prezentovat sám sebe.⁴⁴ Na základě rozhovorů však mohu říci, že je tento způsob osobní prezentace skrze projekt do značné míry odmítán. Příkladem může být výpověď konkrétní participantky č. 9: *„To, že by se tím (dárci) chtěli chlubit a prezentovat se tím – je to prostě věc každého. U nás v rodině to (že podporujeme) třeba nikdo ani neví. Jako nestydíme se za to. Kdyby se někdo ptal, tak mu to rádi řeknem a třeba ho i zkusíme namotivovat, aby taky podporoval, ale myslím to tak, že se tím nechlubíme. Ani naši kluci o tom zatím nevědí“*. Zdá se, soudě podle tohoto případu, který nebyl zdaleka jediný, že je pro určité dárce podpora naopak soukromou záležitostí, spíše než prostorem pro sebe prezentaci. Podporu jako svou soukromou záležitost charakterizovalo celkově 5 dotazovaných dárců.

Posledním uvedeným příkladem utilitární motivace je očekávání, že když někomu pomáháme, tak se nám to určitým způsobem vrátí. To však nepotvrzovala žádná z výpovědí vybraných participantů.

Zdá se, že není ani jedna z charakteristik utilitárního darování, součástí dárcovských motivací, které participanté prezentují. Daná neschopnost identifikovat egoistické motivace v průzkumu

⁴² Srov. MECHOVÁ, Veronika. *Dárcovství v prostředí české humanitární pomoci a rozvojové spolupráce*. Olomouc. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. 2015, s. 18

⁴³ Srov. OVE, P. ‘Change a Life. Change Your Own’: Child Sponsorship, the Discourse of Development, and the Production of Ethical Subjects. Doctoral thesis, Faculty of Graduate Studies, University of British Columbia. 2013, s. 12

⁴⁴ Srov. SCHWARTZ Barry. *The Social Psychology of the Gift*. In: American Journal of Sociology vol. 73, no. 1. The University of Chicago Press. 1967, s. 2

ve skutečnosti poukazuje na celkovou logiku věci. Egoistické motivace k dárcovství jsou totiž jen těžko uchopitelné z prostého důvodu. Ten hřejivý, dobrý pocit a radost z darování totiž podmiňuje dárcova víra v to, že sám jedná altruisticky.⁴⁵ Odhalení egoistických motivací k darování je tedy téměř nemožné. A i kdybychom se přesto domnívali a předpokládali, že dárci investují především sami do sebe, stejně nebudeme schopni zachytit celou složitost péče a překračování samotného darování.⁴⁶ Z toho důvodu byly otázky záměrně kladeny tak, aby nesměřovaly přímo k osobním motivacím dárců. Ve snaze dosáhnout co nejmenší míry stylizace byly otázky kladeny obecně, tedy směrem k reflexi vize tzv. „ideálního“, nebo špatného dárce.

2.3. Nezištný dar: Altruistické motivace k darování

Altruismus je chápán jako morální princip, který se vyznačuje potlačením vlastního egoismu. Pro altruismus je charakteristická nezištná služba bližnímu a ochota obětovat vlastní zájem ve prospěch druhých. Jedná se o mravní princip, podle něhož je pro mě druhý člověk a jeho blaho mravně důležitější než moje i mé vlastní „já“.⁴⁷ Při altruistickém darování myslíme na prospěch druhého, aniž bychom očekávali jakoukoli formu „protidaru“, nebo případného osobního zisku. I samotní dárci vnímají podporu jako něco, kam by měl člověk v ideálním případě vstupovat bez očekávání. Na toto téma se vyjadřuje např. participantka č. 8: „*Očekávání si myslím, že by neměla být žádná. Možná jen to, že někomu něco dám a vykouzím mu úsměv na tváři, ale očekávat vděk, nebo že to dítě s ním musí být v kontaktu a být do konce života vděční, tak to fakt ne*“.

Altruismus poukazuje na skutečný, nezištný dar, který je mnohými autory odmítán. Domen Bajde však konstatuje, že může být nějaká ideologie nesmírně utopická, ale to ještě pořád nebrání tomu, aby se zhmotnila v každodenních praktikách.⁴⁸ Zdá se, že humanitární darování jde svým způsobem proti klasickým teoriím, které definují veškeré darování na základě pravidel reciprocity. Specifikem humanitárního darování je totiž zaměření na obdarovaného, kterým je

⁴⁵ Srov. ILLINGWORTH Patricia, POGGE Thomas., WENAR, Leif. *Giving Well. The ethics of Philanthropy*. Oxford university press. 2011 [vid. 2021-02-18] Dostupné z: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199739073.001.0001/acprof-9780199739073-chapter-5>

⁴⁶ Srov. RABBITS, Frances. "Nothing is Whiter than White in this World": Child Sponsorship and the Geographies of Charity, (diplomová práce) Exeter: University of Exeter, 2013, s. 26

⁴⁷ Srov. PETROUSEK, Miloslav, MILTOVÁ, Alena, VODÁKOVÁ, Alena. *Sociologické školy, směry, paradigmata*. Praha: SLON. 1994, s. 51

⁴⁸ Srov. BAJDE, Domen. *Rethinking the social and cultural dimensions of charitable giving*. Consumption, Markets and Culture, 2009, s. 67

v tomto případě zpravidla člověk chudý. Georg Simmel definuje chudobu jako něco, vztahující se přímo k daru samotnému. Znamená to, že nejsou chudí definováni „od sebe“, ale naopak zvenčí, tedy kolektivním postojem zaujatým společností. Z toho důvodu zakládají svou pozici na čistě pasivním charakteru, tedy na pomoci druhých.⁴⁹ Chudí jako sociologická kategorie nejsou ti, kteří trpí nedostatkem, ale ti, kteří dostávají, nebo by alespoň měli dostávat pomoc v návaznosti na sociální normy.⁵⁰ Pakliže definujeme chudé především ve vztahu k pomoci, tak je chudoba s darem spjata nanejvýš přirozeně.⁵¹ V tomto případě je možné chápat i pomoc druhému člověku jako zcela přirozenou. V případě, že kalkulujeme dary a protidary v jejich hodnotách a hledáme zde „vítěze“ a „poraženého“, přehlízíme jednu zásadní skutečnost, která je člověku vlastní. Jedná se o fakt, že my lidé, ačkoliv jsme do jisté míry svobodní, nejsme tak úplně nezávislí. Naopak. Být člověkem přeci znamená být závislým na druhých a darování je fenomén, který právě tuto závislost na druhých jasně ukazuje. Proč je tedy tolik autorů zkoumajících teorii daru přesvědčených, že skutečný, altruistický dar neexistuje? Že za každým darem stojí reciproční vzorec, který musí být naplněn? Teorie reflektující egoistické darování nám ukazují, že autentický dar vlastně neexistuje. Aby byl dar skutečně darem, musel by být čistě nezaujatý, což je takřka nemožné. Každý altruista přeci musí mít nějaký egoistický důvod pro svůj, tedy jen zdánlivý altruismus. Možná proto, že ani altruismus, jakožto koncept těžce uchopitelný nám nenabízí dostatečné odpovědi k popsání daru ve své celistvosti.

2.4. Egoismus, altruismus a mezilidský vztah

Zkoumání egoistických i altruistických motivací k darování nás v každém směru dovedlo do pomyslné „slepé uličky“. Možná totiž není tou správnou cestou řadit dárce do pomyslných „škatulek“ egoistů, nebo altruistů. Právě přemýšlení v těchto dichotomiích vytváří pomyslnou „kouřovou clonu“, která nám brání v nazírání skutečnosti.⁵² Mezilidské darování je příliš komplexní fenomén na to, aby mohl být zahrnut jen do jedné z těchto perspektiv. Koncept daru tedy neodráží egoismus, ani altruismus, ale funguje jako víceúčelový symbolický nástroj, který překračuje jak utilitarismus, tak i antiutilitarismus.⁵³

⁴⁹ Srov. SIMMEL, Georg. *The Poor*. Social Problems, 13 (2), 1965, s. 139-140

⁵⁰ Srov. PYYHTINEN, Olli. *The Gift and its paradoxes: beyond Mauss*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2014, s. 103

⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 105

⁵² Srov. GODBOUT, Jacques, CAILLÉ, Alain. *The world of the gift*. Montreal: McGill-Queen's Univ. Press, 1998, s. 14

⁵³ Srov. KOMTER, Aafke E. *Gifts and social relations: The mechanisms of reciprocity*. International Sociology, 2007, s. 94

Vraťme se na počátek této kapitoly k rozboru díla Marcela Mause, podle kterého se dar řídí pravidly reciprocity a stojí na počátku tvorby vzájemných vztahů. Předchozí úvahy směřovaly především k tomu prvnímu bodu, tedy závaznosti daru, což se pro analýzu projektu Adopce na dálku neukázalo jako příliš funkční prostředek. Podívejme se tedy na druhou část základní myšlenky Marcela Mause, daru stojícího na počátku tvorby vzájemných vztahů. V porovnání s jinými projekty se právě Adopce na dálku (z pohledu českého dárce) vyznačuje nejviditelnějším příslibem dialogu a vztahu.⁵⁴ Darování se nedá redukovat na určitý řetězec cirkulace zboží, protože jsou to právě mezilidské vazby, které tomu dávají smysl. V osobních a blízkých vztazích je totiž reciprocita naprosto nepřírozená.⁵⁵

V případě čistého utilitarismu by projekt Adopce na dálku nedával v současné podobě smysl. Rozhodně by bylo efektivnější vybírat od dárců peníze, které by byly následně zaslány ve velkém množství do Indie bez ohledu na to, které dítě platbu obdrží. Bez osobního rozměru projektu by také odpadly komplikace a finanční náklady s psaním a rozesláním dopisů. Dokonce i počet zaměstnanců by pravděpodobně mohl klesnout, protože by nebylo třeba zprostředkovávat informace mezi dárce a podporovaným dítětem. Jak se však ukazuje, tak je to ale právě ten rozměr mezilidského vztahu, který je v projektu hodnotou.

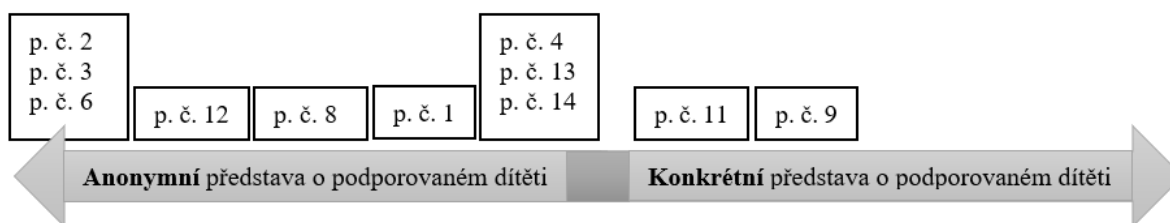
2.4.1. *Vzájemná interakce, typizační schémata a anonymita v projektu Adopce na dálku*

Na znázorněném schématu (viz. níže) nalezneme škálu znázorňující vnímání druhého na úrovni anonymní až po vizi konkrétního člověka s konkrétním lidským příběhem. Na anonymní úrovni je představa o druhém do velké míry abstraktní a založená na typizaci. V druhém případě již o druhém nějakým způsobem uvažujeme a jsme schopni typizační schémata přehodnocovat.⁵⁶ Na škále je zobrazeno pouhých 11 participantů, kteří zodpověděli otázku „Jaké je Vámi podporované dítě?“. Zbylí 4 participanté nebyli schopni na otázku reagovat, protože byli buďto v projektu krátkodobě, takže nedostali zatím žádný dopis od dítěte, případně byli v procesu, kdy si za dítě, které již dostudovalo, vybrali v nedávné době dítě jiné.

⁵⁴ Srov. RABBITS, Frances. "Nothing is Whiter than White in this World": Child Sponsorship and the Geographies of Charity, (diplomová práce) Exeter: University of Exeter, 2013, s. 22.

⁵⁵ Srov. GODBOUT, Jacques, CAILLÉ, Alain. *The world of the gift*. Montreal: McGill-Queen's Univ. Press, 1998, s. 24

⁵⁶ Srov. BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 38

Většina participantů spočívá na levé straně této škály (v různých úrovních), tedy vnímající podporované dítě spíše na abstraktní rovině. Na absolutně anonymní úrovni je na dítě pohlíženo z perspektivy třech dárců (tedy č. 2, č. 3 a č. 6). Do této kategorie řadím dárce, kteří si s podporovaným dítětem nespojují žádné konkrétní skutečnosti. Příkladem uvedeme odpověď na otázku „Jaké je Vámi podporované dítě“ u participantky č. 6: *„(smích) jsou to dva chlapeci – jména nevím a věk asi také ne. Omlouvám se, ale jména si momentálně nevybavím, ale oba mají oba rodiče a mají sourozence.“*

Když se na škále přesuneme mírně vpravo, tak se setkáváme s anonymní představou o dítěti, která je konstruována především fotografiemi a vysvědčením od podporovaného dítěte.

Participant č. 12: „Jako je to hezká slečna, podle těch dopisů to vypadá, že se asi něco naučila. No a měla jako vždycky dobrý známky. Nic víc jako nevím ono toho v těch dopisech jako moc osobního není, takže těžko říct.“

Přibližně uprostřed, ale pořád spadající pod anonymní představu o dítěti, je umístěna další skupina dárců. Do této části jsem řadila dárce, kteří mají přibližnou vizi o dítěti, které podporují. Tato představa je konstruována především z fotografií, vysvědčením a velmi okrajově z dopisů od dítěte. *Participantka č. 13: „No supr vysvědčení, úžasný, i ty dopisy mají hlavu a patu oproti těm dětem, co jsme podporovali předtím, je jako hrozně hezká, úspěšná a prostě dobrá. I naše paní učitelka na angličtinu jí chválila, že má ten dopis fakt úroveň.“*

Přesuneme-li se na pravou stranu škály, dostáváme se k dárcům, kteří vidí podporované dítě na konkrétnější rovině. Jejich vize je stále konstruována z fotografií a vysvědčení, ale už je kladen i značný důraz na obsah dopisů.

Participantka č. 11: „(Je to) krásná holčička – dnes už teda spíš slečna – je hodně šikovná a aktivní. V dopisech píše, že se účastní všech soutěží. Taký si myslím, že je milá a hodně emotivní. V dopisech píše, jak se za mě s rodinou modlí a tak. Chtěla bych jí navštívit, vidět to zázemí, ve

kterým žije a podívat se do školy.“ Ve stejném duchu, jen o trochu konkrétněji se vyjadřuje i participantka č. 9: (Jaké je Vámi podporované dítě?) „no šikovné (smích). Je to slečna, baví ji hudba, malování a tancování. Je čínorodá a ve škole se snaží. Není to vyloženě premiantka, ale umí se třeba ocenit, což mě překvapuje, protože to děti v Česku neumí. Zároveň tam cítím i vděčnost a provázanost duchovní. Když píše, že na nás myslí ve svých modlitbách, tak vím, že tam ta duchovní vzájemná podpora je.“

Ve výsledku je však na děti pohlíženo spíše na obecnější, abstraktnější úrovni. Je to dané především možnostmi spojení, které projekt nabízí. Je evidentní, že největší příležitost a barikádu zároveň, tvoří dopisy, které tak úplně neodpovídají očekáváním dárců. Dopisy od dětí jsou totiž (kromě možnosti osobního setkání) jediným spojením, které dárci s podporovanými dětmi mají, takže představují základní prvek, jež konstruuje vizi dítěte v představách dárců.

2.4.2. Institucionalizace vděčnosti, role příjemce daru a paradoxní povaha dopisů

Jedním ze základních prvků, který se objevuje v každém jednotlivém dopise, je vyjádření vděčnosti. Někteří autoři pracují s ostrou kritikou dopisů právě kvůli tomuto, zdánlivě nevinnému prvku. Psaní dopisů může sponzorovanému dítěti neustále připomínat, že jde o velmi chudý a zjednodušený vztah. Děti musí být kdykoliv připraveni projevit vděčnost svým „bohatým příbuzným“, na jejichž darech jsou závislí.⁵⁷ Toto schéma je naprosto přirozeně institucionalizované snad ve všech společnostech. Příjemce daru pravidelně vyjadřuje svou vděčnost, čímž je stavěn do pasivní, nebo dokonce podřadné role. Na tomto místě odkazují k tezi F. Rabbittse, který hovoří o charitativním darování v trochu odlišných významech. Podstatu charitativní organizace není možné redukovat na určitý typ spotřebitelského statku, ve kterém se štědrost spotřebovává prostřednictvím symbolických rituálů vděčnosti.⁵⁸ Norris Clarke navíc podotýká, že „být obdarován a být vděčný vůbec nejsou samy o sobě znaky méněcennosti, nebo nedostatku, ale součástí krásy a zázraku samotného bytí, tj. bytí jako společenství“.⁵⁹ Z tohoto pohledu se projevy vděčnosti jeví jako člověku bytostně vlastní.

Daleko problematictějším faktorem při psaní dopisů v projektu Adopce na dálku je fakt, že děti mají povinnost dopisy psát, ale opačně daná povinnost neplatí. Spousta dětí tak píše celý svůj

⁵⁷ Srov. WATSON, Brad. *Child sponsorship: Exploring pathways to a brighter future*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014, s. 283

⁵⁸ Srov. RABBITTS, Frances. "Nothing is Whiter than White in this World": Child Sponsorship and the Geographies of Charity, (diplomová práce) Exeter: University of Exeter, 2013, s. 23

⁵⁹ CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 90

školácký život dopisy člověku, od kterého možná nikdy nedostali odpověď. Jiným dětem jejich „adoptivní rodiče“ dopisy píší a některé děti zase dostávají od svých dárců hodnotné balíčky. Rozdíly jsou tedy obrovské a děti tyto rozdíly pochopitelně začnou velmi brzy vnímat. Obrácený mechanismus však funguje naprosto opačně. Dopisy od dětí jsou většinou velmi obecné a psané stále v podobném stylu. Jsou sepisovány na víkendových táborech za asistence koordinátorů projektu, kteří hlídají, aby se v dopisech neobjevilo nic nepatřičného (např. žádost o více peněz, o více darů, ...) a zároveň, aby v dopisech bylo vše, co se tam objevit má (poděkování, informace ke studiu, ...). Děti mají dané například oslovení „Dear Sponsor“, kterého se musí držet vždy i když se s dárcem třeba setkali osobně. Dárci totiž mohou podporu kdykoliv ukončit, takže je třeba zachovat formální charakter dopisu, který bude dávat smysl i když se „adoptivní rodič“ v průběhu podpory několikrát změní. Z toho důvodu dopis působí pouhým informativním charakterem, který referuje o aktivitách v průběhu školního roku a o školním prospěchu.

Z toho plyne častá nespokojenost dárců s napsanými dopisy, které svým popisným charakterem do vzájemné interakce nic moc nepřináší. Participantka č. 2 se k dopisům vyjádřila tímto způsobem: *„Ty děti nám občas psali takový neumělý dopisy, ale nebylo to moc zajímavý, bez nějaký osobní angažovanosti, takže bych řekla, že k nějaký komunikaci vlastně nedošlo“*. Nebylo to však nic ojedinělého, protože se k dopisům kriticky vymezilo 8 dárců z celkových 15. Toto číslo je naprosto alarmující, když si uvědomíme, že se tímto směrem nevyjadřovali 4 dárci, kteří dopis ještě neobdrželi, protože byli buďto v projektu krátkodobě, nebo podporovali nové dítě po předchozím vyřazení. Dá se tedy konstatovat, že nespokojenost s dopisy je opravdu velká. Tím se dostáváme k velmi paradoxnímu pohledu na tuto korespondenci, která je pro dárce důležitá natolik, že by se bez ní někteří projektu ani neúčastnili. Participant č. 12: *„Sice jako nejsou ty dopisy osobní, ale aspoň by tam ten symbolické kontakt měl být. Myslím, že bez těch dopisů bych se toho asi neúčastnil“*. Hodnotu dopisů komentuje i participant č. 14: *„Když přijde ten dopis, tak vám přijde, že děláte něco dobrýho, a že máte tu zpětnou vazbu. I když vymezíte tomu dítěti pravidla, co napsat a co ne, tak to vlastně nevadí. Je to ten důkaz a skvělá motivace. Když jsem já ten dopis dostal, tak mě to fakt úplně hrálo u srdce“*. Ve výsledku se všech 15 participantů jednohlasně vyjádřilo k tomu, že by se zrušením dopisů rozhodně nesouhlasilo, a tedy, že pro ně mají dopisy od dětí zásadní význam. Teoreticky by se dalo konstatovat, že pokud je dopis tím jediným spojením, které mezi dárcem a podporovaným dítětem existuje, pak je pro formulaci vzájemného vztahu naprosto stěžejní. Není-li dopis

autentický, pak patrně ani žádný vztah nemůže vznikat. S odkazem na uskutečněné rozhovory se však zdá, že tento výzkum vypovídá o opaku.

2.4.3. Role podporovaného dítěte v životě dárce: „Adoptivní rodič“ a konstruování virtuálního vztahu

Prozatím z výzkumu vyplynulo, že je pohled na podporované dítě ze strany dárce na spíše abstraktní, či anonymní úrovni. V návaznosti na jednotlivé výpovědi participantů byla tato anonymita v různé míře reflektována. Vinu za to nesou velmi formální a informativní dopisy, které toho ve výsledku o dítěti moc nevyjadřují. To navozuje otázku, jakou roli mohou hrát podporované děti, o nichž toho vlastně tolik nevíme, v životě lidí, nebo rodin, které těmto dětem pomáhají. Z výzkumu vyplynulo, že tyto děti hrají v životech dárce roli velmi významnou. V tomto směru se vyjádřilo 7 dárce z celkových 15, ale je třeba poznamenat, že se v celkovém součtu nachází dvě farnosti a jedna škola, kde jsem hovořila s koordinátory dárcovských týmů, a tím pádem tam není možné vyzorovat žádné osobní a blízké role dítěte v jejich životech. Pokládám za důležité zde uvést veškeré výpovědi související s tímto tématem, protože každý jednotlivý příklad ukazuje k niterným a autentickým ukázkám prožívání, které není možné shrnout v jedné citaci.

Participantka č. 1: *„Chtěli jsme, aby bylo (vybrané dítě) mladší, než byla naše nejmladší. Aby i ona měla pocit, že někdo nějakým způsobem – sice jako virtuálně, ale jakoby přibude do rodiny. A defacto protože jsme přišli o chlapečka, tak nějak to bylo takový, že jsme chtěli podpořit chlapečka. No my jsme chtěli jít nejdřív cestou pěstounský péče ještě jakože jsme uvažovali jít jinými cestami, ale protože máme jedno dítě s postižením, tak se zjistilo při těch všech pohovorech, že je na mě šíleně fixovaný a že by to neuneslo, kdyby tam přišlo další dítě do rodiny. No, a tak nějak z toho byl ten krok dobře, tak jak jinak. No a nějak z tohohle vyplynulo, ta vnitřní touha přijmou prostě další dítě, nějak.“*

Participantka č. 3: *„... já sama (mám) 3 kluky a manžel ještě 2 kluky z prvního manželství a vždycky jsem si přála mít holčičku.“*

Participantka č. 8: *„... já jako nemám ještě děti, ale já jí jako vlastně беру jako svoje dítě. A dalo mi to takovej větší pocit zodpovědnosti, a že to co dělám, má ještě hlubší smysl ne si jenom vydělat peníze.“*

Participantka č. 9: „Rozhodli jsme se tak s manželem ještě předtím, než jsme měli vlastní děti, teď už máme dvě. Takže jsme si toho kluka vzali jako vlastního.

...my už máme teďka druhé (podporované dítě). Předtím jsme vybrali chlapce, ale před 4, nebo 5 lety spadl do studny a zemřel. Neskutečně nás to zasáhlo. Nakonec podle něj dostal starší syn při křtu jméno Bernard.“

Participantka č. 11: „jinak jsem v 25 letech už chtěla mít dítě, a tak nějak to nevyšlo, tak aspoň takhle jsem se stala maminkou v pětadvaceti (smích)“

Participant č. 12: „Navíc máme doma 3 kluky, tak jsme pro ně chtěli sestřičku, kterou už jsme jako mít nemohli, takže jsme se rozhodli jít tímhle směrem.“

Participant č. 14: „Beru jí jako svoji další dceru a chtěl bych jí pomoci co nejvíc. Kdyby se třeba chtěla podívat někde po světě, nebo studovat v jiný zemi a měl bych na to zrovna prostředky, tak bych jí rád pomohl.“

Tyto výpovědi ukazují dva zásadní poznatky. (1) „Adoptování“ dítěte na dálku může být symbolickým řešením problému, nedostatku, či vyplněním prázdného místa v životě participantů a z toho vyplývající i (2) velmi důležitou roli dítěte v životech těchto dárců. Tím se dostáváme k jádru problému. Máme tu dárci, kteří nazírají na podporované dítě spíše na abstraktní úrovni, kvůli nedostačujícímu a neosobnímu kontaktu. A zároveň zde máme četné výpovědi těchto dárců, kteří zařazují podporované a do jisté míry anonymizované dítě do kruhu své vlastní rodiny, tedy k lidem jim nejbližším. Z konkrétních příběhů, kterých jsem se dotkla, soudím, že se darování v projektu Adopce na dálku nedá zredukovat na pouhý přesun peněz z rukou bohatých do rukou chudých. Je třeba brát v potaz, že v tomto výzkumu pracujeme jen s malým vzorkem lidí, u nichž není možné výsledky zobecňovat a jednotlivé příběhy uvnitř projektu se mohou různit. Avšak z výpovědí, které máme k dispozici lze soudit, že se zde setkáváme s něčím daleko hlubším, což poukazuje k obrovské složitosti a komplexnosti dárcovských motivací.

2.5. Dát, darovat a vztahovat se k druhému: aneb co znamená být člověkem v transkulturní perspektivě

Na úrovni kulturních teorií jsme se zatím nedobrali konkrétních odpovědí, které by reflektovaly princip darování tak, aby nebyl do jisté míry problematickým. Nazírání daru jako ryze kulturního fenoménu, zdá se postrádat to, co nám podstatu daru odhalí v celistvosti. Narážíme

zde na výše zmíněná rizika související s přepočítáváním, kalkulací a výsledným přemýšlením, kdo dává více a kdo tím pádem „vyhrává“. Je to způsobené tím, že pohlížíme na dar jako na fenomén kulturní, aniž bychom reflektovali povahu transkulturní, kterou dar představuje. Pro chápání přesažnosti daru, je nezbytné otevřít otázku, co to znamená, být člověkem a co definuje lidskou identitu. S odkazem na křesťanskou teologii se setkáváme s chápáním lidského jedince jako osoby. Norris Clarke si v učení Tomáše Akvinského všímá zásadních podnětů reflektujících lidské bytí, které zahrnuje jak substancialitu, tedy „bytí v sobě“, tak i vztahovost, tedy „bytí k jinému“. Jde o přirozenou dvojí povahu lidského bytí, kterou je introvertní (bytí v sobě sama) i extrovertní dimenze (bytí vůči druhým).⁶⁰ V aplikaci tohoto schématu na pojem osoby se k původnímu (1) sebe-vlastnictví a (2) sebe-sdílení pojí ještě (3) sebe-transcendence, čímž se dostáváme k celistvé definici osoby.⁶¹

2.5.1. Co znamená být osobou: sebe-vlastnictví, sebe-sdílení a sebe-transcendence

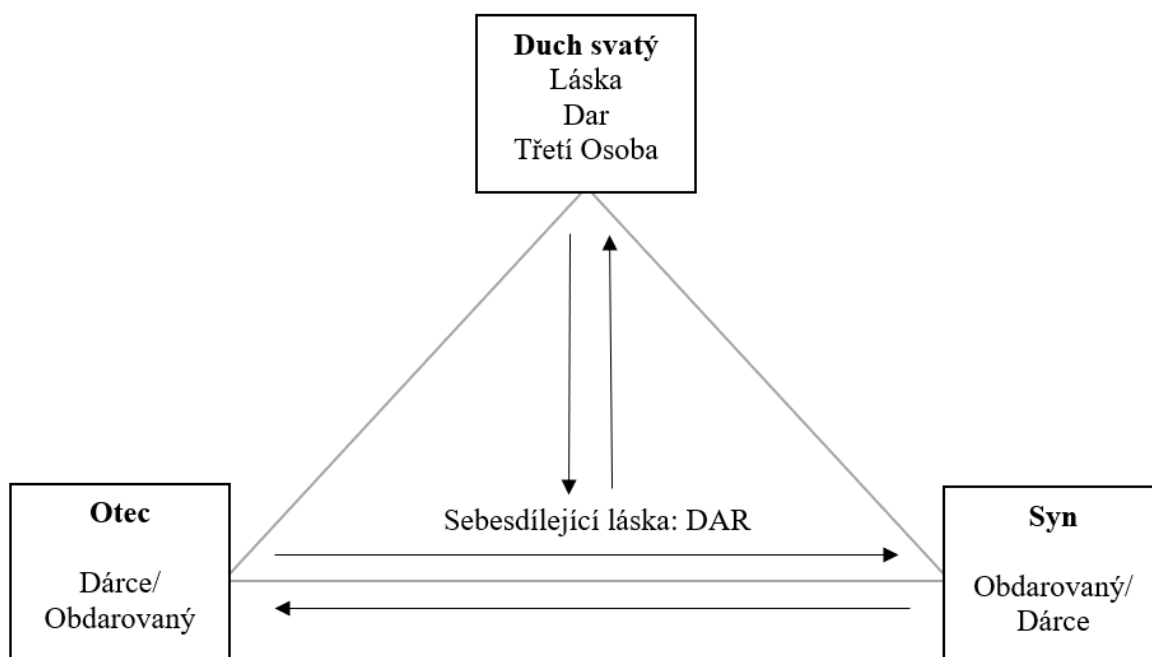
Hlavní odůvodnění pro svébytnou a současně vztahovou podstatu lidského bytí, je spatřováno ve vizi člověka jakožto obrazu Božího (Imago Dei). Tato lidská podstata je chápána jako bezpodmínečná, ale podobou Boží se člověk teprve stává tím, že konkretizuje svou identitu ve službě druhým (Similitudo Dei).⁶² V případě projektu Adopce na dálku je onou službou právě darování, které se vyjevuje již v samé podstatě nauky o Trojici. „*Nauka o Trojici říká, že vnitřní povaha samotného Nejvyššího Bytí – a to i před stvořením – je extatický proces (za hranicemi času i změny) sebesdílející lásky. Otec, který je bez původu a který má nekonečnou plnost božské přirozenosti, extaticky sdílí svou božskou přirozenost s druhou Osobou, Synem neboli Slovem, v aktu milujícího sebezpoznání, takže jediným rozdílem mezi nimi je rozdíl dvou komplementárních, ale přitom protikladných vztahů: Dárce a Obdarovaný. Oba společně pak „vlévají“ tutéž božskou esenci, a opět v její plnosti, do zobrazení své lásky, kterým je Duch svatý, Dar, třetí Osoba. Vnitřní život samotného Boha, nejvyšší plnosti toho, co znamená být, je tedy svou povahou sebesdílející Lásky, která následně přetéká do svobodného a konečného sebesdílení, což je stvoření. Nelze se pak divit, že je sebesdílení vepsáno do srdce všech jsoucen jakožto konečných, ale pozitivních obrazů svého Zdroje.*“⁶³

⁶⁰ Srov. CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 22

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 11

⁶² Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 242

⁶³ CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 18-19

V tomto vzorci, který reflektuje podstatu lidského bytí skrze nauku o Trojici, se skrývá samotná podstata sebedarování. Otec totiž vychází ze sebe sama a dává vše Synu a stejně tak Syn, který to přijímá, tak daruje vše otci zpátky. Jedná se o darování všeho, aniž by si něco ponechávali, a když dáváme vše, tak současně dáváme i sebe sama. A přesto zde nacházíme to jediné, co je zachováno, a tím je vztahová diference. Otec v tomto případě dává vše, ale zůstává otcem. Stejně tak syn dává vše, ale zůstává synem.⁶⁴ Tímto způsobem se navracíme ke dvěma základním prvkům lidského bytí: (1) svébytnost „sebe vlastnictví“ a (2) vztahovost „sebe sdílení“ a „receptivita“.

Tyto póly introvertní a extrovertní stránky člověka jsou rovnocenné a existuje mezi nimi harmonická interakce. Na transkulturní úrovni se člověk v dialogu otevírá světu těch druhých a skrze setkání s jinakostí druhého se navrácí k sobě samému. Objevuje tak sebe samého jako jedinečnou lidskou osobu, když si uvědomuje, že okolní svět není tím, čím je on sám. Tím pádem zjišťuje, kým je a čím je, skrze osobní vztahy s těmi, kdo se k němu obracejí jako „Ty“

⁶⁴ Srov. BURDA, František. *Kultura služby: analýza a aplikace antropologických východisek*. Ústí nad Orlicí: Oftis, c2014, s. 156-157

v interpersonálním vzorci JÁ – TY – MY.⁶⁵ Být osobou tedy znamená být bytostně „expanzivní“, nasměrovaný k sebevyjádření a sebesdílení mířící k metafyzice lásky.⁶⁶ Být osobou ve své svébytnosti je podmíněno bytím ve vztazích, které je naplněno neustálým dáváním (sebe sdílením) a přijímáním (receptivitou), které zakládají ono „dýchání bytí“.⁶⁷

Poslední ze tří fází osobního vývoje je podle Norrise Clarka (3) sebe-transcendence. Všechna existující jsou směřují k překračování sebe sama, přičemž participují na nekonečném Dobru a napodobují jej.⁶⁸ Sebe-transcendence probíhá na dvou úrovních: horizontální a vertikální. Horizontální rovina představuje vycházení ze sebe sama k jiné osobě na úrovni lásky. Vertikální rovina se už v zásadě liší a pro Norrise Clarka je ještě významnější, protože si zde již plně uvědomujeme, že nejsme středem světa. Jedná se o naši implicitní lásku k nekonečnému a zacílení od sebe sama k Bohu.⁶⁹ V tomto směru se vztahujeme k samotnému Dobru.

Norris Clarke shrnuje definici osoby následovně: „*Být osobou znamená být dynamickým aktem bytí směřujícím k vědomí sebe sama, sdílení, přijímání a lásce, který celostně zakoření v samotném nekonečném Bytí a Dobrotě.*“

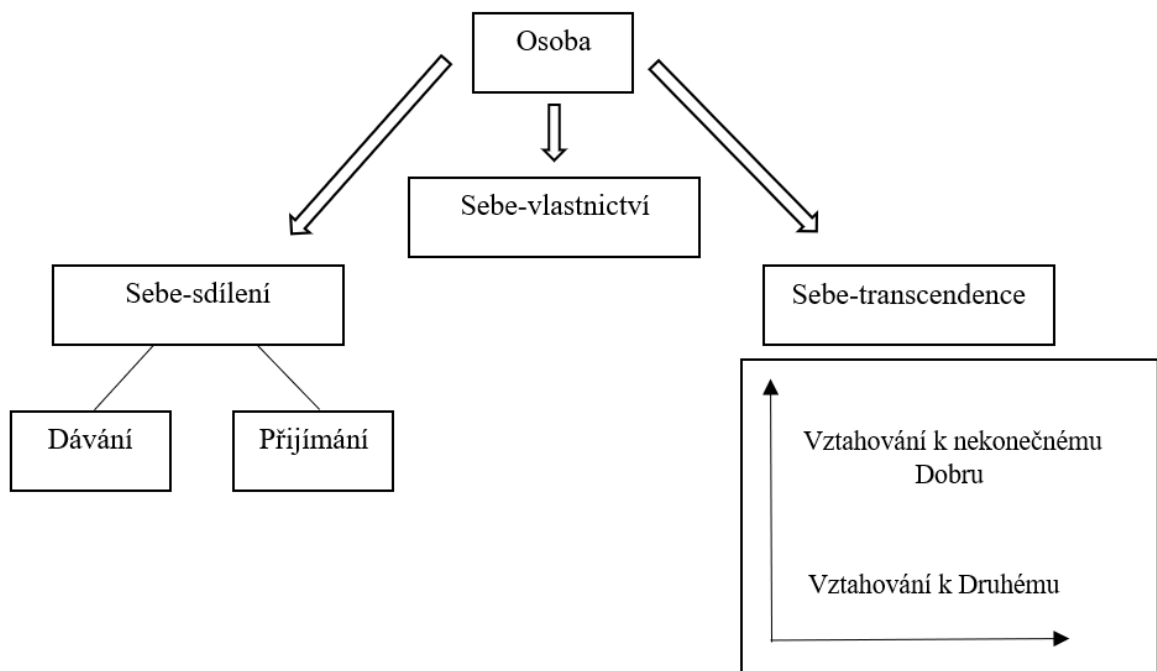
⁶⁵ Srov. CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 71

⁶⁶ Srov. Tamtéž, s. 77

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 80

⁶⁸ Srov. Tamtéž, s. 98

⁶⁹ Srov. Tamtéž, s. 101

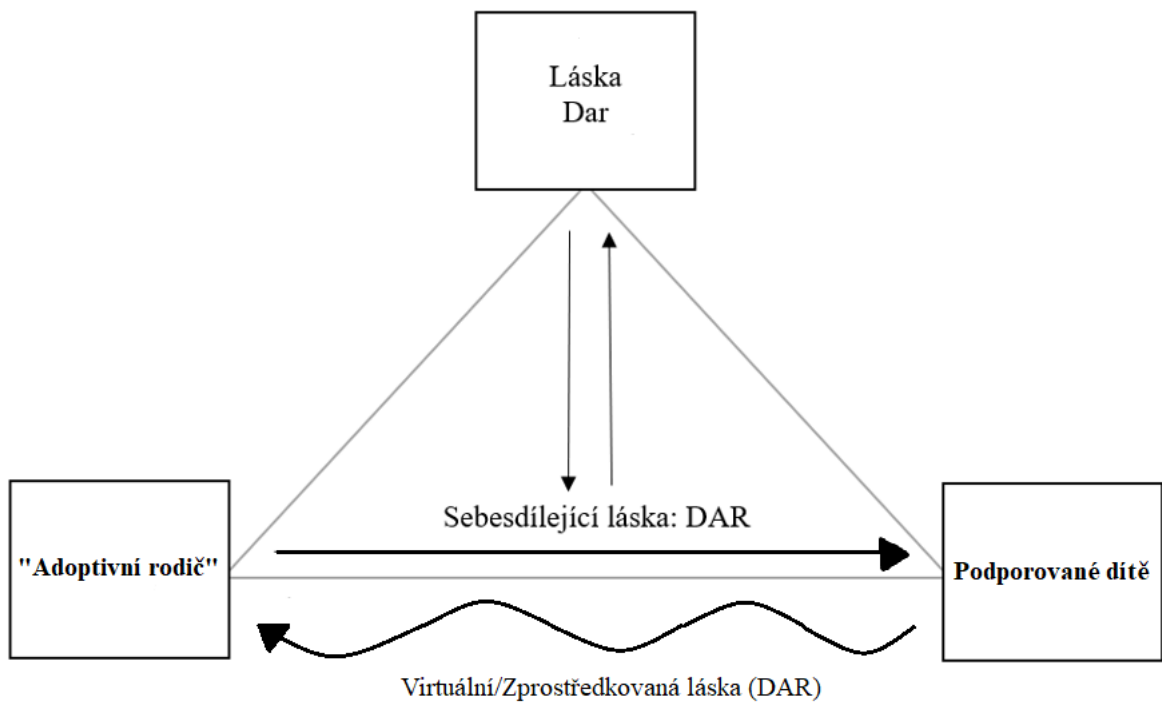

2.5.2. Význam křesťanského pojetí osoby pro projekt Adopce na dálku

Skrze mnohé teorie darování jsme se dostali až k jádru samotné osoby, která je založena na křesťanském pojetí. V pojednání Norrise Clarka o Trojici můžeme spatřovat vzájemný vztah dárce a obdarovaného na rovnocenné úrovni. Obdarovaný však nestojí v pasivní pozici, ale naopak onen dar, jakožto sebesdílející lásku, přijímá a oplácí, čímž se sám stává dárce. Člověk je z křesťanského hlediska totiž nahlížen jako obraz Boží (Imago Dei), tedy svým charakterem přirozeně sebe-sdílející a vztahový. Dárce v humanitárním projektu tohoto charakteru se tak opatrně dotýká sebe-transcendujícího charakteru lidského bytí: vztahování se k druhému i k samotnému Dobru.

V projektu Adopce na dálku můžeme pozorovat podobný mechanismus, který však skrývá určitá specifika. S odkazem za Norrise Clarka můžeme dárce definovat jako osoby svébytné, bytostně vztahové (sebe-sdílející se) a vztahující se určitým způsobem k dobru (sebe-transcendentní). Hovoříme zde o předávání daru (lásky) a otevřenosti. V tomto smyslu však narážíme na pomyslnou „clonu“, která nám zakrývá reálnou „tvář“ podporovaného dítěte vzhledem k již načrtnuté typizaci související s abstraktním obrazem obdarovaného. Směrem k dárce proudí jakási specifická, virtuální, zprostředkovaná a do jisté míry „zamlžená láska“. Obdarované děti, jakoby se nacházely v jakémsi ochranném vakuu, do kterého je skrze

problematické dopisy těžké proniknout. Pro potřeby rozsáhlejšího výzkumu by bylo nutné provést rozhovory i s indickými dětmi, abychom zjistili, zda se jedná o reálnou cirkulaci daného vztahu. Tento výzkum se však zaměřuje na perspektivu dárců, což znamená, že pokud se přidržíme výpovědí participantů, docházíme k následujícímu závěru. To, co mezi dárce a obdarovaným proudí, je jen těžko uchopitelné, ale pro dárce ve výsledku velmi důležité. Nehledě na charakter „virtuálního vztahu“, který proudí od dítěte jako určitá zprostředkovaná informace, se obdarovaný těší lásce a velké otevřenosti ze strany dárce. Dovolím si konstatovat, že zde můžeme mluvit o jakémisi specifickém vztahu, který staví podporované dítě do role velmi blízkého člověka v dárcově srdci.

3. Západní společnost ve vztahu k rozvojovému světu, aneb výpověď o nás samotných

Mimo vědění toho, „co je člověk“ potřebujeme znát ještě jeden důležitý aspekt a tedy, jak do tématu zasahuje konkrétní kulturní prostředí. Podle toho, jaký obraz člověka a kultury v sobě člověk nese, na základě toho také jedná a smýšlí.⁷⁰ Pro účely této diplomové práce bude využita známá definice kultury Clifforda Geertze: *„Domnívaje se, společně s Maxem Weberem, že člověk je zvíře zavěšené do pavučiny významů, kterou si samo upředlo, považují kulturu za tyto pavučiny a její analýzu tudíž nikoliv za experimentální vědu pátrající po zákonu, nýbrž za vědu interpretativní, pátrající po významu. To, co hledám, je vysvětlení, interpretuji sociální projevy, jež jsou na povrchu záhadné.“*⁷¹

V předchozích kapitolách bylo shrnuto, jak lidé utvářejí síť symbolů a významů a zároveň ji vnímají jako objektivní sociální realitu, tedy závisejí na ní a jsou jí formováni. Zároveň však zachováváme předpoklad určitého „tajemství“, tedy prostoru pro člověka samotného, neboť nejsme „jen“ otiskem společenských představ a očekávání. Skrze kapitolu reflektující vztah Západní společnosti k rozvojovému světu se hermeneuticky navracíme k otázkám po člověku a interpretaci daru jako sociálního projevu. Nestačí nám pochopit podstatu daru se všemi jeho náležitostmi, nestačí ani poodhalení podstaty člověka jako svébytné, vztahové a sebe-transcendující bytosti, ale je třeba nahlédnout do kulturního kontextu, v jehož symbolickém systému je člověk nenávratně zapleten. Pokládáme za důležité reflektovat různé podněty, určující specifika kulturního kontextu, který vytváří tzv. „objektivní realitu“ obklopující dárce projektu Adopce na dálku. Je však třeba poznamenat, že je kultura vnitřně diverzifikovaná, což o multikulturním prostředí Západní společnosti platí ještě více než jinde. Teze, které budou v následujících kapitolách referovat o kulturním prostředí, mohou sice zachytit obecné charakteristiky v celistvosti, ale zároveň je třeba brát v potaz obtížnou uchopitelnost velké různorodosti vnitřních kulturních diskurzů.

⁷⁰ Srov. Salve: *Revue pro teologii a duchovní život* 1/15. Praha: Krystal OP, 2015, s. 69

⁷¹ GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 15

3.1. Křesťanské kořeny ve vztahu k pomoci

„Pro křesťanskou tradici byl Chudý tou nejživější a nekonkrétnější realitou, přítomností z masa a krve: tvář bídy byla vždy tváří jedince, symbolem vtěleného Boha.“⁷² Bůh je na straně chudých a pomáhá jim v různých okamžicích svízelnou situaci řešit. Dokonce vyzývá k účinnému nasazení druhých lidí v jejich prospěch a tím propojuje lásku k Bohu a k bližnímu.⁷³ Boží milostná láska (agapé) zjevená v Ježíši „nemiluje někoho proto, že má na sobě něco dobrého, ale naopak právě proto, že je ubohý a bídny“.⁷⁴ Tyto myšlenky se skrývají v podstatě samotné charity. Pojem charita (lat. caritas) byl teology překládán řeckým slovem agapé, označující v původních, řecky psaných textech Nového zákona, křesťanskou lásku. Tato láska je jednou z nedůležitějších hodnot křesťanského učení. Pojem caritas popisuje vztah mezi Bohem a člověkem, ale také ideální vztah mezi lidmi navzájem. Jedná se o lásku, ve které jde především o dobro druhého.⁷⁵ Hovoříme zde o ideových základech charitativní pomoci, která je s křesťanstvím bytostně spojena, a to bez ohledu na náboženské vyznání jednotlivých participantů. Chceme-li nahlédnout kulturní prostředí dárců projektu Adopce na dálku, pak musíme začít u kořenů, ze kterých charitativní pomoc vyrůstá.

Příkladem může být fenomén služby, který sice nalzáme v jistých nerozvinutých formách u mnohých kultur, ale v celistvosti se zásadním způsobem rozvinul teprve na půdorysu evropské nebo euro-atlantické kultury.⁷⁶ Tato specificky „Západní“ starost a péče o člověka je zakořeněna v myšlenkovém konceptu, jenž přineslo křesťanství.⁷⁷ Křesťanství bylo naprosto převratné v pohledu na chudobu, o které hovoří v pěti souvislostech. Nový zákon přináší (1) zmínky o existenci bohatých a chudých v první generaci věřících, a hlavně o chudobě samotného Krista, (2) reflektuje péči o chudé, (3) zřetelně favorizuje chudé před bohatými, (4) zdůrazňuje ideál dobrovolné chudoby těch, co se rozhodli následovat Krista a (5) popisuje raně křesťanské společenství ve Skutcích apoštolů. Spojení mezi zbožností a spravedlností bylo

⁷² FOUCAULT, Michel. Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. s. 142

⁷³ Srov. HEJČ, Václav. *Almužna v duchovním životě: rozlišování a aplikace* (diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2014, s. 9

⁷⁴ CONGAR, Yves. *Za církev sloužící a chudou*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 112

⁷⁵ Srov. MRÁZEK Aleš. *Není charita jako charita*. In: *Svět neziskovek* [vid. 2021-03-05] Dostupné z: <https://svetneziskovek.cz/lide/neni-charita-jako-charita>

⁷⁶ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 247

⁷⁷ Srov. BURDA, František. *Kultura služby: analýza a aplikace antropologických východisek*. Ústí nad Orlicí: Oftis, c2014, s. 11-12

nakonec vyostřeno Ježíšem ve zrovnoprávnění lásky k Bohu a lásky k bližnímu.⁷⁸ Jedná se pravděpodobně o největší obrat v dějinách, týkající se pohledu na člověka chudého.

3.2. Chudoba v dějinných proměnách Západní společnosti

Historický vývoj péče o chudé lze chronologicky rozdělit do tří zásadních fází, ve kterých „byla péče o chudé nejdříve prohlášena za božské přikázání, potom za morální požadavek, a nakonec stanovena zákonnou povinností“.⁷⁹ V první fázi byla chudoba vnímána jako fakt a součást božského uspořádání světa. Od vzniku církevních organizací měli odpovědnost za chudé ve své diecézi biskupové. Upevnil se názor, převzatý ze Starého zákona, že se chudí těší zvláštní boží přízni. Chudý by měl almužnu přijímat s pokorou a odvděčit se dárci modlitbou, která měla na věčnosti zvláštní hodnotu. Tímto byl definován vztah bohatých a chudých: navzájem se potřebovali.⁸⁰ Pomoc chudým v těchto raných časech církve byla do jisté míry náboženskou „povinností“. „Každý jest toliko dočasným správcem jmění svého, z něhož chudým dáti má, co jest nad potřebou jeho“.⁸¹

V dalším vývoji byl vztah společnosti k chudobě výrazně ovlivněn nástupem reformace, zásahy světské moci, industrializace, a vznikem občanských práv. Reformace vedla ke konfiskaci církevních statků, které mimo jiné sloužily k výkonu charitativních funkcí. Církevní majetek se dostává do moci světské, která současně přebírá i péči o chudé. Vznikají předpisy definující chudobu a pravidla kdo, kde a za jakých podmínek smí žebrot. To nastoluje radikální převrat v pojetí chudoby: už nadále nejde o to, kdo musí poskytovat almužnu, ale kdo o ni smí žádat. S industrializací počet chudých rapidně roste, a proto se Anglie ke konci 18. století uchyluje k omezení chudínské péče na vyplácení podpor. Pod státní správou dochází k zásadní proměně ve společnosti, která měla mimo jiné za následek uchycení myšlenky určité životní úrovně, která by měla být poskytnuta všem obyvatelům. Celý proces byl završen počátkem občanských práv v období Velké francouzské revoluce. Chudinství se ujala racionální věda a křesťanské

⁷⁸ Srov. HLAVAČKA, Milan, CIBULKA, Pavel. Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení. Praha: Historický ústav, 2013, s. 63

⁷⁹ HLAVAČKA, Milan, CIBULKA, Pavel. Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení. Praha: Historický ústav, 2013, s. 40; srov. BECK, E. Reform des Armenwesens in Mähren, Brünn, 1908, s. 7

⁸⁰ Srov. HLAVAČKA, Milan, CIBULKA, Pavel. Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení. Praha: Historický ústav, 2013, s. 65

⁸¹ BRÁF, Albín. *Almužna a mzda*. V Praze: J. Otto, 1883, s. 5

milosrdenství bylo nahrazeno fiskálním počtářstvím.⁸² Tyto dobové přechody jsou do jisté míry ilustrativní a nelze říci, že by se jednotlivé přístupy k chudým nepromítaly i do dnešní doby ve vzájemných kombinacích.

3.2.1. Princip rozlišování v péči o druhého

Západní společnost dnes vkládá péči o chudé do rukou státu, který zastřešuje různé formy pomoci. Jedná se o výraznou proměnnou v historii lidstva, ale je třeba poznamenat, že praxe je v této skutečnosti trochu komplexnější, což dokazuje nespočet neziskových organizací, charit a dalších orgánů pečujících o chudé. V rozvinutých zemích je chudoba chápána spíše jako následek „špatných preferencí“ založených na nedostatku vzdělání, neschopnosti adaptovat se na změny, rasismu, nebo individuálních dispozic.⁸³ Příkladem může být výpověď participanta č. 14: „*I v Česku je mnoho lidí v nouzi, ale u nás je to přece jenom tak trochu věci volby. Ty lidi vždycky mají kde přespat a co jíst*“. Oblast dobročinnosti se přesouvá k otázce, komu a jak pomáhat. Odlišujeme kategorie chudých zasloužilých/nezasloužilých, poctivých/nepoctivých, nebo třeba pracovitých/líných.⁸⁴

Projekt Adopce na dálku zprostředkovává podporu cílenou do zahraničí, konkrétně do Indie. To navozuje ještě jednu důležitou kategorii, a to rozlišení na my-oni. Komentáře k propagačnímu příspěvku z facebookové stránky Adopce na dálku dne 23.09.2020 jasně poukazovali na jisté „rozčarování“ ve společnosti, které se vymezuje proti pomoci lidem za českými hranicemi. Příkladem uvedeme dva konkrétní komentáře: (1) „*JEŽÍŠ LIDI DOUFÁM, ŽE BUDETE POMÁHAT, ALE DOMA, DOMA V ČESKÉ REPUBLICCE!!!!!!!!!! MÁME TU TAKÉ DĚTI, KTERÍ POTŘEBUJÍ NAŠI POMOC A NÉ JEN DĚTI TAKÉ SENIOŘI JSOU NA TOM ŠPATNĚ.*“, (2) „*To je vtip? Kolik je našich dětí, které potřebují pomoc...ani korunu... styďte se!!! ...každá země, ať se stará o své...cpete se do Indie a u nás žijí samoživitelky a děti v chudobě...to radši ty peníze vyhodím oknem, než tohle!!!*“⁸⁵ Jeden z dalších komentářů nazval

⁸² Srov. HLAVAČKA, Milan, CIBULKA, Pavel. Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení. Praha: Historický ústav, 2013, s. 65-67

⁸³ Srov. Tamtéž, s. 78

⁸⁴ Srov. SVOBODA, František. *Ekonomika daru, dar a jeho reflexe v ekonomické teorii*. Politická ekonomie: 2010, s. 7 [vid. 2021-03-06] Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/228612710_Ekonomika_daru_dar_a_jeho_reflexe_v_ekonomicke_teorii

⁸⁵ Komentáře k propagačnímu příspěvku ve skupině Adopce na dálku DCH Hradec Králové, Facebook. 23.09.2020 [vid. 2021-03-09]. Dostupné z:

<https://www.facebook.com/adopce.dchhk.cz/posts/3120383724757034>

indické děti slovem „krimigranti“, vyjádřil obavu z pomoci lidem jiné barvy pleti a označil příspěvek islámským půlměsícem. Tyto hlasy, které nebyly zdaleka ojedinělé, se jasně vymezují proti pomoci cizím/vzdáleným, protože to vnímají jako pomoc na úkor „nás“ (definovaných národní identitou s akcentem etnicity a teritoria). Spatřujeme zde velmi zajímavý moment v tom, jakým způsobem definujeme hranice rozlišující, co je „naše“ a co „cizí“. Mezitím, co dárce v rozhovorech hovoří o „našich dětech“, tak výše zmínění komentátoři označují „naše děti“ pouze na základě vymezené státní hranice.

Na téma zahraniční pomoci se vyjádřili i dva participanti v rozhovorech: participantka č. 7: *„Negativní vlivy (projektu) nevím, spíš je to názor lidí, že proč pomáhat v zahraničí, když můžeme pomáhat doma. Takže si myslím, že ten projekt má spousta odpůrců z tohohle důvodu“*. Tato kapitola reflektuje vztah Západní společnosti k humanitární pomoci, ale je třeba poznamenat, že situace v České republice má v rámci Západní společnosti ještě jistá specifika. Skutečnost, že jsou xenofobní myšlenky v české společnosti velmi živé a přítomné, vyostřuje stereotypizaci a bariéru mezi „námi“ a „jimi“.

Avšak dárce projektu Adopce na dálku, který se pro tuto formu pomoci směřované do zahraničí rozhodl, argumentuje v diametrálně opačném smyslu a poukazuje na stereotypizaci my-oni uvnitř skupiny občanů ČR. Participant č. 15 vystihl těžce uchopitelný charakter pomoci, který může dárce nasměrovat za hranice země: *„...mě přijde, že je vlastně snazší pomáhat takhle někomu vzdáleně. Jakože kdyby se mě někdo zeptal, jestli tady podpořím dvě romský děti z Jindřichova Hradce, tak bych do toho asi nešel. Prostě to máme trochu idealizovaný, jak je to daleko a přijde nám, že tam je to všechno fajn. Zato tady koukáme na ty bezdomovce a Romy a najednou vidíme i ty stinný stránky, který nám v tý dálce tak nepřijdou, protože to nemáme každodenně na očích“*. Participant mimo jiné poukazuje na velmi zajímavý jev spojený s chudobou, a tím je idealizovaná, nebo možná až romantická (exotická) chudoba v zahraničí. Je to v podstatě nový fenomén spojený s životem v blahobytu Západní společnosti, od kterého má lidské podvědomí chuť „utíkat“. Na pozadí představ „vznešeného divocha“, kterého známe od Jean J. Rousseaua, si vzdálený svět idealizujeme jako ze své podstaty dobrý, o čemž nás s oblibou utvrzuje řada knih, reklam, nabídek exotických dovolených i mnozí filmoví režiséři. Paul Collier však varuje před tímto směrem, který vytváří bariéru v rozvojové pomoci. Říká, že je třeba ustoupit od Západního sebemrškačství a zidealizovaných představ o rozvojových

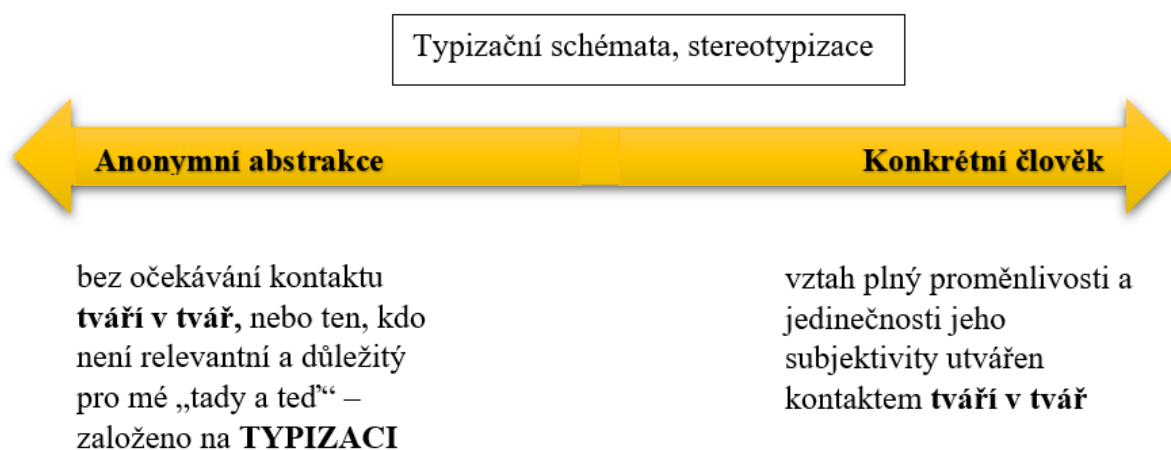
zemích z jednoho prostého důvodu: bída zkrátka není romantická.⁸⁶ U participanta č. 15 však tato idealizovaná představa není onou bariérou, ale naopak motivací k pomoci cizímu, vzdálenému, jehož obraz si vytváříme v našich představách. Pomocí v zahraničí (např. v tzv. „zemích třetího světa“) do jisté míry odpovídáme na výzvy, které nám přinesla sama globalizace. Samozřejmě máme odpovědnost za svou rodinu a blízké, ale je třeba hledat způsoby, jak být odpovědní za spoluobčany naší planety i ve světě „cizinců“. Není třeba jednat odpovědně jen vůči svým nejbližším, ale i vůči těm, které osobně neznáme a kteří pro nás existují jen ve virtuálních vztazích. V tomto způsobu péče o chudé potvrzujeme svou odpovědnost i za ty vzdálené a neznámé.⁸⁷ Tento směr uvažování je naprosto moderní fenomén, který s sebou globalizace přinesla.

Odpověď na otázku „kdo je náš bližní“, je pro téma rozvojové a humanitární pomoci, velmi významná. Tataž otázka je však naplněna mnohými stereotypy a typizačními schémata, které do jisté míry formují naše postoje k druhým. V rozlišování mezi „námi“ a „jimi“ se výpovědi dárců Adopce na dálku liší od komentátorů, kteří k pomoci v zahraničí prezentují svůj negativní postoj. Zcela logicky nejsou mezi samotnými dárci projektu ti, kteří by odmítali pomoc lidem v zahraničí. Přesto je dost pravděpodobné, že jsou v průběhu podpory konfrontovány a přehodnocovány stereotypní představy jednotlivých dárců. To je myšleno jak v pozitivním, tak i negativním smyslu: někdy se „přiblížením“ stereotypní představy nevyvrací, ale naopak potvrzují. Každopádně už nezůstávají na úrovni absolutně anonymní, čímž se naše představy o druhých konkretizují. Dárci projektu již s podporovanými dětmi navázali určitý (jakkoli problematický) způsob vzájemné interakce pomocí korespondence. Oproti tomu, danému nejmenovanému komentátorovi příspěvku na facebooku, tyto děti navozovaly natolik anonymní představu, kterou propojil s vizí o nebezpečných, cizích „nepřátelských“ migrantech, konkrétně muslimech a kriminálnících. V reálu se však jedná o indické děti vzdělávané na katolických školách. Peter I. Berger a Thomas Luckmann reflektují vztah mezi typizací a anonymizací následovně: *„Sociální realita každodenního života je vnímána jako nepřetržitý sled typizací, které jsou tím více anonymní, čím jsou vzdálenější od „tady a teď“ situace tváří v tvář. Na jednom konci tohoto sledu jsou ti lidé, s nimiž se často dostávám do blízkého kontaktu tváří v tvář – tedy můj „okruh blízkých lidí“. Na druhém konci jsou vysoce anonymní abstrakce,*

⁸⁶ Srov. COLLIER, Paul. Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 216

⁸⁷ Srov. PYYHTINEN, Olli. *The Gift and its paradoxes: beyond Mauss*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2014, s. 100

z jejichž povahy vyplývá, že mi nikdy nebudou při interakci tváří v tvář dostupné.“⁸⁸ Vzájemná interakce nás nutí jistým způsobem přehodnocovat představy založené na typizaci na základě uvažování o druhém. Anonymní představy jsou na nereflektovaných typizačních schématech založeny, což vede k různým negativním stereotypům, které podléhají riziku dehumanizace.

3.2.2. Rozvoj sociálního citění na úrovni primární a sekundární socializace

Peter I. Berger a Thomas Luckmann rozlišují proces socializace na primární a sekundární. Primární socializace se utváří od okamžiku, kdy člověk „přejímá“ svět, v němž žijí ostatní lidé. Jedná se o první socializaci, kterou jedinec prochází v období dětství a prostřednictvím níž se stává členem společnosti. Sekundární socializace je jakýkoliv následný proces, který uvádí již socializovaného jedince do nových oblastí objektivního světa společnosti.⁸⁹ Dítě se identifikuje s významnými druhými a osvojuje si role a postoje, jež následně internalizuje a přijímá za vlastní, čímž identifikuje samo sebe.⁹⁰

Z rozhovorů s participanty vyplynulo, že minimálně 5 dárců, kteří již vlastní děti mají, vnímají Adopci na dálku mimo jiné jako prostředek pro rozvoj sociálního citění u dětí vlastních. V době primární socializace předávají dětem vzorce chování, které jsou pro ně významné. Participantka

⁸⁸ BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 38

⁸⁹ Srov. Tamtéž, s. 129

⁹⁰ Srov. Tamtéž, s. 130

č. 6 to dokonce uvedla jako největší přínos projektu Adopce na dálku: „*Určitě dobrý příklad pro mé syny. Synové od malička vědí, že podporujeme další dva chlapce, zajímali se o tu situaci, je to dobrý příklad pro děti. Aby viděli, že nedáváme peníze jenom jim, ale taky někomu jinému, snažíme se jít příkladem*“. Tento proces primární socializace však není podstatný jen pro děti, ale i pro rodiče (dárce) samotné. Soubor vědění a institucionalizovaného chování je při předávání další generaci vštěpován jako objektivní pravda a tím je internalizován jako subjektivní realita. To má pro „předávajícího“ transformační význam, kdy dané skutečnosti v procesu předávání sám přijímá jako objektivní.⁹¹

Na úrovni sekundární socializace se dostáváme k příkladu podpory prostřednictvím dárcovských týmů základních a středních škol. Školy tvoří velmi významný podíl z celkového počtu dárců. Pojetí projektu je zde nahlíženo z trochu odlišné perspektivy díky zapojení podpory do celkového procesu vzdělávání. Participantka č. 13 (vyučující a koordinátorka dárcovského týmu na střední škole) vidí největší příležitosti projektu v rozvoji solidarity: „*Na začátku jsem učila prváky občanku a bavili jsme se o solidaritě no a pořád mi u toho něco jako chybělo. Tak jsem říkala: pojďme udělat něco reálnýho. My jako škola se prostě nechceme učit jen tu teorii, ale je s těmi globálními problémy taky potřeba něco dělat*“. Škola zároveň využívá tento projekt v různých sférách vzdělávání: „*Já třeba taky hodně kladu důraz na ty mezipředmětové vztahy, takže jako občanka, angličtina, ale třeba i zeměpis a další*“. Projekt je veden napříč celou školou a děti se za pomoci týmové spolupráce podílí na financování a korespondenci s podporovaným dítětem. „*...pro naše děti (žáky) to není o tom říct si rodičům, aby něco zaplatili, koupili, ale o tom, že si třeba nedám dneska to kafe a přitom si uvědomím, že já mám tu šanci studovat.*“ Jde tedy o proces socializace, při kterém se žáci vzdělávají konkrétním příkladem k rozvoji sociálního citění a dochází k sebeuvědomění si vlastní situace.

Ke stejným závěrům směřuje i participantka č. 10, která zastupuje dárcovský tým základní školy s církevním zaměřením: „*Děláme to teda tak, že to (podporu indického dítěte) máme s dětma na náboženskou výchovu. Je to pro ně dobrý jak k tomu nábožku, tak i třeba kvůli angličtině, nebo vlastně i k poznání jiných kultur. Já bych řekla, že tady pro nás (na škole) je to hlavně nějaká ta solidárnost, vedení k citlivosti a uvědomění si, že jsme tady bohatí.*“

Na této škole je projekt propojen i s poznáváním jiných kultur. Jedním z přístupů, kterým se vydává moderní multikulturní výchova, je učení prostřednictvím vykreslení obrazu konkrétního

⁹¹ Srov. BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 69

lidského příběhu. Právě tento směr výuky otevírá žákům prostor pro větší empatii, čímž se stává efektivnější než abstraktní informování o politických problémech v Indii, které vedou k rozvrstvení společnosti a obrovským sociálním rozdílům. Na konkrétním lidském příběhu se totiž neprojeví jen naše odlišnost, ale i naše lidství, které je nám všem vlastní. Klasická multikulturní výchova, která akcentovala charakteristiky jednotlivých skupin, čímž zároveň „paradoxně“ zdůraznila stereotypy a rozdíly mezi „námi“ a „jimi“, je v tomto ohledu překonána. Dana Moree to nazývá tzv. transkulturním přístupem, který namísto popisu jednotlivých sociokulturních skupin uvažuje o příčinách a hranicích mezi odlišností každého z nás.⁹² Jedná se o zacílení na konkrétního člověka, jehož osobnost je vícevrstevnatá, dynamičtější, závislejší na konkrétním životním kontextu a zkušenostech spíše než na skupinových charakteristikách. Z toho důvodu se namísto popisování určitých skupin přistupuje ke zkušenostem jednotlivce.⁹³ Na základě definice Dany Moore se transkulturní přístup „nesnaží hledat příslušníky a zástupce jednotlivých skupin, kterým by přiřadila určitou charakteristiku, ale vychází z podoby každého člověka, u kterého rozkrývá různorodost jeho kulturních zkušeností“.⁹⁴ Adopce na dálku by mohla být dobrým praktickým příkladem, poukazujícím ke konkrétnímu lidskému příběhu, s potenciálem stereotypizaci nepodněcovat.

3.3. Život v blahobytu a rozvojová pomoc jako odpověď na „černé svědomí Západu“

Chudoba je definována jako rub blahobytu. Samotný název „blahobyť“ je vyjádřen slovním spojením „být v blahu“, označující stav člověka, pocitujícího rovnováhu mezi svými duševními a fyzickými potřebami. Je však paradoxní vnímat chudobu jako opak blahobytu, protože argumentem pro odstranění chudoby je právě požadavek blahobytu společenského, ke kterému patří sociální spravedlnost.⁹⁵ Je nutné rozlišit, zdali jde o sociální spravedlnost uvnitř určité oblasti, státu, nebo dokonce uvnitř lidského společenství. Paul Collier totiž upozorňuje, že aby se některým státům dařilo relativně lépe, pak se jiným zákonitě musí dařit relativně hůře. Na globální úrovni bude brzy stále méně přijatelné, aby svět blahobytu jen tak nečinně snášel

⁹² Srov. MOREE, Dana, JANSKÁ, Iva, ed. Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu. Praha: Člověk v tísni, 2008, s. 26

⁹³ Srov. Tamtéž, s. 27

⁹⁴ MOREE, Dana, JANSKÁ, Iva, ed. Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu. Praha: Člověk v tísni, 2008, s. 29

⁹⁵ Srov. HLAVAČKA, Milan, CIBULKA, Pavel. Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení. Praha: Historický ústav, 2013, s. 79

zbídačené ghetto s miliardou chudých.⁹⁶ Ale je vůbec sociální spravedlnost ve světě blahobytu myslitelná? Je reálné, aby žili všichni lidé na úrovni neudržitelného blahobytu, ve kterém dnes žije Západní společnost? Dostáváme se zde k otázce, zda není globální nerovnost spíše nevyhnutelnou podmínkou našeho nadstandardního způsobu života. V následující kapitole se budeme zabývat vědomím a reflexí této nerovnosti, která v dárcích nepochybně rezonuje.

3.3.1. Sociální zásoba vědění odrážející úroveň života v našem kulturním kontextu

Z celkového počtu participantů se k životu v přebytku vyjádřilo 10 dárců, aniž by k tomu některá z otázek přímo směřovala. Jednalo se o představy života v blahobytu jak na individuální, tak na celospolečenské úrovni. Participantka č. 8 poukazuje na sféru blahobytu individuálního, a to z duševního i materiálního hlediska. Zároveň se však dotýká i společenského blahobytu a do jisté míry i nutkání se o daný přebytek podělit s potřebnými: *„Potom pro mě to je třeba uvědomění toho, v jaký hojnosti si žiju a jaký štěstí jsem měla, že jsem se narodila zrovna tady. To, že sama mám hodně, takže bych měla někomu něco dát. Prostě mi přišlo, že už toho mám v životě strašně moc a že to není fér si nechávat všechno jenom pro sebe a že bych to chtěla se s někým o to podělit. Pak když to neberu jenom z toho hlediska majetku, protože člověk pořád může chtít víc a pořád si kupovat něco nového, ale takový jako ty věci, co se nedají koupit, že jich mám hodně. A chtěla bych to zase formou těch peněz dopřát někomu dalšímu.“* Participantka č. 13 argumentuje v podobném smyslu: *„Tak já si myslím, že (je ideální dárcí) ten, co si uvědomuje, že to, co my máme v Evropě, prostě není standard. Aby si viděl dál než za ten svůj práh a jsme vlastně ta menšina na světě, která se má takhle dobře.“* A s akcentem na globální nerovnosti se vyjadřuje i participantka č. 3, která z tohoto důvodu nenavštívila při pobytu v Indii podporované dítě: *„Ty děti si žijí v nějaký svý realitě, ve který jsou šťastný, a není třeba jim připomínat, jak dobře se máme my. Vždycky jsem věděla, a pobyt v Indii mi to potvrdil, že my jsme ti, co mají to privilegium, že jsme bohatí – takže mi vlastně přijede v pořádku se o to rozdělit“.* Zároveň upozorňuje na riziko, že by dětem konfrontace s evropskou dárcyní pravděpodobně akcentovala vizi objektivní reality, že je tu i další „tady a teď“, které je světem „neomezených možností“.

Je tedy patrné, že myšlenka globální nerovnosti v dárcích projektu Adoptce na dálku opravdu rezonuje. Z toho důvodu považujeme danou tematiku za jednu z možných dárcovských

⁹⁶ Srov. COLLIER, Paul. Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 12-13

motivací. Frances Rabbits popisuje svůj vnitřní souboj s nerovností při sponzorské podpoře dívky ze Rwandy „*Díky pouhému štěstí při „slovování“ jsem „tady“, se svými politickými svobodami, hmotným bohatstvím a v relativním bezpečí. Ona je tam, bez vlastní viny čelí chudobě, temnotě a nebezpečí, ačkoli skutečná podstata její existence je ponechána převážně na mé představivosti. Já jsem Západ a ona ten zbytek. Jsem bohatství, ona chudoba. Jsem požeňán, ona má neštěstí. Není to ona, kdo je podřadný (ona je stejně tak milovaná Bohem jako já), ale její okolí. Rwanda pro mě byla jak ochuzená, tak temno-temná neprůhledným, strašlivým způsobem*“⁹⁷. Autor zde nabízí hlubokou sebereflexi typizace a dichotomie my-oni, přičemž „oni“ jsou definováni temnotou, a to navzdory vědomí společného lidství a Boží lásky.

Skrze zmíněné výpovědi se dotýkáme něčeho, co by se dalo označit jako tzv. „černé svědomí Západu“. Vyrovňování se s tímto pocitem prostřednictvím rozvojové pomoci a tím pádem i částečnou (ač minimální) redistribucí svých příjmů, může do jisté míry našemu „černému svědomí“ ulevit. Přeci jen se jedná o první, zdánlivě nepatrný první krok, který je však pro změnu naprosto stěžejní: uvědomění si, že je se světem něco v nepořádku.

3.4. Rozvojová pomoc mezi kulturním relativismem, etnocentrismem a univerzalismem lidských práv

Součástí rozvojové pomoci je hledání rovnováhy mezi Západním modelem univerzality lidských práv a respektem ke kulturním tradicím rozvojových zemí. Lidská práva, jakkoli mohou být vnímána jako univerzální koncept, jsou ve skutečnosti paradigmatickým spjatým se Západní společností. Jiří Hanuš definuje lidská práva v souvislosti s ryze křesťanskou tradicí: „*Současná svoboda a pojetí lidských práv nejsou myslitelné bez dlouhé a nepřetržité křesťanské výchovy v Evropě a v západním světě, jakkoli svou úlohu sehrávají jiné, historicky starší i mladší vlivy. Mohly se však rozvinout jen ve společnosti, která byla formována myšlenkami o nekonečné hodnotě duše jednotlivého člověka a o jeho osobní zodpovědnosti před Bohem*“⁹⁸. Charakter lidských práv spojený s křesťanskými tradicemi a Západním kulturním kontextem vytváří jakýsi podpůrný argument k prokázání jejich neuniverzálnosti. Rozvojové projekty mají (více či méně vědomou) tendenci lidská práva univerzalizovat, čímž se staví na „tenký led“,

⁹⁷ RABBITS, Frances. "Nothing is Whiter than White in this World": Child Sponsorship and the Geographies of Charity, (diplomová práce) Exeter: University of Exeter, 2013, s. 28

⁹⁸ HANUŠ, Jiří, ed. *Křesťanství a lidská práva*. Brno: CDK, 2002, s. 17 - 18

který představuje etnocentrismus.⁹⁹ Etnocentrismus může působit ve společnosti do jisté míry zdravě (ve smyslu soudržnosti skupiny a legitimizace jejích hodnot), ale přesáhne-li určité hranice, má zcela pochopitelně problematické důsledky. Znalost jiných kultur nás učí, že způsob, kterým žijeme, a hodnoty, kterým věříme, nejsou zdaleka ty jediné. Claude Lévi-Strauss (podobně jako řada dalších autorů) upozorňuje na to, že i v našem bezprostředním okolí je mnoho jiných způsobů života a hodnotových systémů, které umožňují společností spokojený život.¹⁰⁰ Klíčová a nesmírně obtížná otázka (která svou složitostí přesahuje rámec této práce) tkví ve vzájemném střetu dvou argumentů: je na místě respektovat mimo-Západní hodnotové systémy a způsoby života, nebo usilovat o celosvětové rozšíření (křesťanských) idejí, které si nárokují univerzální platnost? Případně jak dospět ke kompromisnímu řešení?

Cestou tolerance a respektu k lokálním kulturním tradicím, se dostáváme k druhému argumentu: kulturnímu relativismu.¹⁰¹ S kulturním relativismem se však pojí jeden základní nedostatek, a tím je etická stránka problému. Paradigma kulturního relativismu nepochybně disponuje otevřeností a respektem, je však třeba se ptát, jak daleko můžeme v respektování odlišností zajít. Svět postavený na paradigmatu vycházejícím z předpokladu, že je vše relativní a tím pádem i v pořádku, by patrně dost dobře nefungoval. Není totiž pravdou, že vše, co je „jiné“ je zároveň dobré. Podle mého názoru je relativizování etických otázek v dnešním propojeném světě přinejmenším problematické. V následujícím textu ukážeme, jak vzájemná kontradikce požadavků etnocentrismu, kulturního relativismu a univerzalizmu zasahují do témat spojených s projektem Adopce na dálku.

3.4.1. Efektivní rozvojová pomoc založena na lokálních podnětech

William Easterly vnímá, že je chudoba podněcována celou řadou vzájemně propojených politických, sociálních, historických, institucionálních a technologických faktorů. Z toho důvodu se nelze domnívat, že je možné hledat řešení zvenčí a způsobem pokusu a omylu

⁹⁹ Etnocentrismus se vyznačuje přesvědčením, že zvyky, chování a hodnoty vlastní skupiny jsou tím jediným správným způsobem života pro celé lidstvo (Srov. LAWLESS, Robert. *Co je to kultura*, Olomouc: Votobia, 1996, s. 43), což navozuje představu nadřazenosti vlastní společnosti.

¹⁰⁰ Srov. LÉVI – STRAUSS, Claude. *Antropologie a problémy moderního světa*, Praha: Karolinum, 2012, s. 31

¹⁰¹ Kulturní relativismus pracuje s pojetím jednotlivých kultur jakožto jedinečných a neopakovatelných etnik v rámci jejich vlastních hodnot, idejí, norem a tradic (Srov. HORÁKOVÁ, Hana. *Kultura jako všelék*, Praha: SLON, 2012, s. 83). Z pohledu kulturního relativismu neexistují dobro, ani zlo samy o sobě, ale „dobré“ a „špatné“ se společnost od společnosti liší (Srov. KOHÁK, Erzim. *Svoboda, Svědomí, Soužití*, Praha: SLON, 2004, s. 45).

nacházet cesty, jak jednotlivé problémy řešit. Převážná většina řešení by měla být naopak domácího původu a přicházet od lidí, kteří znají problémy zevnitř.¹⁰² V tomto ohledu projekt Adopce na dálku určitým způsobem balancuje mezi impulzy zevnitř a impulzy zvenčí. Základy samotného projektu vycházejí z iniciativy indického biskupa, který působil v oblasti Belgaum, státu Karnátaka. Ve spolupráci s Diecézní charitou Hradec Králové vznikl sponzorský program zaměřený na podporu vzdělání indických dětí. Z tohoto hlediska je základní požadavek správně cílené rozvojové pomoci splněn: vychází z místa problému a přizpůsobuje se domácím podmínkám. Koordinátoři v Indii zajišťují, aby byla pomoc efektivní, a sami český projekt oslovují s novými požadavky (např. finance na zdravotní péči, výstavba domků pro chudé, oprava chlapeckého internátu atp.). V celé řadě okolností však není možné jen přijímat impulzy z Indie, ale také vytvářet prostředí, které bude atraktivní pro západní/české sponzory. Mezi těmito dvěma póly je třeba hledat neustálou rovnováhu v dialogu požadavků z obou prostředí, včetně mocenských nerovností, odlišných socio-ekonomických charakteristik a různých hodnot i preferencí. Jedná se o „tenký led“, na kterém se pohybuje velké množství rozvojových projektů. Cílem projektu nemůže být nasměrování rozvojové země na cestu pomyslného naplňování ideje Západního světa,¹⁰³ ale zároveň není možné rezignovat na důstojnost člověka, rovnost a lidská práva.

3.4.2. Vzdělávání: efektivní cesta rozvojové pomoci, nebo západocentrický model směřující k modernitě?

Adopce na dálku plní jeden z osmi rozvojových cílů tisíciletí, (MDG, deklarováno OSN a podepsáno všemi členskými státy r. 2000) a tím je zajištění vzdělání. „*Všeobecná deklarace lidských práv OSN řadí přístup ke vzdělání mezi základní lidská práva. Vzdělání je základem všech společností a konkurenceschopných ekonomik. Je to základ pro snižování chudoby a nerovnosti, lepšího zdraví, schopnosti používat nové technologie a vytvářet či šířit užitečné znalosti. Vzdělání je nezbytnou podmínkou samostatného a aktivního občana. Základní vzdělání je vstupní branou k dalšímu vzdělávání a tím i k rozvoji celé společnosti.*“¹⁰⁴

¹⁰² Srov. EASTERLY, William Russell. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává?*. Praha: Academia, 2010, s. 16

¹⁰³ Srov. JEHLÍČKA Petr, TOMEŠ Jiří, DANĚK Petr. *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 2000, s. 24

¹⁰⁴ TOŽIČKA, Tomáš, ed. *Příliš vzdálené cíle: rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*. Praha: Educon, 2008, s. 15

Projekt tedy souzní s obecnějšími snahami, ale je nutné říci, že v praxi naráží na značné limity související s lokálním socio-ekonomickým nastavením. Začátky podpory vzdělávání prostřednictvím Adopce na dálku v indické oblasti Belgaum nebyly snadné. Z dětí, které byly u zrodu projektu, dostudovalo jen minimum. Indický biskup Derek Fernandes promluvil o začátcích projektu v rozhovoru pro TV Noe. Na základě svých zkušeností odhadoval úspěšnost dětí, stojících u zrodu projektu a pokračujících do vyšších ročníků, přibližně něco mezi 2–3 %. Partner projektu Derek Fernandes mluvil o tom, jak bylo pro místní rodiče složité situaci zvládat. Děti ze vzdálených oblastí nechtěly spát na internátech, takže utíkali k rodičům a rodiče utíkali pro ně.¹⁰⁵ Zároveň je důležité poznamenat, že jsou indické děti součástí ekonomického systému a v rodině zastávají podstatnou výpomoc. Pro jejich rodiče je důležité, aby pomáhali v domácnosti, pečovali o mladší sourozence, nebo třeba zastali práci na poli, přičemž vzdělání zde často není prioritou. „*Nejde o romantickou představu chlapce pracujícího s otcem na poli či v dílně a dívky točící se kolem matky v kuchyni. Dětská práce znamená ngramotnost, žádné hry, pracovní úrazy, zničené zdraví a narušené společenské vazby.*“¹⁰⁶

Postupem času se ukázalo, že s ohledem na udržitelnost programu je nutné (jakkoli to znamená, že řada potřebných dětí tak do projektu nevstoupí) přistoupit ještě k jednomu kritériu pro výběr dětí ke studiu kromě nouze, ve které se rodina nachází. Rodina musela mít o studium zájem a vnímat hodnotu vzdělání. Bez tohoto předpokladu nebyly děti do projektu již nadále přijímány. Postupem času se děti, které nedosáhly úplného základního vzdělání, omezily na minimum. V krátkodobém horizontu uvažování je to naprosto logické. Hladovějící rodina zkrátka nemůže posílat své práce schopné dospívající děti denně do školy, pokud strádá v základních lidských potřebách.

Naopak v našem kulturním kontextu je vzdělání majoritně chápáno jako uznávaná priorita. Tento předpoklad potvrdily i rozhovory, ve kterých 10 z 15 participantů vidí ten největší přínos projektu právě ve vzdělání, které pro ně představuje obrovskou hodnotu. Participantka č. 8 vykreslila vzdělání následovně: „*Dneska to vzdělání bereme jako samozřejmost, a jaký to je přitom obrovský dar to vzdělání vůbec mít, že umíme psát a číst.*“

To navozuje důležitou otázku. Je vzdělání objektivně efektivním prostředkem rozvojové pomoci, nebo se jedná o Západní konstrukt? Efektivní rozvojová pomoc přeci vychází

¹⁰⁵ Srov. Exkluzivní TV rozhovor s indickými partnery projektu Adopce na dálku (rozhovor pro TV Noe) [vid. 2021-03-16] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=UajhebeblQs>

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 17

z lokálních podnětů, ne ze Západních představ o rozvoji. Paul Collier však spojuje obě tyto cesty dohromady, když říká, že pro rozvojové země je vysoký podíl absolventů (alespoň) středních škol naprosto stěžejní. Společnost totiž potřebuje určité minimální množství vzdělaných lidí, kteří budou schopni vypracovat a uskutečnit reformní strategii. V dlouhodobém horizontu uvažování jsou to nakonec sami studenti, kteří zevnitř společnosti tvoří změnu.¹⁰⁷

3.4.3. Genderová stereotypizace: kulturní relativismus, nebo univerzalizace lidských práv?

Nové děti k podpoře jsou vybírány následujícím způsobem: indiští koordinátoři zasílají do české kanceláře žádosti od 50 dětí v poměru 1:1, tedy 25 chlapců a 25 dívek. Dlouhodobý trend v Adopci na dálku však ukazuje velký příklon dárců k podpoře dívek. Zájem je natolik nevyvážený, že je jen stěží možné najít dárcce pro všech 25 chlapců, kteří na podporu čekají někdy i měsíce. Mezitím je databáze většinou doplněna o další dívky z nových žádostí a čekající chlapce opět předstihnou. K otázce genderu se v rozhovorech vyjádřilo 9 participantů, z nichž se 6 přiklonilo k podpoře dívek ve vzdělání. Participantka č. 11 odůvodnila svůj zájem o podporu dívek jednoduše: „*tak jsem si vybrala holčičku, protože ty to mají prostě těžší*“. V podobném stylu při představě dívek jako těch, které mají menší možnosti, se vyjadřovali i ostatní dárci a je to častým argumentem pro výběr děvčete. Participantka č. 14 vidí taktéž větší příležitost v podpoře dívek, ale jde ještě o něco dál, když říká: „*chtěla (jsem) zvýšit postavení žen, takže poslední dvě teď máme holky*“. Z celkového počtu dárců zde však byli i zmínění tři, kteří prosazovali podporu chlapců. Mezi nimi byla i participantka č. 10: „*Podvědomě nás to táhlo pořád k tomu klukoj. Nevím, ale holčičku bych si asi nevybrala. Měla jsem kvůli tomu trochu výčitky, ale myslím si, že je přece jenom ta kultura taková, že ten muž pak živí tu rodinu.*“ Tento názor je však spíše výjimečný a celková tendence spíše především k podpoře dívek, což může být do značné míry problematické, jak ukážeme v následujících odstavcích.

Všeobecným trendem v Indii je přisuzovat větší hodnotu vzdělání chlapce a rodiče jsou většinou ti, kteří preferují vzdělání u svých synů. I přes snahy o zlepšení ženské otázky, které v Indii upravuje celá řada vyhlášek, nikdy nedošlo k radikální a celkové změně ve společnosti. „*V Indii obecně platí, že žena patří především do domácnosti, jí až po svém muži, o volbě budoucího manžela rozhodují rodiče a platí za ní věno budoucímu zeťovi a jeho rodině.*“

¹⁰⁷ Srov. COLLIER, Paul. Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 89

*Narození dcery je oproti zplození syna vnímáno silně negativně nejen na vesnicích, ale i ve městech.*¹⁰⁸ Dívka je v rodině potřebná hlavně pro sféru domácích prací, ale kvůli silně zakořeněné tradici věna a svatebním výdajům je v očích rodičů větší ekonomickou zátěží než chlapec. Většina rodin zároveň očekává, že jakmile jejich syn začne vydělávat, bude se starat o své rodiče po finanční stránce. K tomu je v Indii častým zvykem, že rodiče posléze bydlí u syna s jeho novou rodinou.¹⁰⁹

Zde narážíme na velkou komplikaci. Na jedné straně tu máme indické rodiče, kteří preferují vzdělání u svých synů, aby byla rodina finančně zabezpečena. Dívka je brána jako ten, kdo z rodiny odchází, a proto nemá pro rodiče takový význam, aby dosahovala vysokého stupně vzdělání. „Dívky nejsou naše, ony patří jiným lidem“: venkovská fráze naznačující, proč se dívkám dostává méně vzdělání než chlapcům a v podstatě vystihuje celkové nazírání na roli žen ve společnosti. Vzdělání dívek je tedy pokládáno za "nevýhodnou investici".¹¹⁰ Dalším argumentem, který by zvýhodňoval vzdělání indických chlapců, by mohlo být tvrzení, že i když dívka dané vzdělání získá, často pak stejně zastane „jen“ péči o domácnost. V krátkodobém horizontu uvažování to tak opravdu může být, ale dívka kromě gramotnosti získává svým vzděláním i mnohem více. Vzdělané dívky nabydou i znalosti o svých právech a způsobech, jak jich dosáhnout. Jsou to právě ženy, které se často stávají oběťmi porušování práv a nezákonných praktik. Jejich neznalost práva a toho, jak se bránit z nich dělá snadné oběti zneužívání. Vzdělávání dává ženě schopnost se o sebe postarat, svéprávnost, sebevědomí a status, na jehož základě může ovlivnit rodinné záležitosti a vyvázat se ze zajetí tradic i náboženských zvyků.¹¹¹ Je zde nutné poukázat na prostý fakt: situace žen a dívek v Indii zkrátka není eticky neutrální.

Na začátku této kapitoly bylo předznamenáno, že jsou to právě lokální potřeby, podle kterých se má rozvojová pomoc řídit. Prosazování západocentrických koncepcí je v tomto případě nežádoucí a výsledky pomoci by mohly strádat na efektivitě. Pokud by však rozvojová pomoc přistoupila k plnému respektování indických kulturních tradic, tak by byla současně přijímána

¹⁰⁸ VOZDEK, Jakub, DAVIDOVÁ, Alena, *Postavení žen v Indii*. Hospodářské noviny: 2014, [vid. 2021-03-08] Dostupné z: <https://ihned.cz/c1-62530990-postaveni-zen-v-indii>

¹⁰⁹ Srov. PASTUCHOVÁ, Martina. *Postavenie žien v Indii*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017, s. 39; United nations. *Women's Education and Fertility Behaviour: A Casestudy of Rural Maharashtra India*. New York: United Nations, 1993. s. 41

¹¹⁰ Srov. PASTUCHOVÁ, Martina. *Postavenie žien v Indii*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017, s. 39; OMVEDT, G. *Women in Popular Movements: India and Thailand during the Decade of Women*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development, 1986, s. 65

¹¹¹ Srov. PASTUCHOVÁ, Martina. *Postavenie žien v Indii*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017, s. 38

i vize, která říká, že na tom dívky byly a nadále i budou špatně. Zároveň to znamená i jistou rezignaci na představy o rovnosti, nezcizitelné důstojnosti člověka a univerzalitě lidských práv. Správnou cestou se jeví hledání určité rovnováhy mezi těmito stanovisky. Je třeba, aby rozvojové projekty braly vážně socio-kulturně-ekonomické okolnosti v místě pomoci, ale zároveň nerezignovaly na transkulturní stanoviska, která poukazují na existenci hodnot přesahujících nad kulturami.

4. Kulturní dialog a rozvojová pomoc v projektu Adopce na dálku

4.1. Představení královehradeckého projektu diecézní charity: Adopce na dálku

V této části diplomové práce budou shrnuty základní informace nezbytné pro porozumění projektu Adopce na dálku. Není však účelem této práce přepsat webové stránky jednotlivých projektů, ale dostat se hlouběji pod povrch, který je prezentován veřejnosti za účelem propagace. Z pozice zaměstnance Adopce na dálku se pokusím zasadit obecné informace do kontextu konkrétního fungování projektu.

Královehradecký projekt Adopce na dálku zprostředkovává humanitární pomoc v Indii od roku 2000. Hlavním posláním projektu je zajistit vzdělání chudým indickým dětem v jejich rodinném a kulturním prostředí. Projekt v současné době působí ve dvou různých diecézích státu Karnátaka: Belgaum a Bangalore. V Belgaum se projekt nazývá Bala Jeevan Jyothi, což znamená dát naději a světlo dětem. Projekt v Bangalore se prezentuje zkratkou ASHA, což je vykládáno buďto jako naděje, nebo při rozkládání jednotlivých písmen jako „činnost usilující o holistický rozvoj“ (Action Sought for an Holistic Advancement). Do projektu jsou přijímány děti, kterým bude český dárcce hradit pravidelné roční náklady související se studiem dítěte. V každé z těchto oblastí se konkrétní cíle pomoci liší. Belgaum je město, které podle údajů z roku 2021 čítá přibližně 738 000 obyvatel.¹¹² Oproti tomu Bangalore, jakožto hlavní město státu Karnátaka, v roce 2021 zaznamenalo 12 765 000 obyvatel.¹¹³ Z toho důvodu je třeba přistupovat k jednotlivým oblastem odlišně. V Belgaum je všeobecná vzdělanost nižší, takže je v záměru projektu pomoci co největšímu množství dětí dosáhnout alespoň základní školy, nebo popřípadě ještě dvouletého středoškolského studia (PUC). Po dosažení tohoto stupně vzdělání jsou děti z projektu vyřazeny a je zde snaha o motivaci dárce k nové podpoře tak, aby mělo další dítě příležitost dosáhnout plnohodnotné gramotnosti. Oproti tomu v Bangalore už je situace na trhu práce složitější a vzdělanost obecně vyšší. Z toho důvodu je podporováno menší množství dětí, ale jedná se o podporu dlouhodobou, kdy studenti často pokračují na vysokou školu. Cíle projektu jsou tedy odlišné: v Belgaum je poptávka po podpoře co největšího množství dětí, které dosáhnou základního vzdělání a v Bangalore jde o podporu dětí k co nejvyššímu stupni vzdělání. Projekt tímto způsobem odpovídá na požadavky indických

¹¹² Srov. Macrotrends. Belgaum, India Metro Area Population 1950-2021. [vid. 2021-03-15] Dostupné z: <https://www.macrotrends.net/cities/21176/belgaum/population>

¹¹³ Srov. Macrotrends. Bangalore, India Metro Area Population 1950-2021. [vid. 2021-03-15] Dostupné z: <https://www.macrotrends.net/cities/21176/bangalore/population>

koordinátorů, kteří jsou schopni reagovat na konkrétní situaci v místě. Předpokladem pro fungování projektu je funkční dialog mezi českou a indickou stranou projektu.

4.2. Česká a indická kooperace projektu v dialogu kultur

4.2.1. Jazyková objektivizace a etymologie názvu projektu

Prvním a zásadním prvkem, se kterým veřejnost přichází do kontaktu, je název: Adopce na dálku. Podívejme se na tento pojem z etymologického hlediska. Slovník cizích slov nám pod názvem „adopce“ vyhledá významy jako „osvojení“ a „přijetí za vlastní“. Tyto významy, které stojí v samotném názvu projektu, jsou však velmi zavádějící, matoucí a především nepravdivé. Jde o propagační název projektů tohoto typu, který má v české společnosti dlouholetou tradici.

V Indii má pojmenování projektu docela jiný význam, protože nese název „Child Sponsorship Program“.¹¹⁴ Je zcela zřejmé, že slova jako „adopce“, „osvojení“ a „přijetí za vlastní“ nemají mnoho společného se slovem „sponzorování“. Přesto se jedná o tentýž projekt. Zatímco český název hlásá příslib budoucího vztahu a začlenění do rodiny, indický název propaguje finanční zajištění dětí. „Adoptivní rodiče“ na české straně jsou označováni jako „sponzoři“ na straně indické. Je tomu tak z logiky věci: na obou stranách název slouží k propagaci projektu. Český název disponuje silným symbolickým významem, který činí projekt pro dárců atraktivní. To je velkou příležitostí po propagační stránce projektu, ale také důsledkem přílišného očekávání dárců, které je často nenaplnitelné. V Indii je situace jiná. O zapojení do projektu mohou žádat rodiče z chudých poměrů, kteří by byli pravděpodobně vyděšení, kdyby hlásili své dítě do programu s názvem „Adopce“. Chtějí přeci, aby jejich dítě nastoupilo do školy, a ne aby si jej někdo přivlastnil. Dokážu si představit, že by se do projektu s názvem „Adopce“ zapojovalo daleko méně rodin indických rodin, stejně tak jako se můžeme domnívat, že by se do projektu s názvem „Sponzorství“ zapojilo daleko méně českých dárců.

4.2.2. Proces předcházející podporu dítěte

Samotné podpoře předchází proces výběru dětí. Tyto děti, které jsou buďto vybrány, nebo o to jejich rodiče sami žádají, dalece převyšují počet žádostí, který je projekt Adopce na dálku schopen přijímat. Arcibiskup Peter Machado, který stojí v čele projektu Adopce na dálku v Indii, řekl v rozhovoru pro Katolický týdeník, že na podporu aktuálně (r. 2019) čeká kolem

¹¹⁴ Asha Charitable Trust. (sponzorský program v Bangalore) [vid. 2021-03-15] Dostupné z: <http://www.ashatrust.net/principal%20child.html>

tří tisíc dětí z oblasti Bangalore.¹¹⁵ Z toho důvodu jsou vybírány ty nejpotřebnější děti, kterým je vytvořena tzv. „karta dítěte“ (viz. příloha č. 3), a ta je následně zaslána do české kanceláře. Existuje několik kritérií, které musí rodina podporovaného dítěte splňovat, aby byla do projektu přijata: (1) rodina dítěte žije v chudobě, (2) dítě má osobnostní předpoklady pro studium, (3) příslib rodičů, že budou své dítě podporovat ve studiu. První bod jde svou definicí ještě dál, aby se chudoba nestávala jen subjektivní kategorií. Chudé indické dítě, které se může zapojit do projektu, musí splňovat alespoň jeden z následujících požadavků: rodinný příjem nesmí přesahovat 15 000 rupií/měsíčně (4 540 Kč), živitel rodiny je nemocný nebo upoutaný na lůžko, rodina vlastní méně než 1 akr půdy a méně než 1300 čtverečních stop domu, nebo se jedná o děti vdovy či vdovce, popřípadě o sirotky.¹¹⁶ Tyto skutečnosti jsou následně prošetřovány sociálními pracovníky, kteří rodinu pravidelně navštěvují, jak před vstupem do projektu, tak i po celou dobu studia dítěte. Náboženské vyznání není pro přijetí do projektu rozhodující.

Ve chvíli, kdy se děti, respektive jejich karty, dostanou do českého projektu, mají z velké části vyhráno. Je pravdou, že i zde na ně čeká dlouhý proces, než si je některý z dárců vybere k podpoře, ale už mají jistotu, že budou dříve nebo později do projektu zapojeni. Děti jsou zařazeny do webové databáze, kde je zveřejněna jejich fotografie, věk, pohlaví, počet členů v domácnosti, zaměstnání rodičů, oblast, zájmy a vize budoucího zaměstnání. Databáze dětí je vytvořena tak, aby sloužila svému účelu, je však nutné poukázat na eticky problematické aspekty související s tímto způsobem prezentace dětí. Na základě informací o dítěti a fotografie si dárci vyberou dítě k podpoře, prakticky stejně, jako kdyby si vybírali kabelku z módního katalogu. Nezamýšleným vedlejším produktem projektu je tedy značné riziko dehumanizace dětí, které jsou tzv. „k mání“. Zde se opět setkáváme s tenkou hranicí mezi etikou a efektivitou pomoci. Na základě rozhovorů je totiž možnost pomoci konkrétnímu dítěti pro dárci velmi důležitá. V tomto smyslu se vyjádřili celkem 4 participanté, z nichž uvedeme příkladem participantku č. 9: „*No a motivace asi chuť pomoci a vybrat si to konkrétní dítě, u kterého pak uvidím ty výsledky*“.

Rozhovory nám také poodhalily několik jednotlivých kategorií, které hrají u dárců důležitou roli při výběru dítěte. Nejčastější zmínky směřovaly k (1) pohlaví dítěte, o kterém tato diplomová práce již pojednávala.

¹¹⁵ Srov. SRŠEŇ J. Pavel. *Žijeme pro okamžik každého dne*. Katolický týdeník. 2019; 42

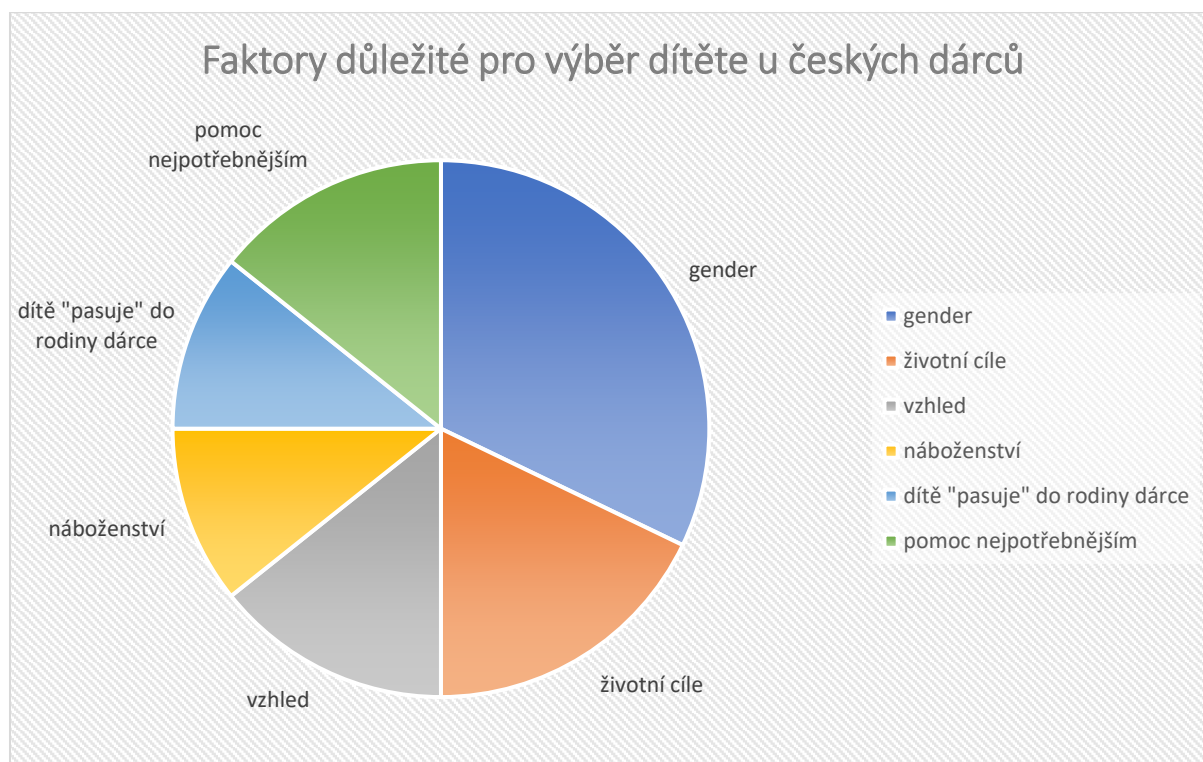
¹¹⁶ Asha Charitable Trust. (sponzorský program v Bangalore) [vid. 2021-03-16] Dostupné z: <http://ashatrust.net/criteria.html>

Druhou nejčtetnější odpovědí byly (2) životní cíle dítěte. Poznámka v databázi na téma „čím bych chtěl být, až budu velký“ měla značný význam celkem pro 5 dárců. Participantka č. 8 se tak s dítětem lépe identifikovala: „*ta holčička Belicie, kterou podporuju, tak ona by chtěla učit angličtinu a vzhledem k tomu, že já sama učím angličtinu, tak jsem jí chtěla splnit ten sen, co jsem si vlastně splnila já*“. Velmi podobně reagovala i participantka č. 11: „*Holčička mě zaujala tím, že měla v tom medailonku napsaný, že chce být učitelka. Jednak jsem i já učitelka a zároveň je to dobrý pro celou tu společnost. V těchto případech si dárci, na základě této informace, ono konkrétní dítě vybrali. V jiných případech na to však pohlíželi z druhé strany a vnímali tuto skutečnost jako barikádu. Participantka č. 10 odůvodnila svůj výběr následovně: „No tak ve farnosti jsme vybírali hlavně z hlediska toho, co se mu líbí. Když jsme třeba viděli, že by chtěl být vojákem, tak jsme věděli, že to nechcem. Tenhle chtěl být lékařem, tak nám přišlo fajn, že pak může pomáhat i dál*“. Vize budoucího zaměstnání tedy představuje významnou kategorií, což je ve výsledku velmi paradoxní. Děti jsou přijímány do projektu nejčastěji mezi 6 až 10 lety, takže z logiky věci často nemají nejmenší tušení, čím by se chtěly v dospělosti stát. Spousta studentů v České republice nám na tuto otázku nebude schopna odpovědět ani na střední, nebo vysoké škole. Malé děti navíc většinou znají jen ty profese, se kterými přicházejí často do kontaktu. Chtějí se stát učitelem, lékařem, inženýrem, knězem, policistou, vojákem, nebo třeba profesionálním sportovcem. Tento údaj je do karty dítěte zaznamenán a možná ovlivní to, jak dlouho budou děti na svého dárce čekat, a to bez ohledu na to, že by dítě mohlo za týden na tutéž otázku odpovědět úplně něco jiného. Děti jsou přeci plné různých fantazií, snů a životních cílů.

Dalším významným faktorem bylo určité (3a) „zapadnutí“ vybíraného dítěte do rodiny dárce. Celkem 4 dárci odvozovali výběr od rodiny vlastní, kterou chtěli o indické dítě svým způsobem „doplnit“. Participantka č. 1 zapojila do výběru i vlastní děti: „*Že jsme to probírali společně s nima (s dětma) když jsme si vybírali. Chtěli jsme, aby bylo mladší, než byla naše nejmladší. Aby i ona měla pocit, že někdo nějakým způsobem – sice jako virtuálně, ale jakoby přibude do rodiny*“. Pro stejný počet respondentů byl významný (3b) vzhled dítěte. Příkladem je participant č. 14: „*Já mám doma dvě holky a úplně narovinu řeknu, že jsem vybíral podle kukuče, to vám nebudu lhát. Byla roztomilá*“.

Ke každé, z posledních dvou kategorií, se vyjádřili 3 participanti. Jedná se o (4a) touhu pomoci těm nejpotřebnějším/ nejnuznějším. Participant č. 15 vybíral dítě k podpoře následujícím způsobem: „*Se ženou jsme na to mrkli a chtěli jsme pomoci tam, kde to nejvíc „pálí*“. *Třeba lidem s nepravidelným výdělkem, který bez pomoci prostě nevyžijou. Pak jsme si v tom vašem*

katalogu vybrali rodinu, kde je na to ta žena sama, protože to tam mají ty rodiny pak fakt těžký“. A závěrečnou kategorií tvoří (4b) náboženské vyznání dítěte (konkrétně křesťanství), které bylo důležité pro 3 dárce. Participant č. 12 podotýká: „*J sme křesťanská rodina, takže podporujeme křesťanskou rodinu někde jinde. Jako muslimy bych asi nepodpořil (smích, nadsázka) i když to není zrovna křesťanské. Ale vlastně mi to takhle dává smysl“.*

Tyto zdánlivé maličkosti tvořící krátký medailonek dítěte, se kterým se dárce seznamují, mají velký význam. Do jisté míry mohou být i diskriminující, nebo dokonce dehumanizující. Nově se kancelář Adopce na dálku pokouší o zavedení videí, které doplní útržkovité medailonky, ve kterých se děti dárcům představují. Věřím, že tato videa mohou do strohé databáze navozující atmosféru e-shopu, vnést alespoň částečně lidský rozměr.

Dalším problémem je opět zmiňovaná mocenská nerovnost, která tkví v samotných počátcích podpory, tedy již v aktu výběru dítěte z pomyslného „katalogu“. Výjimečným způsobem na tento problém odpověděla světová organizace World Vision, která přišla s projektem „Chosen“ (zvolen, vybrán, vyvolený). Do tohoto projektu se hlásí dárce se zájmem o podporu a poskytují projektu své fotografie. V místě pomoci si každé dítě jednotlivě vybírá svého dárce, od kterého

si přeje být podporováno.¹¹⁷ Je to drobná změna, která však posouvá význam projektu trochu jiným směrem, který by mohl být pro mnoho dalších sponzorských programů inspirací.

4.2.3. Průběh podpory a specifika vzdělávání v Indii

Děti zapojené do projektu Adopce na dálku navštěvují katolické školy zřizované biskupstvím. Nebylo by však na místě předpokládat, že se jedná o katolické školy pro děti křesťanů, naopak. Křesťané jsou na těchto školách minoritou a jedná se o vzdělání otevřené všem. Indie dnes čítá přibližně 1,3 miliardy obyvatel a křesťanská minorita zde nedosahuje ani 3 %. I přesto je na katolických školách vzděláváno téměř 30 % veškeré indické populace. Na školách studují převážně hinduisté a také muslimové. Katolíci zde tvoří přibližně 5 % minoritu.¹¹⁸ Arcibiskup Peter Machado hovořil o katolických školách v rozhovoru pro Katolický týdeník: „*Indický systém církevních škol je jedním z nejlepších na světě. Indická církev, i přes to, že je v zemi jen 2 % menšinou, velice přispěla ke všeobecné vzdělanosti, a především gramotnosti obyvatel Indie. Indické církevní instituce prokazují obrovskou disciplínu, odhodlání a připravenost. Křesťanské školy jsou dokonce i tam, kde nežijí žádní křesťané. Naše školy se starají o všechny, bez ohledu na kastu a vyznání, a to zejména na venkově a v dalších oblastech, kde je to nejvíce potřeba.*“¹¹⁹ Katolické školy jsou specifické pro svou otevřenost všem vrstvám společnosti, takže vzdělávají i ty nejchudší z nejchudších. To znamená, že jsou zde vzdělávány i děti, které náleží do tzv. kasty nedotknutelných, která je v povědomí indické společnosti stále žitou skutečností.¹²⁰ Indický kastovní systém spočívá v uznání a udržování neměnné společenské hierarchie kastovních skupin, do nichž se člověk narodí, v nichž se musí vdát/ oženit a v nichž také zemře. Kastovní systém je sice již desítky let postaven mimo zákon, ale ve smyslu sociální konstrukce reality je závazný/ skutečný: dokud jej respektuje společnost, tak nepřestane existovat.¹²¹

Na školách, které navštěvují děti zapojené do projektu, jsou však soukromé, je třeba hradit školné. Oproti jiným soukromým školám v Indii se však stále řadí mezi dostupné formy

¹¹⁷ Srov. World Vision. (světová organizace, která zprostředkovává sponzorský program) [vid. 2021-03-16] Dostupné z: <https://www.worldvision.org/chosen>

¹¹⁸ Srov. Exkluzivní TV rozhovor s indickými partnery projektu Adopce na dálku (rozhovor pro TV Noe) [vid. 2021-03-16] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=UajhebeblQs>

¹¹⁹ SRŠEŇ J. Pavel. *Žijeme pro okamžik každého dne*. Katolický týdeník. 2019; 42

¹²⁰ Srov. Exkluzivní TV rozhovor s indickými partnery projektu Adopce na dálku (rozhovor pro TV Noe) [vid. 2021-03-16] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=UajhebeblQs>

¹²¹ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vyd. 2. Praha: SLON, 2004, s. 163

vzdělávání. Státní školy jsou v Indii zdarma a školní docházka povinná. Avšak bezplatná školní docházka ještě neznamená vzdělání bez nákladů. Rodiny musí hradit uniformy, školní pomůcky a další věci související s výukou, které nejsou pro všechny dostupné. Největší problém indických státních škol však pramení z velmi nízké kvality výuky, a proto je soukromé vzdělávání velmi vyhledávané. Dokument nazvaný Annual Status of Education Report porovnává státní a soukromý sektor vzdělávání v jednotlivých státech Indie a rozdíly jsou opravdu znatelné. Z výzkumu vyplynulo, že se státní vzdělání ve státě Karnátaka nerovná soukromým školám ani v jednom z vyučovaných předmětů. Nejmarkantnější rozdíly byly ve výuce angličtiny, kde dosahovaly děti ze soukromých škol až dvojnásobně lepších výsledků.¹²² Dnes už tedy není problémem, že by indické děti neměly možnost chodit do školy, ale není jisté, jestli se tam něco opravdu naučí.

Školní rok v Indii začíná v červnu a končí v březnu. Základní vzdělání zde trvá 10 let, po kterých následuje dvouleté středoškolské studium všeobecného zaměření Pre-University-Classes (PUC).¹²³ Děti z Belgaum po tomto stupni vzdělání v projektu zpravidla končí a děti z Bangalore mají možnost pokračování na vysokou školu. Pokud by o podobnou příležitost stálo i dítě z Belgaum, tak je podporováno buďto z místních zdrojů, nebo z doprovodného projektu Adopce na dálku, který nese název „Univerzita“ a je sponzorován převážně z Tříkrálové sbírky.

Čeští dárci po dobu podpory dostávají dvakrát ročně korespondenci z Indie. Letní dopis obsahuje fotografii a vysvědčení dítěte společně s ručně psaným dopisem. V zimě dárci obdrží ručně psané vánoční přání od dítěte a pár základních informací z indické kanceláře. Dárci mohou psát do indické kanceláře podporovaným dětem kdykoliv, nebo také nemusí psát vůbec. Zároveň je možné podporované dítě v Indii navštívit a domluvit si s ním schůzku za účasti indických koordinátorů projektu. Cesta indických dětí do České republiky však možná není, a to především kvůli rizikům souvisejícím s kulturním šokem.

Dárci hradí částku 6 500 Kč ročně na náklady spojené s výukou podporovaných dětí. Z této platby je uhrazeno školné, školní pomůcky, uniforma, popřípadě i stravné a náklady na cesty do školy. Součástí zaplacené částky je dvakrát ročně i víkendový tábor, který slouží k hromadnému napsání dopisů a motivaci dětí ke studiu. Na tábory často jezdí mladí lidé, kteří

¹²² Srov. Trends over time 2006-2014: A supplement to ASER 2014. New Delhi: ASER Centre. 2015, s. 49-52

¹²³ Srov. BAUER, Michal. Vzdělání na dosah: sborník zkušeností a vzpomínek z projektu Adopce na dálku Arcidiecézní charity Praha. Praha: Triton, 2008. přílohy

pocházeli ze stejných sociálních poměrů jako tyto děti, a přesto získali díky vzdělání i zajímavou práci, díky které již nežijí na hranici chudoby. Vstupem do projektu se dítě nedostává jen do školy, ale i do péče sociálních pracovníků, kteří soustavně pracují s celou rodinou. Tito pracovníci vybírají nové děti do programu, navštěvují podporované rodiny a zároveň řeší i složité životní situace jako je například alkoholismus v rodině, nemoci, domácí násilí, nebo zneužívání.¹²⁴ Jedná se o komplexní práci s celou rodinou, která si klade za cíl zlepšení životních podmínek.

4.2.4. Ukončení podpory

Vyřazování dětí z projektu vychází z více či méně předvídatelných okolností souvisejících se studiem. Nejčastější příčinou je dosažení patřičného stupně vzdělání, po kterém se dítě rozhodne dál nepokračovat. Méně častou příčinou může být odstěhování rodiny do oblasti, kam projekt nezasahuje, zlepšení finanční situace v rodině, neschopnost dítěte zvládat výuku, nebo jiné nahodilé situace. Velkou nepříjemností bylo uzavření škol v souvislosti s opatřením v době šíření koronaviru. Ve státě Karnátaka byly školy uzavřeny nejméně 7 měsíců (jednotlivé ročníky pak nastupovaly do školy v různých termínech), což znamenalo, že školy stejně tak jako v České republice přešly na distanční výuku. Pomyslné nůžky bohatství a chudoby se rozevřely o to více, neboť děti žijící na hranici chudoby ztratily přístup ke vzdělání. Některé děti se po letech studia přestaly vzdělávat, protože neměly k výuce přístup.

Ukončení podpory ze strany dárce je odlišné a souvisí s tím jeden zásadní problém: dárcovství je dobrovolné, takže je možné podporu kdykoliv ukončit bez udání důvodu. S tímto problémem se každý projekt vyrovnává individuálně. Královehradecký projekt Adopce na dálku řeší tuto situaci dvojím způsobem. Pro malé děti, které o své dárce přišly, je snaha sehnat dárce nového. Tato skutečnost však musí být pro dítě matoucí, což je zesíleno u jedinců, se kterými si dárce dopisují. Povětšinou se však jedná o starší děti, jejichž studium je následně hrazeno z jednorázových příspěvků. Děti tak zůstávají trvale zapsány u variabilního symbolu, který patří pod Adopci na dálku, což znamená, že již nemají svého konkrétního dárce, ale zůstávají součástí programu. Řešení je to velmi praktické hlavně z toho důvodu, že se nemůže stát, aby některé z dětí přerušilo studium, protože jej dárce přestal podporovat. Má to však jistá úskalí a je třeba poznamenat, že se nejedná o zanedbatelný počet dětí, které jsou touto cestou

¹²⁴ Srov. BAUER, Michal. Vzdělání na dosah: sborník zkušeností a vzpomínek z projektu Adopce na dálku Arcidiecézní charity Praha. Praha: Triton, 2008. přílohy

podporovány. V roce 2020 se jednalo o 53 dětí bez dárce, pro které bylo nutné sehnat platbu, což spadá do mé pracovní náplně.

Tady si dovolím reflektovat svou vlastní zkušenost. Hovoříme zde o 53 dětech, kterým po částech přiřazuji platby. Jedná se o 53 dopisů, které dvakrát ročně skartuji. Jde o 53 dětí, které na svůj dopis nikdy nedostanou odpověď. Jsou pro mě přeplněnou složkou, která jde jen stěží zavřít. Jsou pro mě číslem v tabulce, kterou musím před koncem roku zkompletovat, aby mělo každé volné políčko svou přiřazenou částku. Tomu dám více peněz, tomu zase méně. Je to vlastně velmi pragmatické a chladné. Děti v Indii navíc nejsou systémově informovány o tom, kdo je vlastně podporuje. Tyto děti si asi říkají, že jim jejich dárce nepíše dopisy, protože možná ani neumí anglicky. Pravděpodobně se však nikdy nedoví, že byli jen dalším řádkem v mé excelové tabulce.

4.3. Etická dilemata a potenciální dopady na rodiny podporovaných dětí

Dělat dobro z podstaty věci ještě tak úplně neznamená, že skutečně směřuje k dobru. Je zde určitá past plynoucí z přesvědčení, že když děláme dobro a nezištně pomáháme, tak to musí být automaticky v pořádku. Schopnost reflexe, zda pomoc doopravdy pomáhá, může zásadně klesat, když je člověk přesvědčen o hodnotě a síle vlastní pomoci.¹²⁵

Tato kapitola představuje jednotlivá etická rizika projektu. Podkladem kapitoly je analýza mezinárodního projektu Humanium, v jehož rámci byla individuální sponzorská podpora zrušena. Dárci této organizace přispívají na vzdělání dětí, aniž by věděli, kterému dítěti jejich platba školní rok uhradí. Není zde eticky problematická databáze dětí, nejsou zde žádné dopisy a rizika spojená s vratkým mezilidským vztahem jsou eliminována. Pro potřeby této diplomové práce uvedeme pár nejpalčivějších rizikových faktorů, které jsou relevantní i pro královehradecký projekt Adopce na dálku. Jedná se o následující aspekty: paternalistický vztah, závist a závislost na pomoci.¹²⁶

4.3.1. Paternalistický vztah

Podle mezinárodní organizace Humanium je vztah mezi sponzorem a dítětem často založen na paternalismu. Paternalismus je definován jako vztah mezi dvěma subjekty, z nichž jeden

¹²⁵ Srov. PÁNEK, Šimon, KLIMEŠ, David. *Šimon Pánek - aby dobro neškodilo*. Praha: Portál, 2015, s. 14

¹²⁶ Srov. *Reasons to Avoid Individual Child Sponsorships*. Humanium. [vid. 2021-03-17] Dostupné z: <https://www.humanium.org/en/child-sponsorship/avoid-individual-child-sponsorships/>

přistupuje ke druhému z nadřazené, ale současně otcovské a chránící pozice.¹²⁷ Sponzor se prostřednictvím vzájemné komunikace může pokusit uplatnit na dítě určitý vliv nebo dokonce autoritu. Zároveň je zde již zmíněný problém s povinností dětí psát sponzorovi dopisy, což nutí podporované dítě neustále projevovat svou vděčnost. Tento vztah podněcuje negativní stereotypy, v nichž jsou občané třetího světa vnímáni jako pasivní nebo bezmocní.¹²⁸ V této diplomové práci byla tato problematická nerovnost již několikrát zmíněna. Paternalistický vztah lze aplikovat na mezilidský vztah dárce – příjemce, ale i na mocenský mezinárodní vztah bohatí – chudí. Oběma těmito záležitostem se již věnovali v předcházejících kapitolách, ale je zde ještě jeden prvek, který doposud nebyl zcela zohledněn, a to, že se jedná o vztah dospělý – dítě, který v sobě nerovnost přirozeně nese.

4.3.2. *Závist, žárlivost*

Adopce na dálku může ve snaze eliminovat nerovnosti ve společnosti, tyto nerovnosti způsobovat. Některé děti jsou totiž podporované, a jiné ne. Některým dětem dárce hradí minimální roční příspěvek a některým dětem je hrazen až dvojnásobek. Některé děti dostávají dopisy, jiné ne. Některým dětem chodí hodnotné balíčky, jiným nic. Před lety zaslal jeden z dárců do Indie dokonce i nové jízdní kolo. To způsobilo takový rozruch, že muselo být po dohodě s dárce určeno k použití pro celou komunitu. Některé děti dokonce jejich dárce v oblasti navštíví a jiní ani nevědí, kdo je vlastně podporuje. Pavla Jazairová ve své knize „V Jižní Indii“ popisuje svůj zážitek ze setkání s podporovanou dívkou. Všechny ostatní děti z vesnice se na autorku běžely podívat, aby věděli, jakou má jejich kamarádka „bohatou tetičku z Evropy.“¹²⁹ Takže ano, individuální podpora dělá rozdíly a už je na samotném projektu, aby snižoval tyto rozdíly na minimum.

4.3.3. *Závislost na pomoci*

Organizace Humanium kritizuje individuální sponzorské programy kvůli absenci motivace místních komunit k vymanění z chudoby. Vize těchto „peněz padajících z nebes“ může odrazovat rodiny od práce.¹³⁰ Jedná se o dilema, které vychází z podobenství o milosrdném

¹²⁷ Srov. *Paternalismus*. Wikipedie (otevřená encyklopedie) [vid. 2021-03-17] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Paternalismus>

¹²⁸ Srov. *Reasons to Avoid Individual Child Sponsorships*. Humanium. [vid. 2021-03-17] Dostupné z: <https://www.humanium.org/en/child-sponsorship/avoid-individual-child-sponsorships/>

¹²⁹ Srov. JAZAIROVÁ, Pavla. *V jižní Indii*. Praha: Radioservis, 2006. s. 79

¹³⁰ Srov. *Reasons to Avoid Individual Child Sponsorships*. Humanium. [vid. 2021-03-17] Dostupné z: <https://www.humanium.org/en/child-sponsorship/avoid-individual-child-sponsorships/>

samaritánovi. Tím je podle Evangelia každý člověk vnímavý k utrpení druhých. Je to člověk, pohnutý soucitem k neštěstí bližního.¹³¹ Tzv. Samaritánovo dilema upozorňuje na důležité riziko charitativní pomoci související s dlouhodobou podporou. Čím více podpory příjemce obdrží, tím menší je pravděpodobnost, že bude hledat jiné řešení pro osamostatnění.¹³² Samaritánovo dilema je však nejčastěji spojováno s krátkozrakou pomocí, která nemá žádnou budoucí perspektivu. Jedná se o distribuci potravin, pitné vody, nebo finanční pomoc. Projekt Adopce na dálku investuje do vzdělávání, které není jen rychlou „náplastí“ na bolavé místo, ale pomocí s dlouhodobou perspektivou. Podporovaným dětem nepadají peníze tzv. z nebes, protože vkládají do osobního rozvoje velkou část vlastní angažovanosti, když absolvují školu, která je pro ně často velmi náročná. Rodinám těchto dětí zároveň přibude práce v domácnosti, kterou by za normálních okolností zastávalo dítě. To však neznamená, že zde problematika závislosti na pomoci neexistuje. Rodiny podporovaných dětí mohou vnímat příležitost i úskalí v tom, že jsou projektem neustále monitorované jejich finanční příjmy. Tyto rodiny jsou sice stále motivovány sociálními pracovníky k osamostatnění, ale ve chvíli, kdy je rodina schopna studium dítěte zafinancovat, tak je podporovaný žák z projektu automaticky vyřazen. Riziko, že dítě přestane být podporováno, může mít pro rodiny demotivační charakter.

Takových úskalí, je v projektu Adopce na dálku ještě daleko více a mnoho z nich již bylo v této diplomové práci reflektováno. Avšak to, čemu se organizace Humanium svým zásadním krokem zrušení individuální podpory vyhnula, je rozměr mezilidské interakce. Interakce, která může být paternalistická, diskriminující a do jisté míry oboustranně zraňující. V tomto případě však nejde jen o ten prvek komunikace, ale o konfrontaci s jinakostí a vzájemnou interakci přes hranice velmi vzdálených kultur. Tento typ komunikace nese již zmíněná rizika, ale skýtá i zásadní příležitosti. Domnívám se, že obejít rozměr mezilidské interakce v projektu Adopce na dálku by znamenalo ušetření práce všem zúčastněným stranám. Nemůžu se však zbavit pocitu, že bychom projekt připravili o něco výjimečného. Eticky neproblematický projekt tohoto typu s mezilidským rozměrem je podle mého názoru obrovskou výzvou, kterou by globalizovaný svět měl vyslyšet, ne se před ní uzavírat.

¹³¹ Srov. JÍLEK, Petr J. *Spiritualita humanitární pomoci*. Praha: Triton, 2016. s. 115; Jan Pavel II., *Salfici doloris*, Praha 1995, čl. 28.

¹³² Srov. PHELPS, Edmund S. *Altruism, morality and Economic theory*. New York: Russel Sage Foundation, 1975, s. 244

4.4. Kulturní dialog z perspektivy transkulturní komunikace

Toky lidí, zboží, myšlenek a představ: to je situace, ve které se nachází celosvětové dění posledních desetiletí díky globalizaci. Od vynálezu tryskového letadla, od doby, kdy se satelitní televize stala v domácnostech samozřejmostí, a hlavně od fenomenálního rozšíření internetu, zásadně ztratila na významu všechna prostorová i časová omezení, která stála v cestě kulturních toků.¹³³ Zkracují se vzdálenosti mezi „světy“, kulturami i lidmi.¹³⁴ Za předpokladu, že kulturní dějiny lidstva čítají přibližně milion let, byla lidská vzájemnost více než 99 % tohoto času uzamčena do rodového, nebo kmenového společenství. Současný svět však před člověka předkládá nové výzvy, které vybízí ke vstřebání, naplnění a vykročení v globalizujícím se životním prostoru.¹³⁵ Dnes už není otázkou, zda spolu žít v lidské vzájemnosti navzdory kulturní diverzitě, ale otázkou je jak. Globální propojování kultur nás ještě více než kdy jindy v minulosti vyzývá po hledání její poslední transkulturně platné garance.¹³⁶

„Transkulturní“ je slovo složené ze spojení „trans“ a „kultura“. Pojem kultura, jakožto symbolický systém, který člověka utváří a je člověkem utvářen, je v této diplomové práci již definován. Předpona „trans“ však vyjadřuje transcendentní rozměr kultury, respektive všech partikulárních kultur a kulturních vymezení.¹³⁷ Mluvíme zde o určitém kulturním přesahu, který působí jako jednotící prvek napříč kulturami. Transkulturní rozměr směřuje k setkání s lidskou důstojností, a to jak u sebe samého, tak i u druhého. Hovoříme o setkání s lidskou důstojností ať už zde, ve vlastním prostředí, nebo kdekoli jinde v prostředí neznámém, vzdáleném, cizím a v podstatě jiném.¹³⁸ Takovým prostředím může být i prostor virtuální, v němž se odehrává značná část interakcí. Výzvou, která stojí před projektem Adopce na dálku, je hledání či utváření prostoru pro interakci, směřování k toleranci a otevřenosti v nazírání druhého v jeho bytostné lidskosti a důstojnosti.

¹³³ Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál. Praha: Portál, 2008, s. 356

¹³⁴ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 141

¹³⁵ Srov. Tamtéž, s. 11

¹³⁶ Srov. Tamtéž, s. 19

¹³⁷ Srov. Tamtéž, s. 30

¹³⁸ Srov. Tamtéž, s. 139

Obor transkulturní komunikace je vystavěn na třech základních pilířích, které mezi sebou vzájemně interagují. Jedná se o pilíř (1) kulturně-antropologický, (2) filozofický a (3) etický. V této diplomové práci jsem se pokusila přidržet tohoto modelu a všechny tři pilíře do textu zakomponovat. Na úrovni kulturně-antropologické je zásadní nacházení správné rovnováhy mezi kulturním relativismem a univerzálním přesahem určitých hodnot. „*Transkulturní společnost uznává relativismus kulturní, ale nevzdává se snahy přiblížovat se pravdě o tom, co je pro člověka správné a co není, bez ohledu na jeho kulturní příslušnost.*“¹³⁹ Filozofický pilíř poodhaluje fenomén darování v samotné podstatě lidského bytí. Člověk se zde vyjevuje jako svébytný, vztahový a sebe-transcendentní. Dárce se ve své přirozené (a v rozhovorech zřejmě) otevřenosti ke vztahu zároveň seberealizuje dvojím způsobem. Tedy na rovině horizontální ve vztahování k druhému („cizímu“/ „neznámému“) a dále na úrovni sebe-transcendentní se určitým způsobem vztahuje k dobru. Je otevřen vyjítí ze sebe sama k navázání transkulturního dialogu. Tento dialog má potenciál vyjítí ze sebe a poznání jiné lidské bytosti, jejíž obraz světa je odlišný od toho mého a následné navrácení se k sobě samému již obohacenému o tuto zkušenost.¹⁴⁰ K takovému dialogu má však současná podoba projektu Adopce na dálku daleko. Projekt se potýká s mnoha problematickými aspekty, z nichž značnou část postihuje třetí pilíř transkulturní komunikace: etický. Mezi nejvíce eticky problematická témata se řadí vzájemná nerovnost mezi dárce a podporovaným dítětem (paternalistický vztah), zesilovaná nerovnost v komunitě mezi podporovanými dětmi (závist, žárlivost), vytváření určité závislosti na pomoci směřující k nesamostatnosti a riziko dehumanizace „nabízených“ dětí. Samotný vztah je zároveň formován korespondencí, která namísto vytváření prostoru pro vzájemný dialog staví mezi dárce a podporované dítě jakousi barikádu a vizi vzájemného neporozumění, jako kdyby se jejich světy míjely. Na druhou stranu projekt Adopce na dálku disponuje velkým potenciálem, který spatřuji v zacílení od skupinových charakteristik těch „cizích“/ „neznámých“ ke konkrétnímu člověku.

¹³⁹ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava: Moravapress, 2014, s. 63

¹⁴⁰ Srov. SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava: Moravapress, 2014, s. 25

Nazírání na celou problematiku perspektivou transkulturní komunikace staví před projekt Adopce na dálku obrovskou výzvu. Projekt má potenciál vytvářet funkční dialog mezi kulturami, který je pro člověka v globalizovaném světě stěžejní. Tento dialog představuje určitý ideál, k němuž má smysl neustále směřovat.

Kulturně-antropologický pilíř
relativismus x univerzalizmus

Filozofický pilíř
tázání po člověku

Etický pilíř
výzvy a rizika projektu

5. Shrnutí empirického zkoumání

Na počátku této diplomové práce byly vytyčeny tři dílčí výzkumné otázky: (1) jaká jsou specifika (humanitárního) daru a dárcovské komunity, (2) jaká jsou specifika humanitární pomoci ve vztahu k tzv. rozvojovému světu a (3) jaké jsou možnosti a limity transkulturního dialogu. Všechny tyto otázky jsou protkány tzv. „červenou nití“, kterou v této diplomové práci představuje hlavní výzkumná otázka, tedy „co lze prostřednictvím analýzy českého humanitárního projektu Adopce na dálku zjistit o fenoménu daru?“. V této kapitole se pokusíme přiblížit k odpovědím na tyto otázky, které vycházejí z rozhovorů s dárci. Jedná se o závěry odrážející myšlenky zpovídaných 15 participantů, které není možné zobecňovat na celou dárcovskou komunitu. Zároveň je třeba poznamenat, že i mezi těmito participanty jsou pochopitelně velké odlišnosti, proto se soustředíme zejména na ty odpovědi, které byly v rozhovorech nejčtenější. Pokusíme se však, na základě této mozaiky, přiblížit tomu, co nám analýza projektu Adopce na dálku odhaluje o fenoménu darování a co nám tento dar říká o člověku.

Z obsahu rozhovorů vyvstaly kategorie potenciálních altruistických a egoistických motivací dárců. Na straně altruismu zde máme obraz dárce, který jedná z čistých pohnutek a za svůj dar nic zpětně neočekává. Zároveň nekoná dobro pro svůj vlastní užitek, ale zaměřuje se na druhého. Obraz egoistického dárce poukazuje na nežádoucí motiv darování za účelem určité sebereprezentace a budování své osobní prestiže, kterou se člověk „blýskne“ v očích druhých. Zároveň však mnohokrát zaznělo, že žádné „špatné“ motivace v případě dárcovství vlastně neexistují. Každá motivace je tak vnímána jako v podstatě dobrá, když vede k dobrému činu. Humanitární darování je v tomto ohledu specifické, protože u mnoha dárců vychází z jisté potřeby pomáhat druhým. Tato potřeba může být v přímé interakci s následným dobrým pocitem, který humanitární pomoc přináší, a na který většina dárců výrazně upozornila.

Na téma humanitární pomoci ve vztahu k rozvojovému světu zaznívaly odpovědi, které je možno rozdělit do tří dílčích podotázek: proč, v čem a komu pomáhat. Dárci nejčastěji jako důvod pro humanitární pomoc v rozvojových zemích zmiňovali pocit z určité nerovnováhy na světě. Popisovali kontrast mezi dvěma světy: světem blahobytu a světem chudoby a vyjadřovali potřebu se o své „bohatství“ podělit. Největší hodnotu a vizi vyvázání rozvojových zemí z chudoby spatřovali ve vzdělání, které dětem otevře nové šance a životní příležitosti. V otázce,

komu pomoci, šlo jednak o kontrast mezi pomoci v ČR a v zahraničí a jednak o různé požadavky, na základě kterých si dítě k podpoře vybírali (např. genderové kategorie).

Mezi největší příležitosti projektu, které směřují k transkulturnímu dialogu, patří možnost pomoci konkrétnímu člověku. Je to pravděpodobně hlavní faktor, který odlišuje projekt Adopce na dálku od dalších humanitárních projektů: zaměření na mezilidskou pomoc konkrétnímu člověku. Dárci však jasně poukazovali na to, že vizi dialogu současná podoba dopisů od dětí nenaplnjuje. V tomto ohledu jsou zřejmé jak limity, tak potenciál projektu.

Výsledná analýza ukazuje na výraznou komplexnost, která se skrývá v samotném darování. Na základě výpovědí docházíme k součtu hned několika možných dárcovských motivací, které ve výsledku dávají určitý smysl. Není možné uvažovat o „škatulkování“ jednotlivých dárců do příhrádek altruistů, egoistů, ani darujících pro úlevu svého „špatného svědomí“ z nadstandardního způsobu života. V této analýze je třeba jít ještě o krok dál a zaměřit se na to, co po sobě dar zanechává, a zda jsou to vzájemné mezilidské vazby či alespoň pohled na „druhého“, který je mi v mnoha ohledech podobný. Jak dané rozhovory potvrdily, tak i přes všechny bariéry (vzdálenost, anonymnost, nenavázaný dialog) zde vzniká určitý „virtuální vztah“, který staví podporované dítě do významné role v životě dárce: do vlastní rodiny. Tím směřujeme k hlavní podstatě lidského sebe-darování, které je podle Norrisse Clarka člověku přirozené: lidé jsou totiž milujícími, kteří směřují k milovaným a přejí jim dobro k jejich vlastnímu rozvoji, neboť i oni se rozvíjejí díky účasti na podobném dobru, jako je dobro naše. Plně uskutečněná lidská osoba je tedy osobou milující a žijící v interpersonálním sebe-darování a přijímání.¹⁴¹ Fenomén darování je při své komplexnosti v podstatě nepostihnutelný, přesto však, domnívaje se společně s Norrisem Clarkem, je bytostně a přirozeně lidský.

Tyto výsledky prezentuji s vědomím limitů výzkumné části diplomové práce. Analýza je založena na výpovědích omezeného množství participantů, se snahou postihnout dárce s různými charakteristikami. Dalším podstatným ovlivňujícím faktorem je můj vlastní vhled do problematiky z pozice koordinátorky projektu. Větší objektivita práce je zajištěna tím, že jsou veškeré zásadní podněty výzkumu konfrontovány s odbornou literaturou. Závěrem je třeba říci, že byla tato magisterská práce, vzhledem k nemožnosti realizovat terénní výzkum v Indii, zacílena výhradně na české prostředí. Z toho důvodu není cílem této práce podrobněji analyzovat vhled do problematiky z indické strany.

¹⁴¹ Srov. CLARKE, W. Norris. Osoba a bytí. Praha: Krystal OP, 2007, s. 82

Závěr

Již na počátku této diplomové práce byla odhalena složitost a komplexita pojmu dar. Egoistické i altruistické motivace k darování se ukázaly jako příliš zjednodušené a do jisté míry neověřitelné. Díky tomu se nám však otevřel prostor pro zkoumání daru ve větší komplexitě a hloubce, která sahá až k pojetí člověka jako osoby. Člověk ve své bytostné expanzivnosti směřuje k sebevyjádření a sebesdílení, obsahující prvky dávání i přijímání.

V tomto smyslu hovoříme o pojetí člověka jako osoby vycházející z křesťanské teologie, jež značně zformovala pohled na chudobu a pomoc druhým. Obraz chudoby podléhal historickým proměnám, které v Západní společnosti vyústily v současnou podobu sociální podpory a státní odpovědnosti za chudé v dané zemi. Přesto však vzniká řada neziskových organizací a charit, které péči o druhé zastřešují i mimo státní zřízení. Při ohromném množství těchto příležitostí k pomoci vzniká možnost volby, komu chceme pomáhat a koho definujeme jako svého bližního. Stereotypizace a rozlišování v intencích my-oni, nám v tomto směru nabízí zjednodušenou orientační „mapu“. V odborné sféře existuje (více méně) obecná shoda, že je v tomto ohledu vhodné nepodněcovat stereotypy a zejména ty negativní (stereotypů se ale nelze definitivně zbavit, spíš jde o to s nimi určitým způsobem pracovat). Jedním z vhodných přístupů, který je charakteristický též pro transkulturní komunikaci, je namísto skupinových definic zacílení ke konkrétnímu člověku a jeho osobnímu příběhu. Adopce na dálku, se svým potenciálem pro dialog přes hranice kultur, by při správném fungování mohla tyto (zatím značně vzdálené) cíle naplňovat.

Západní společnost ve vztahu k rozvojovému světu je v rozhovorech vykreslena jako pomoc bohatých chudým se snahou alespoň minimálně vyrovnat globální nerovnosti, které v dárcích rezonují. Myšlenka, že je se světem něco v nepořádku, jde s otázkou humanitární pomoci ruku v ruce. Akcent na skutečnost, že je třeba pomáhat, je zřejmý, ale je důležité znát i odpovědi na otázku, jakým způsobem je třeba pomáhat. V tomto ohledu humanitární pomoc jistým způsobem „balancuje“ mezi kulturním relativismem a univerzalistickým požadavkem. Východiskem může být transkulturní koncepce, která uznává relativismus kulturní, ale nerezignuje na univerzální rozměr, přibližující se k tomu, co je pro člověka správné a co není, bez ohledu na jeho kulturní příslušnost.

Humanitární projekt Adopce na dálku disponuje velkým množstvím eticky problematických aspektů počínaje samotným názvem „Adopce“, přes databáze prezentující děti, které jsou tzv.

„k mání“, a riziky spojenými se vzájemnou interakcí mezi dárce a podporovaným dítětem konče. Mezilidský rozměr staví před projekt výrazné etické požadavky, při jejichž nenaplnění může docházet ke zraňování zúčastněných stran. Současně však reaguje na výzvy globalizovaného světa, jehož je mezilidský dialog přes hranice kultur podstatnou součástí.

Závěrem diplomové práce se pokusíme o souhrnné odpovědi na vyřčené otázky, jež doprovázely jednotlivé řádky této diplomové práce. Jakým způsobem se přiblížit k samotné podstatě fenoménu darování? Jde o (1) darování založené na altruistických motivacích bez očekávání návratu, ale i dar založen na reciprocitě jako závazek vůči druhému ve smyslu „dávám, abys dal“, (2) darování v reakci na „špatné svědomí Západního světa“ ale i vědomí lidské sounáležitosti, a konečně (3) dar jako fenomén kulturní, ale i bytostně lidský. Chceme-li zachytit podstatu daru v co možná největší celistvosti, pak není možné vybrat jednu z následujících teorií, kterou lze aplikovat na tak komplexní téma. Daleko bližší realitě je propojení těchto faktorů, což utváří ucelenější obraz darování. Dary jsou motivovány altruisticky i egoisticky, v mnoha případech vyplývají z určitého pocitu bohatství vlastní společnosti, což vede až k potřebě vyrovnat globální nerovnosti na úrovni uvědomění lidské sounáležitosti. Vzniká tak ona symbolickou „pavučinu“ ve které je člověk zapleten a která dárce k aktu darování podněcuje. Dar je na těchto kulturních teoriích založen, ale není jimi plně vyčerpán, naopak. Darování z kulturních teorií vychází, ale zároveň je překračuje, čímž se dostáváme až na úroveň transkulturní. Jedná se o fenomén bytostně lidský a člověku přirozený. Norris Clarke označuje celý proces interakce dávání a přijímání za základ tzv. „dýchání bytí“. Otevřenost ke vztahu, kterou dárce projektu Adopce na dálku vyjadřují, odkazuje k samotné podstatě lidství: „*být osobou znamená být ve vztazích*“.¹⁴²

Daná potřeba mezilidské vztahovosti je akcentována o to více, když v případě projektu Adopce na dálku nefunguje vzájemná interakce. Mluvíme zde o dávání, ve kterém do jisté míry absentuje prvek reciprocity. Podporované dítě stojí za pomyslnou clonou, přes kterou dárce vidí jen obrysy. Promlouvá k němu, ale ono neodpovídá. Dotýká se fotografie dítěte, ale dítě je němé. Přes to všechno ho dárce přijímá a naplňuje vlastní obraz jakéhosi „virtuálního vztahu“, který je ve stejnou chvíli tak silný i křehký, reálný i nereálný a osobní i absolutně odosobněný.

„Člověk nežije tolik z lásky, kterou přijímá, jako mnohem více z té, kterou daruje.“

Matka Tereza

¹⁴² Srov. CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 80

Literatura a prameny

Asha Charitable Trust (sponzorský program v Bangalore). Dostupné z:

<http://www.ashatrust.net/principal%20child.html>

BAJDE, Domen. *Rethinking the social and cultural dimensions of charitable giving.*

Consumption, Markets and Culture, 2009

BAUER, Michal. *Vzdělání na dosah: sborník zkušeností a vzpomínek z projektu Adopce na dálku Arcidiecézní charity Praha.* Praha: Triton, 2008

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999

BRÁF, Albín. *Almužna a mzda.* V Praze: J. Otto, 1883

BURDA, František. *Kultura služby: analýza a aplikace antropologických východisek.* Ústí nad Orlicí: Oftis, 2014

BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016

CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí.* Praha: Krystal OP, 2007

COLLIER, Paul. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím.* Praha: Vyšehrad, 2009

CONGAR, Yves. *Za církev sloužící a chudou.* Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995

EASTERLY, William Russell. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává?.* Praha: Academia, 2010

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál.* Praha: Portál, 2008

Exkluzivní TV rozhovor s indickými partnery projektu Adopce na dálku (rozhovor pro TV Noe). Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=UajhebeblQs>

FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994

GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000

GODBOUT, Jacques, CAILLÉ, Alain. *The world of the gift*. Montreal: McGill-Queen's Univ. Press, 1998

HANUŠ, Jiří, ed. *Křesťanství a lidská práva*. Brno: CDK, 2002

HASTRUP, Kirsten. *A passage to anthropology: between experience and theory*. New York: Routledge, 1995

HEJČ, Václav. *Almužna v duchovním životě: rozlišování a aplikace*. (diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005

HLAVAČKA, Milan, CIBULKA, Pavel. *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*. Praha: Historický ústav, 2013

HORÁKOVÁ, Hana. *Kultura jako všelék*, Praha: SLON, 2012

Chci pomoci.info. *Motivace dárcovství*, s. 6. Dostupné z: <http://www.chcipomoci.info/upload/1357092318.pdf>

ILLINGWORTH Patricia, POGGE Thomas., WENAR, Leif. *Giving Well. The ethics of Philanthropy*. Oxford university press. 2011, Dostupné z: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199739073.001.0001/acprof-9780199739073-chapter-5>

- JAZAIRIOVÁ, Pavla. *V jižní Indii*. Praha: Radioservis, 2006
- JEHLIČKA Petr, TOMESŠ Jiří, DANĚK Petr. *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 2000
- JÍLEK, Petr J. *Spiritualita humanitární pomoci*. Praha: Triton, 2016
- KAUFMANN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: SLON, 2010
- KELLER, Jan. *Až na dno blahobytu*. 3. vyd. Praha: EarthSave, 2005
- KOHÁK, Erzim. *Svoboda, Svědomí, Soužití*, Praha: SLON, 2004
- KOMTER, Aafke E. *Gifts and social relations: The mechanisms of reciprocity*. International Sociology, 2007
- LAWLESS, Robert. *Co je to kultura*, Olomouc: Votobia, 1996
- LÉVI – STRAUSS, Claude. *Antropologie a problémy moderního světa*, Praha: Karolinum, 2012
- Macrotrends. *Belgaum, India Metro Area Population 1950-2021*. Dostupné z: <https://www.macrotrends.net/cities/21176/belgaum/population>
- MANSFORD, Lesley. *Giving to Others. It just makes you feel good*. Leadership Excellent Essentials, 2013
- MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: SLON, 1999
- MECHOVÁ, Veronika. *Dárcovství v prostředí české humanitární pomoci a rozvojové spolupráce*. Olomouc. diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta, 2015
- MOREE, Dana, JANSKÁ, Iva, ed. *Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, 2008

MRÁZEK Aleš. *Není charita jako charita*. In: Svět neziskovek [vid. 2021-03-05] Dostupné z: <https://svetneziskovek.cz/lide/neni-charita-jako-charita>

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vyd. 2. Praha: SLON, 2004

OVE, Peter. *'Change a life, Change Your Own': Child Sponsorship, the Discourse of Development, and the Production of Ethical Subjects*. Doctoral thesis, Faculty of Graduate Studies, University of British Columbia, 2013

PÁNEK, Šimon, KLIMEŠ, David. *Šimon Pánek - aby dobro neškodilo*. Praha: Portál, 2015

PASTUCHOVÁ, Martina. *Postavenie žien v Indii*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017

Paternalismus. Wikipedie (otevřená encyklopedie) [vid. 2021-03-17] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Paternalismus>

PETROUSEK, Miloslav, MILTOVÁ, Alena, VODÁKOVÁ, Alena. *Sociologické školy, směry, paradigmatata*. Praha: SLON, 1994

PHELPS, Edmund S. *Altruism, morality and Economic theory*. New York: Russel Sage Foundation, 1975

PYYHTINEN, Olli. *The Gift and its paradoxes: beyond Mauss*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2014

RABBITTS, Frances. *"Nothing is Whiter than White in this World": Child Sponsorship and the Geographies of Charity*, (diplomová práce) Exeter: University of Exeter, 2013

Reasons to Avoid Individual Child Sponsorships. Humanium. [vid. 2021-03-17] Dostupné z: <https://www.humanium.org/en/child-sponsorship/avoid-individual-child-sponsorships/>

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009

- SCHWARTZ Barry. *The Social Psychology of the Gift*. In: American Journal of Sociology vol. 73, no.1. The University of Chicago Press, 1967
- SIMMEL, Georg. *The Poor*. Social Problems, 13 (2), 1965
- SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava: Moravapress, 2014
- SRŠEŇ J. Pavel. *Žijeme pro okamžik každého dne*. Katolický týdeník, 2019
- STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999
- SVOBODA, František. *Ekonomika daru, dar a jeho reflexe v ekonomické teorii*. Politická ekonomie: 2010, s. 7 [vid. 2021-03-06] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/228612710_Ekonomika_daru_dar_a_jeho_reflexe_v_ekonomicke_teorii
- SYKES, Karen. *Arguing with anthropology: An introduction to critical theories of the gift*. London: Routledge, 2009
- TODOROV, Tzvetan. *Strach z barbarů: kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací*. Praha: Paseka, 2011
- TOŽIČKA, Tomáš, ed. *Příliš vzdálené cíle: rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*. Praha: Educon, 2008
- Trends over time 2006-2014: A supplement to ASER 2014*. New Delhi: ASER Centre, 2015
- VOZDEK, Jakub, DAVIDOVÁ, Alena, *Postavení žen v Indii*. Hospodářské noviny: 2014, [vid. 2021-03-08] Dostupné z: <https://ihned.cz/c1-62530990-postaveni-zen-v-indii>
- WATSON, Brad. *Child sponsorship: Exploring pathways to a brighter future*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014

World Vision. (světová organizace, která zprostředkovává sponzorský program) [vid. 2021-03-16] Dostupné z: <https://www.worldvision.org/chosen>

Přílohy

Příloha č. 1: otázky pro rozhovor s participanty

- 1) Jak jste se dozvěděl/a o projektu Adopce na dálku?
- 2) Jaké jsou podle Vás přínosy projektu?
- 3) Jaké jsou negativní vlivy, které by projekt mohl mít?
- 4) Představte si ideálního dárce Adopce na dálku. Jaké jsou jeho motivace a očekávání?
- 5) Umíte si představit nějaké problematické nebo špatné motivace, které by dárce mohli mít?
- 6) Co u Vás hrálo největší roli při výběru dítěte?
- 7) Jaké je Vámi podporované dítě?
- 8) Proč jste se konkrétně Vy rozhodl/a stát dárce Adopce na dálku?
- 9) Je nějaký důvod/smysl/motivace, kterou jste objevil/a zpětně, když už jste se projektu účastnil/a?
- 10) Existují organizace podobné Adopci na dálku, které zrušily možnost dopisování mezi dárce a podporovaným dítětem. Jaký na to máte názor?
 - Jste s dítětem v kontaktu vy osobně?
- 11) Hraje ve Vašich motivacích pro podporu indických dětí nějakou roli víra?
- 12) Chcete doplnit ještě něco důležitého, co jsme o projektu nezmínili?

Příloha č. 2: znění informovaného souhlasu

INFORMOVANÝ SOUHLAS PRO ÚČASTNÍKY VÝZKUMU

Byl/a jsem seznámen/a s podmínkami, cílem a obsahem výzkumného projektu Pavlíny Králíkové s pracovním názvem „Dar, humanitární pomoc a mezilidský vztah: "Adopce na dálku" v transkulturní perspektivě“. Rozumím jim a souhlasím s nimi.

Souhlasím s účastí na tomto projektu. Dávám výzkumnici své svolení, aby materiál (zvukový záznam rozhovoru), který jsem jí poskytl/a, použila za účelem sepsání diplomové práce, popř. odborného článku a pro jakékoliv další odborné publikace a prezentace vycházející z tohoto výzkumu.

Souhlasím se způsobem, jakým bude zachovávána důvěrnost a jak bude má identita chráněna během výzkumu i po jeho skončení. Toto mi bylo ústně sděleno při podpisu tohoto dokumentu, před začátkem výzkumného rozhovoru.

Souhlasím s nahráváním mého rozhovoru s výzkumnicí a s analýzou výsledného zvukového záznamu a jeho přepisu. Dávám souhlas s citováním veškerých informací, které v rámci rozhovoru zazní.

Pokud se v průběhu rozhovoru objeví pro mne příliš osobní či obtížná témata, mohu odmítnout odpovědět (na jakoukoli z takových otázek) nebo kdykoliv ukončit rozhovor. Rozumím tomu, že mohu odstoupit z tohoto výzkumného projektu do sedmi dnů od poskytnutí rozhovoru.

JMÉNO ÚČASTNÍKA VÝZKUMU:

DATUM:

PODPIS ÚČASTNÍKA VÝZKUMU:

Příloha č. 3: karta vystavená při vstupu dítěte do projektu

(osobní údaje byly promazány)

DIOCESE OF BELGAUM

NAME OF THE MISSION / PARISH: ST. JUDE'S CHURCH, UCHAGAON

SPONSORSHIP PROFORMA

CASE HISTORY OF THE CHILD

3347

1. NAME	
2. DATE OF BIRTH	
3. PLACE OF BIRTH	
4. GENDER	
5. SCHOOL PRESENTLY STUDYING	
6. CLASS PRESENTLY STUDYING	
7. FATHER'S NAME (LIVING/DECEASED)	
8. MOTHER'S NAME (LIVING/DECEASED)	
9. RELIGION	
10. MOTHER TONGUE	
11. ADDRESS	
12. OCCUPATION OF THE FATHER	
MOTHER	
13. FAMILY SIZE	
14. MONTHLY INCOME	
15. AIM IN LIFE	

(TO BE FILLED IN BY THE OFFICE)

PURPOSE OF SPONSORSHIP is clever in studies. After completing his basic education, he wants to become an Engineer. His father is working as a coolie, he earns very less income. It is very difficult to maintain the family and to give good education to his children. Mother is a house wife and she takes care of the family.

RECOMMENDATION: Parents find very difficult to maintain all the expenses and they do not have regular work and the income is also low. So, I recommend this case for financial support

Date: 26.8.2019

 Most Rev. Dr. Derek Fernandes
Bishop of Belgaum.

FAMILY HISTORY

NAME	RELATIONSHIP WITH THE CHILD	GENDER	AGE	EDUCATION	OCCUPATION	REMARKS / HEALTH CONDITION
	Father	Male		5 th standard	Coolie	Good
	Mother	Female		10 th standard	House wife	Good
	Sister	Female		8 th standard	Student	Good

REMARKS: A = ALCOHOLIC B = HANDICAPPED C = ILL HEALTH
 D = OLD AGE E = DESERTED

FAMILY ECONOMIC CONDITIONS

1) **MONTHLY INCOME: Rs.**

2) **HOUSE:**

- a) OWN RENTED
- b) THATCHED TILED TERRACED
- c) FLOORING MUD CEMENT
- d) ELECTRICITY YES NO
- e) WATER OPEN TUBE
- f) TOILETS YES NO
- g) BATHROOMS YES NO

3) **TOTAL LAND HOLDING: NIL.**

Příloha č. 4: vysvědčení dítěte

 Child Number

REPORT FOR THE SCHOOL YEAR 2019-20

Name of the School : St. Joseph's Convent
High School.

Name of the Student

Class : VII

Subjects	Total Marks	Min. Marks	Marks Obtained
English/Kannada/Marathi	100	35	79
English/Kannada	100	35	58
Hindi	100	35	69
Maths	100	35	55
Science	100	35	72
Social-Science	100	35	76
Total	600	210	409
Percentage			68.1
Result			Pass.
Next Class			VIII

Fr. Frankylobo.
Director/Co-Ordinator
BALA JEEVAN JYOTHI
Bishop's House, B.C. 69,
Camp, BELGAUM-590001
Karnataka - India

Příloha č. 5: dopis od dítěte

Dear sponsor Parents
Hello, My name is [redacted]
I am studying in 10th VI
St Xavier's High school Belgium
How are you? I'm fine over here
with my family members, by the
grace of God. How is climate
over there? I hope ~~every~~ corona
virus there. I hope everything
is fine over there. My Parents and
I am praying for may you
that Almighty God bless
you and your family with
good health, joy and
happiness. My Parents and I
would like to thank you
for choosing me as your
child and to help me in
future in my further Education
financially. I have just finished

My final exam but we will be
Postponed as is lockdown. I
am at home and enjoy my
holidays at home playing with
my big sister. My Hobbies are
Drawing, reading. I have a
small family. In my family
I have my Parents and a
big sister her name is
[redacted]

Once again I thank you
for sponsoring me in my
Studies

Thanking you.
Your loving child
[redacted]